

**T.C
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

**TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ
BAĞLAMINDA MODERN DÖNEM DİNDARLIĞININ
KADIN ALGISINA KELAMİ BİR BAKIŞ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe KALYONCUO

**RİZE
2017**

T.C
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ
BAĞLAMINDA MODERN DÖNEM DİNDARLARININ
KADIN ALGISINA KELAMİ BİR BAKIŞ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe KALYONCUO

Doç. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ
Danışman

RİZE
2017

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, Ayşe Kalyoncuo tarafından hazırlanan *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Modern Dönem Dindarlarının Kadın Algısına Kelami Bir Bakış* başlıklı bu çalışma, ~~31.03.2017~~ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ

(Kabul/Red)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Faruk SANCAR

(Kabul/Red)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Osman DEMİRCİ

(Kabul/Red)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

31 / 03 / 2017

Doç. Dr. Ahmet İshak Demir

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 31/05/2017

Ayşe KALYONCUO

ÖN SÖZ

Tarih boyunca birçok egemen sistem, mevcut sosyokültürel durumdan etkilenen farklı dini yorumları da yanına alarak insanlığın kadın cinsini, biyolojik cinsiyetinden dolayı hiyerarşik olarak erkekten alt basamaklarda konumlandırmıştır. Kadının biyolojisiyle başlayan ve neredeyse gelenek hâlini almış olan bu hiyerarşi düzenlemesi, onun toplumsal cinsiyet rollerini de etkilemiştir. Zaman zaman bu roller, toplumdan topluma bazı değişiklikler göstermiş olsalar bile söz konusu geleneğin günümüzdeki yansımalarının devam ettiği görülebilmektedir.

Bu itibarla, dini tartışma zemininde de değişen sosyokültürel yapının etkisiyle kadın konusu, toplumsal cinsiyet bağlamında ahlak, ibadet, sosyal ve siyasi alanlarda, eşitlik ve adalet çerçevesinde yer bulmaya çalışmaktadır. Toplumsal hayatta bu yer bulma çabasına karşı geliştirilen argümanlar bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Her türlü fikrî çalışma, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel koşullardan etkilenerek ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma da bu özellikten istisna olmamakla birlikte kadın erkek eşitliği taleplerinin hâlen erkeğin referans alınarak talep edildiği bir atmosfer içinde bulunulduğu göz ardı edilmemelidir. Asıl sorun, böyle bir sistem içinde tartışmaların yapılmasıdır.

Başta tez danışmanlığımı üstlenen ve düşünce hayatıma, ufku açacak dokunuşlar yapan değerli hocam Doç. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ olmak üzere, bu çalışmanın ortaya çıkmasında yönlendirme ve değerlendirmede desteklerini esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU'na teşekkürü borç bilirim. Tezin ortaya çıkış aşamasında okuma ve değerlendirme yapan tüm dostlarıma ve ayrıca desteğini benden hiç esirgenmeyen eşim Hasan'a, kızlarım Ceren ve Rabia'ya minnettarım.

Ayşe KALYONCUO

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	3
ETİK BEYAN	4
ÖN SÖZ	5
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	8
ABSTRACT	9
KISALTMALAR	10
GİRİŞ	11
Problem Durumu	11
Amaç ve Önem	20
Kapsam ve Sınırlılıklar	22
Yöntem	23
BİRİNCİ BÖLÜM	24
I. TOPLUMSAL CİNSİYET SÖYLEMİ VE ROL DAĞILIMI	24
A. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	24
B. Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Kadın	26
C. Toplumsal Cinsiyet ve Din	28
İKİNCİ BÖLÜM	32
I. ONTOLOJİDEN ADALETE KUR'AN'IN KADIN VE CİNSİYET STATÜLERİNE DAİR YAKLAŞIMI	32
A. Yaratılış Bağlamında Kadın	33
B. Ahlak ve İbadetler Alanında Kadın	37
1. Çok Eşlilik	41
2. Erkeğin Kavvamlığı	43
C. Siyasal ve Sosyal Bağlamda Kadın	47
1. Boşanma	49
2. Şahitlik	50
3. Miras	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	54
I. MODERN DÖNEM DİNDARLIĞININ ZAYIF KANADI KADIN	54
A. Kuran Dilinin Sistematiği.....	54
B. Geleneksel Kadın Algısını Besleyen Rivayetler	60
C. Kutsallaştırılmış Popüler Dini Literatür	62
II. GELENEKSEL TANIMLAMALAR BAĞLAMINDA KADININ KİŞİSEL VE SOSYAL KİMLİĞİNE YÖNELİK SÖYLEMLER.....	66
A. Kadın Sorunu mu Oryantalizm Oyunu mu?	68
B. Erkek Kadın Gibi Değildir.....	72
1. İnsan Olma Bakımından Cinslerin Eşitliği Meselesi	73
2. Cinslerin Fıtrat Farklılığı.....	75
C. Kadının Görünmezliği: Mahrumiyet	78
D. Tanımlanmış Kimlikler Arasında Kadın.....	88
1. İdeal Zevce Tasavvuru: Adanmış Eş.....	89
2. Abartılmış Bir Söylem Olarak: İdeal Annelik	95
III. KADININ TOPLUMSAL SORUNSALINA KARŞI KLASİK ÇÖZÜM YOLU OLARAK “TAMAMLAYICILIK” SÖYLEMİ.....	100
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	104
KAYNAKÇA.....	108
ÖZ GEÇMİŞ	114

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ

Hazırlayan: Ayşe KALYONCUO

Yıl: 2017

ÖZET

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ BAĞLAMINDA MODERN DÖNEM DİNDARLARININ KADIN ALGISINA KELAMİ BİR BAKIŞ

İnsanlar, kadın ve erkek olarak cinsiyetleri verili bir şekilde doğarlar. Fakat cinslerin, toplumlarda üstlendikleri görevler açısından bakıldığında oldukça geniş bir çeşitlilik mevcuttur.

Cinsler arasındaki davranış, düşünce, duygu ve hatta irade farklarının doğuştan gelen fitri farklar olarak değişmez olduğu düşüncesi kadın açısından olumsuz bir durum meydana getirmiştir. Bu sorunun aşılmasında özellikle feminist literatürde sıkça kullanılan toplumsal cinsiyet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin değişip değişmeyeceği meselesi Müslüman kadınların sorunlarının tartışılmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

Tarihsel malzemenin rivayet tekniği açısından değerlendirilmesi bir yana Kur'an metni bağlamında kadının yeri değişik tartışmalara kaynaklık etmiştir. Günümüz müelliflerinin bu bağlamda ele aldıkları bazı eserler insan hakları temelli eşitlikçi bir yaklaşım öngörmektedir. Buna mukabil kadını ve erkeği aynı ontolojik düzlemde görmeyen, kadını ikincil bir varlık alanına hapseden bir algı da söz konudur. Bu algının Kur'an ve sahih sünnet temelli olmasından ziyade insanların içinde buldukları sosyokültürel durumlar, ataerkil arka fonla yapılan okumalar silsilesi sonucu oluşturulmuş olabileceği de göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur.

Anahtar kelimeler: Ataerkil, din, kadın, toplumsal cinsiyet.

Recep Tayyip Erdoğan University Institute of Social Sciences

Department: Basic Islamic Sciences

Dissertation Type: Master's Dissertation

Advisor: Assoc. Prof. Namık Kemal OKUMUŞ

Student: Ayşe KALYONCUO

Year: 2017

ABSTRACT

A THEOLOGICAL GLANCE AT HOW THE PIOUS OF MODERN PERIOD PERCEIVE WOMAN IN THE CONCONTEXT OF SOCIAL GENDER INEQUALITY

People are born with their sexes given as woman or man. However, there is a variety of genders in terms of their social duties.

The idea that the differences of behavior, thought, emotion, and even will between sexes are natural and thus unchangeable has resulted in a negative situation for women. In regard to overcoming this problem, the concept of social gender is often cited especially in feminist literature. The question of whether the social gender roles of men and women may change has a significant influence in the discussion of the problems of Muslim women.

Beside examining the historical materials in terms of the technique of narration, the place of woman in the context of the Qur'anic text has been the subject of various discussions. Some contemporary works in the subject propose an egalitarian understanding based on human rights. On the other hand, there is another conception that does not view man and woman on the same ontological ground and restricts her to a secondary area of existence. It should be considered that this conception might not have been based on the Qur'an and the reliable sunnah, but rather generated due to sociocultural conditions and successive readings with patriarchal background.

Key words: Patriarchal, religion, woman, social gender.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Aynı yer
bk.	Bakınız
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok
c.	Cilt
ev.	Çeviren
drl.	Derleyen
ed.	Editör
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
krş.	Karőılaőtırınız
mad.	Madde
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı

GİRİŞ

Problem Durumu

Tarihsel süreç içinde insan hakları bağlamında oldukça mesafe kat edilmiş olmasına rağmen insanlığın bir ayağını oluşturan kadınlar, erkek egemen bakış açısından hep sorun olma düzleminde gündeme gelmişlerdir. Günümüzde de bu olgu, aynı bakışın temsilcileri tarafından devam ettirilmektedir. Dikkate alınması gereken nokta, bu sorunun kısmi değil genel bir algı biçimi olduğudur.

Bu algı biçimi, kaynağını ilk toplumlardan alarak insanlığın geldiği son noktaya kadar ulaşmıştır. Ne var ki insanlığın aleyhine olan birçok konuda önemli gelişmeler sağlanmasına rağmen, söz konusu kadın sorunları olduğunda neredeyse geleneksel bir söylem geliştirilerek tek tip bir kadın modeli önerilmiştir.

Hemen hemen bütün mitolojilerde kadın, kin, nefret, aldatma, öç alma gibi olumsuz işlevlerle anılır. Örneğin Yunan mitolojisinde kadının yaratılması tamamen bir ders verme üstüne kuruludur. Efsaneye göre Zeus, zanaat tanrısı (çanak, çömlek, kaşık, çatal vb.) Hephaistos'a, kadını yaratması için emir verir. Hephaistos çamuru su ile yoğurur ve eşsiz güzellikte bir kadın vücudu yapar. Ona *Pandora* ismini verir. Fakat bir eşyadan ibaret olan Pandora'ya ruh üflenmez. Zeus rüzgâra emreder, rüzgâr eser ve Pandora canlanır. Zeus'tan bilgi ateşini çalan Promete'ye ceza olarak verilen bu nesnenin eline, içine tüm kötülüklerin sığdırıldığı bir kutu verilir. Ne var ki en büyük zaafı merak olan ve insanlığa bir ceza olarak yaratılan Pandora (kadın), kutuyu açar ve bizatihi kendisi insanlığın başına musallat olan cümle belaların ve günahların müsebbibi olur.¹ İlk kadının yaratılışını anlatan bu hikâyenin daha düne kadar kadının ruhunun olup olmadığı konusunu tartışan Batı'nın tutumunu yansıttığı açıktır.

İçinde buldukları çağda, sosyokültürel ya da dini ortam ne olursa olsun birçok düşünür, kadın konusunda benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Böylece

¹ Emine Karahocagil Arslaner, *Kibele'nin Anayurdu Anadolu-Anadolu Uygarlıklarında, Kur'an'da ve Günümüzde 'Kadın'* (İstanbul: İnşa Yayınları, 2012), 55.

kendilerinden sonra gelenlere de kadın algısı konusunda hazır düşünme formatları bırakarak, onların da kendileri gibi düşünmelerine etki etmişlerdir.

Bu konuda birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Örneğin Konfüçyüs'e (MÖ. 551-479) göre erkek ve kadın aynı düzlem içinde yer alamaz. Öyle ki giysilerini aynı askıya asamaz ve aynı çekmeceye koyamazlar. Gençlerin büyüklerine hizmet ettikleri gibi kadınlar erkeklere hizmet ederler. Kurban ve cenaze törenleri dışında erkek ve kadın birbirlerine doğrudan bir şey veremezler.²

Mesela Aristo'nun (MÖ. 384-322) savunduğu gerçeklik görüşüne göre, *Kadınların doğasında doğal bir eksiklik vardır*. 1500 yıl sonra Thomas Aquinas (1225-1274) Aristo'dan farklı bir şey söylememiştir. O da kadını *eksik bir erkek ve rastlantıya bağlı, ikincil varlık* olarak tanımlamıştır.³ Ayrıca Orta Çağ'da kadınların kiliseden uzak tutulması, miras, boşanma gibi pek çok haklardan mahrum bırakılmalarından başka, bu dönemde, kadınlara yapılan çok daha ağır bir muamele vardır ki o da birçok kadının cadı diye yakılmasıdır. Cadılar, bundan sonraki dönemde feminizmin⁴ simgesi olmuşlardır.⁵

Eski Türk kültürlerinde ise kadının toplum içinde nispeten saygın bir yere sahip olduğuna dikkat çekilir. Kaynaklarda Hanların, devleti eşleriyle beraber yöneterek eşlerine ihtimam gösterdiği belirtilir. Fakat özellikle İslam dininin Türkler arasında yayılmasından sonra bu durum aksi yönde seyir göstermiş⁶ ve modern dönemde de geçerliliğini koruyan kadın aleyhtarı bir söylem geliştirilmiştir.

Bu olumsuz durumun İslam'ın yanlış uygulanması sonucu oluştuğu düşüncesi günümüzde, sorunun tanımlanmasında önemli bir etkiye sahiptir.

² Marc Sautet, *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine*, çev. Selcan Serdaroğlu (İstanbul: Telos Yayınları, 1998), 38.

³ S. M. Honer, T.G. Hunt, D. L. Okhom, *Felsefeye Çağrı*, çev. Hasan Ünder (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 214.

⁴ "Feminizm; Kadının hemen tüm Avrupa tarihi boyunca ezilmesinden, cadı diye yakılmasından, İncil'e dahi el sürmesinin yasaklanmasından, miras, boşanma, mülkiyet gibi pek çok hakkının elinden alınmasından sonra; Aydınlanma Çağı'nın, Fransız Devrimi'nin ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin de kadına beklediğini vermemesi üzerine kadınların kendi haklarını aramak için doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak XIX. yüzyılda ortaya attıkları fakat XXI. yüzyıla kadar pek çok farklı kollara ayrılmış bulunan felsefi ekol ya da kuramdır." Emine Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 21.

⁵ Öztürk, *Feminist Teori*, 30-31.

⁶ Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an'ı Kerim'de Kadın", *İslami Araştırmalar*, c. 10, S. 4, (1997): 252.

Bu bağlamda, Müslüman kültürü, derinden etkilemiş bir kişilik olan Gâzâlî'den (ö.505/1111) örnekler verilebilir. Hücetül İslam İmam Gâzâlî kadınların akıllarının eksik olduğunu⁷, doğalarında da kötülük bulunduğunu belirtmiştir. Ona göre erkekler, kadınların emrine girip onların uydusu olacak bir varlık değildir. Buna rağmen kadınların, fitratlarında⁸ bulunan kötülük ve kurnazlıktan dolayı tuzakları büyük ve şerleri açıktır.⁹

Benzer şekilde, kelamcı ve müfessirlerimizden olan Fahrüddin Râzî (ö.606/1209), el-Bakara suresinin 29. ayetinin¹⁰ açıklamasında kadının yaratılış nedenini şöyle izah etmiştir.

Kadınların yaratılması bize olan nimetler zincirlerindedir. Binâenaleyh bu, onların bizim için yaratılmış olmaları ve mükellef tutulmalarının, bizim mükellef tutulmamız tarzında olmadığını; bize olan nimeti tamamlamak için olduğunu belirtmek içindir. Bu, nakil, hüküm ve mana bakımından böyledir. Nakle gelince; bu ve diğerleridir. Hükme gelince şöyledir: Kadın erkeğin mükellef tutulduğu gibi pek çok şeyle mükellef tutulmamıştır. Manaya gelince; Kadın zayıf yaratılışlıdır, naziktir, incedir. Bu yönüyle çocuğa benzer. Çocuk ise mükellef tutulmaz. Binaenaleyh, uygun olan kadının, mükellefiyete ehil olmamasıdır. Fakat onlar mükellef tutulmadıkları müddetçe, Allah'ın biz erkeklere olan nimeti tamamlanmış olmazdı. Zira azap müeyyidesi sayesinde kadın korkar, böylece kocasına itaat eder ve haramlardan sakınır. Aksi halde, fesat zuhur ederdi.¹¹

Oysaki bahse konu olan filozofların ve Müslüman düşünürlerin yaşadıkları çağlardaki kadın algısı üzerinden konuştuğu görülmektedir. Buldukları çağda kadınların toplumsal statüleri ortadayken bu gibi olumsuz özelliklerin yalnızca sosyal bir vakıa olarak değerlendirilmesi de mümkün gözükmemektedir. Zira şahsa dayalı yargıların oluşturduğu toplumsal kabuller, kadınları da etkisi altına alarak öğrenilmiş çaresizliğe, daha sonra da kendini gerçekleştiren kehanete dönüşmektedir.

Bu konuda denilebilir ki Müslüman ve gayrimüslim toplumlar ortak bir tarihi mirası paylaşmaktadırlar. Geçmişte kadın düşmanlığı ve ayrımcılık konusu Doğu ve Batı arasında ortak bir ilişkiyle açıklandığı gibi bu sorunun sürekliliğinin nedenlerinden biri de yine bu ilişkiyle bağlantılıdır. Öyle ki Pakistanlı feminist

⁷ Gâzâlî, *İhyâ'u Ulûm'id-Din*, çev. Sıtkı Güllü (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2012), c. II, 102.

⁸ Fitrat kavramı insanın doğuştan sahip olduğu ilk temel yapısı, karakteri ve henüz dış etkilerden etkilenmemiş ilk durumu olarak açıklanmaktadır. Kur'an'da on dokuz yerde fatır kökünden türemiş fiil ve isimler bir ayette ise fitrat (el-Rum 30/30) kelimesi geçmektedir. Hayati Hökeleki, "Fitrat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 13, 47.

⁹ Gâzâlî, *a.g.e.*, II, 107-108.

¹⁰ "O Allah ki yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı."

¹¹ Fahrüddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr-Mefâtihü'l Gayb*, çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru (Ankara: Akçağ Yayınları, 1989), c. 18, 94.

yazar Asma Barlas'a göre Batı modernizmi Müslümanların farklılıklarını görmezden gelip demokrasi ve özgürlük adına tek tip bir düşünce tarzı - tabii ki çoğunlukla kendisinin düşündüğü gibi- dayatması, Müslümanların apolojiye sığınıp radikalleşmesi neticesini doğurmuştur. Bu süreçte söz konusu kimi uygulamaların, İslam öncesinden kalan hatta İslam karşıtı tabiatları birbirine karışmıştır.¹²

Bu çalışmadaki temel amaç, araştırma boyunca incelenen birçok eserde olduğu gibi aynı savunma mekanizmasını kullanarak mesela Avrupa, Amerika, Hint ve Çin kültürlerindeki kadınların tarihten günümüze mevcut durumlarını anlatıp¹³ benzer sorunlardan muzdarip Müslüman kadınları, kendi durumlarına şükreder bir psikolojiye sokmak değildir. Fakat kadınlara karşı ayrımcılığın hâlâ devam ettiği bir gerçek olmakla beraber bu algının temellerinin İslam öncesine dayandığı gerçeği de unutulmamalıdır.

Bilindiği kadarıyla Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar da dini ve dünyevi evrenlerini aynı ataerkil örüntüler ekseninde kurmuşlardır. Onların nezdinde kadın, yine sırf cinsiyetinden dolayı aşağılanan ve hor görülen bir varlıktır. Toplumsal sistemi bedensel güç, savaşçılık, dayanıklılık ve ekonomik faaliyetlerin belirlediği bir ortamda kadın, fiziksel yetersizliğinden dolayı işe yaramamakta beslenmesi ve büyütülmesi ailede bir yük olarak görülmektedir. Bu anlayış burada kalmamış ve Arap dilinin gramatik yapısına da yansımıştır.¹⁴

Bu noktada problemin içeriği tartışılırken yapılan sosyokültürel analizlerin ana fikrini, aslında bir soru oluşturur: Var olan ataerkil söylem, dinden etkilenerek mi oluşmuştur yoksa din mi ataerkil zihin yapısından etkilenerek bu şekilde yorumlanmıştır.

İnsanlık tarihinin dinle barışık bir dönemden geldiği ve dini düşünceden yoksun olmadığını bildiğimize göre ilgili sorundaki ana etkenlerin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek oldukça güçtür. İç içe geçmişliğin

¹² Asma Barlas, "Kur'an'dan Yola Çıkan Özgürlük Okumaları", çev. Öykü Elitez, *İslami Feminizmler* içinde, der. Zehra Ali (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2014), 75.

¹³ bk. Abdurrahman Dilipak, *Bir Başka Açıdan Kadın* (İstanbul: Risale, 1990); Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013); İhsan Şenocak, *İslam'ın Kızına*, (İstanbul: Hüküm Basın Yayın, t.y); Süleyman Ateş, *İslam'da Kadın Hakları* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996); Yunus Vehbi Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü* (İstanbul: Feyiz Yayınları, 2011), vd.

¹⁴ Mustafa Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 194.

sonucunda, dinin mutlak ve değişmez özellikleri, tarihsel söylemlerin meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Böylece ataerkil sistemin vaazları, kadınların üstünde, kutsalı kullanarak tahakküm aracına dönüşmüştür. Hatta kendini dindar saymayan insanlar bile süregiden bu durumdan etkilenmiştir. Bu süreci din ve toplumsal cinsiyet alanında önemli eserler vermiş olan Fatmagül Berktaş şöyle aktarır:

Dinsel dünya görüşleri, inananlar topluluğunun sınırlarını aşır, toplumun egemen kültürel akışına dâhil olurlar ve dindar olmayanlar da içinde olmak üzere, insanların bilinçlerini ve gündelik yaşamlarını derinden etkiler. Dünyevi ilahi alanlar arasında kültürel bir ayırım yapılsa bile, bu iki alan birbiriyle ilişkilidir ve aralarında simgesel bir alış veriş sürüp gider. Dinsel kültürün yaydığı değerler ve imgeler, gerçeklik hakkında bize anlattığı öyküler ya da mitoslar tanrısal alanın tasavvur edilmiş biçimi ve bunun çevresinde örülen tasarımlar, hep o kültürde yaşayan kadınların rolleri, statüleri ve imgeleri ile yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda dinin kadınları aileyi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini kapsayan ideoloji ve pratikleri bütünleştirici bir etki yaptığını söyleyebiliriz. “Hristiyanlıkta Kadın ya da İslam’da Kadın” olgusundan söz edebilmemiz de, işte bu bağlamda mümkün olmaktadır.¹⁵

Kadınların içinde buldukları bu duruma itirazları, ilk olarak Avrupa’da XVII. yüzyıldan itibaren kendini gösterir. Bu dönemde kadınlar kendilerini az da olsa ifade etmeye başlar. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Fransız Olympe de Gouges Fransız Devrimi’nde aktif rol oynar ve sonrasında kadınlara da eğitim ve özgürlük şansı verildiğinde onların da tıpkı erkekler gibi sanatta, bilimde, felsefede kısaca hayatın her alanında var olabileceklerini savunur. Hatta Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesi’nde kadınlar, *insan* ve *yurttaş* olarak anılmayınca Kadın Hakları Bildirgesi’ni yayımlar ve şimşekleri üzerine çeker. Bu bildirmede; “Kadınların giyotine gitme hakları varsa, kürsüye çıkma hakları da olmalıdır.” eleştirisini getirir ama giyotine gitmekten kendini kurtaramaz.¹⁶

Bu çabalar, Batı dünyasında sonuç vermiş, hem Batılılaşma hem de kadının kurtuluşu adına feminist söylem ve çalışmaları başlatılmış akabinde ise kadınlar bazı devlet politikalarında söz sahibi olmuşlardır. XIX. yüzyıl Orta Doğu coğrafyasında da Avrupa görmüş elit bürokratlar tarafından başlatılan modernleşme/Batılılaşma sürecinde, kadının eğitimi ve konumuyla ilgili

¹⁵ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 17.

¹⁶ Cemile Akyıldız Ercan, *Cinsiyetin Toplumsal Rol’deki Yeri* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2014), 26.

problemler¹⁷ hissedilir bir öneme sahip olmuş ve kadınlar, modernleşmenin Batı'ya dönük yüzü olarak kabul edilmişlerdir.

Osmanlıdan küçülerek oluşan yeni Cumhuriyet Döneminde ise hem o süreçten gelen çabaların hem de uluslararası konjonktürün zorlamasıyla kadınlar bazı haklar elde etmiş fakat bu haklar modern cumhuriyetin lütfu olarak takdim edilerek kadınlar rejime borçlu kılınmışlardır.¹⁸ Kadın haklarının bir devlet dönüşümü çerçevesinde değerlendirildiği bu süreçte kadın, cumhuriyetin gurur kaynağı olmuştur. Osmanlı Döneminde tartışılmaya başlayan çok eşlilik, boşanmada söz sahibi olmak, miras paylaşımı gibi konular 1926 yılında kabul edilen medeni kanun ile kadın lehine çözümlenince kadınların da rejime kayıtsız kalmaları beklenemezdi.

Devlet elitinin yaygın propagandası sonucu eğitilmiş kadın kitlesinde Cumhuriyet devrimlerine karşı büyük bir destek oluştu. Bu kadınlar dişiliklerinden soyutlanmış, erkeksi kadınlar olarak yetiştirilerek devrimlerin yılmaz bekçileri ve öğreticileri oldular.¹⁹ Buna karşın kadınlar, ulusal inşaya katılmasının işbirliğinin karşılığı olarak, erkeklerle aynı zaman, aynı koşul ve anlamda eşit oy hakkı ve bu hakkı kullanma özgürlüğünü elde edemediler. Kadınların, anayasa çerçevesinde oy hakkı kazanmaları on sene gecikmeyle gerçekleşti.²⁰ Bugün de bazı istisna ve çabaların dışında kadınların eşit siyasal temsilinin TBMM'deki partilerce içten benimsenmediği ispat gerektirmeyecek derecede açıktır.

Seksenli yıllarla beraber dini eğitimden yoksun Türkiye gençliğinin yeni bir dünya, vicdanlı ve adil bir hayat ideali için İslamiyet'e yöneldiğini belirten Cihan Aktaş'a göre ilerlemenin ve çağdaşlaşmanın görüntülere, kılık kıyafetlere,

¹⁷ Osmanlı Döneminde, öncü kadınlardan kabul edilen Fatma Aliye Hanım'ın hayatı bu konuya ışık tutacak cinstendir. Özellikle Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ile taaddüdü zevcat konusunda kalem yarıştırmış ve döneminde birçok kadına da örnek olmuştur. Türk kadınının tarihi serüveni için bk. Öztürk, *Feminist Teori ve Türk Kadını*, 157.

Osmanlı Döneminde Kadınlara ilgili tartışmalar için bk. Münire Mutlutürk, "Kelim Kaynaklarında Kadın", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006).

¹⁸ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Kitabiyat, 2006), 18.

¹⁹ Ömer Çaha, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihi", erişim 4 Ağustos 2016, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degis-en-bir-sey-varmi>.

²⁰ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 312.

kendi benliğine itiraza ve yerel olan her türlü şeyden uzak durmaya bağlandığı bir ortama karşı geliştirilen bu tepki; bağlamından ayrı değerlendirilen malumat yığınlarıyla beslenerek sanatın, neşenin, renkliliğin yasaklandığı farklı dini okumaların bastırılıp susturulduğu bir din anlayışına dönüştü.²¹ İnananların yaşadığı bu hâli Aktaş sarsıcı bir şekilde şöyle dile getirir:

İslami bilgilenme adına abur cubur okumalar, İslam'ı yaşama adına sorgusuz sualsiz kapılanmalar, geleneğe karşı hasmane bir tutum, modernliğe karşı ikiyüzlü bir sorgulama, topluma rağmen toplumu kurtarıcılığa soyunma, fıkıh despotizmi, Cuma namazı/ dar'ul küfir/ cihat/ hicret/ tekfir tartışmaları, kaynaklara dönüş adına hayatı besleyen ince damarların inkârı ve ihmali, dini duyarlılık adına kadının yapısına güvensizlik, kadının sesi ve görüntüsüne ilişkin yargılarla, fıkıh ve takva adına başörtülü öğrencileri evlerine dönmeye çağırın otoriter sesler.²²

Siyasal kutuplaşmaların oldukça fazla olduğu 2000'li yıllarda, kadınların başörtüleriyle kamusal alanda var olma istekleri kadınlarla erkeklerin birbirleriyle yeni bir ilişki biçimi geliştirmelerini de gerektirdi. Erkeklerin bilincinde bu yeni ilişki biçimi, evin çöküşü ve buna bağlı olarak erkeğin konumunun değişmesi anlamına geliyordu. Geleneğin kendilerine sağladığı imtiyazları korumakta ve sahiplenmekte oldukça hassas olan Müslüman erkekler yine geleneğin yüklediği sorumlulukları yerine getirmede aynı hassasiyeti göstermiyorlardı.²³ Böylece bir kesim, Müslüman kadının kamusal alanda görünürlüğüne başörtüsü üzerinden tartışmaya açmıştır. Diğer kısım ise tartışmayı Müslüman kadınların ev içindeki konumlarından, dolayısıyla aile üzerinden yürütmüştür. Neticede iki ayrı kutup, kadının ne yapması gerektiği konusunda neredeyse fikir birliğine varmıştır.

Diğer tarafta feminizm, bütün tezleri, versiyonları ve terminolojisiyle Türkiye'de tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmanın, günümüzde önemli isimlerinden olan ve Hz. Peygamber'in hadislerinin ataerkil okumalarına odaklanarak mevcut zihinsel yapıya dikkat çeken Hidayet Şefkatli Tuksal'a göre kadınlar, sadece yerel sorunlarla değil batılı feminist literatürde de sorgulanmaya başlanan "bilim, kişilik, ilerleme, kalkınma" gibi temel konuları da tartışmaya açtılar. Eril iktidar tarafından üretilen bütün teori, tez ve ideolojileri ataerkil sistemin bir ürünü olarak gören feministler, aynı sistem içerisinde meşrulaştırma

²¹ Cihan Aktaş, *Bacıdan Bayana İslamcı Kadınların Kamusal Hayat Tecrübesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 18.

²² Aktaş, *a.g.e.*, 19.

²³ Aktaş, *a.g.e.*, 23.

aracı olarak gördükleri din anlayışları ile hesaplaşmayı kendi tezlerini oluşturma sürecinde mihenk noktası belirlediler.²⁴

Müslüman kadınlar ise sistemin ataerkil²⁵ bir karaktere sahip olduğu inancında diğer hemcinsleri ile aynı görüşü paylaşmakta fakat bu karaktere karşı takınılan tutumda onlardan ayrılmaktadırlar. Öyle ki eleştirilerini gelenek üzerinde yoğunlaştırarak Kur'an'ın bu konuya karşı olumlu yaklaşımları ön plana çıkarılmaktadır. Bu anlamda feminizmin, İslam kültürü içinde kadınların bilinçliliği ve duyarlılığı konusunda bir etkisi olduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda öne çıkan toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik, ataerkillik gibi konuların ele alınışında hem feminist söyleme cevap üretilmekte hem de feminist söylemin argümanları kullanılarak din ve gelenek bağlamında kadın konusu tartışılmaktadır. Öne çıkarılması gereken husus ise feminist söylemden araçsal olarak faydalanılmakla beraber bu söylemin bir bütün olarak kabul edilmediğidir.²⁶

Bütün bir İslam tarihi elbette yanlış okumalar serisi değildir. Öğreti itibarıyla İslamiyet'in kadın sorununa ilişkin temel problemleri çözdüğü; ilerici ve devrimci çabalarla kadına ilişkin cahili kabulleri değiştirerek insanlığın yarısını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı; bilinen, genellikle de kabul gören bir gerçektir.²⁷ Asıl amaçlanan ise inanan kadınların Kur'an'daki ilkelerden yola çıkarak kadın sorunlarına çözüm aramaları sonucunda bir literatür oluşturmaya çalışmaktır. Tartışma konusu ise çoğu erkekler tarafından yapılan dini yorumların, tek yanlı ve Müslüman kadının ötekileştirilmesi sonucu özne olarak var olmasına imkân tanımaması ve eleştirilerini dikkate almamasıdır.²⁸

Kadınları özne alanından dışlayan özne/nesne ikilemi modern çağda kadınların statüsünü derinden etkilemiştir. Bilgiyi özneler oluşturabileceği için, özne alanından dışlanmaları kadınların rasyonalite dolayısıyla hakikat alanından

²⁴ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 20.

²⁵ Ataerkil sistem, toplumlarda kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları belirtir. Genel olarak kullanıldığında ise erkek iktidarı anlamına gelir. Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 24.

²⁶ Ayşe Güç, "Feminist Söylemin İslamcı Kadın Yazarlar Üzerindeki Etkisi" (Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007), 96,100.

²⁷ Aktaş, *Bacıdan Bayana İslamcı Kadınların Kamusal Hayat Tecrübesi*, 241.

²⁸ Hatice Şahin Aynur, "İslami Feminizm ve Feminist Kur'an Okumaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (2013), c. XIII: 119.

dışlanması anlamına gelmekteydi.²⁹ Bu durum da yine bir ikilemi, rasyonel/ irrasyonel olma olgusunu doğuruyordu. Gerçekliğin eril tanımının bir sonucu olarak kadınların deneyimlerinin görülmesi zorlaşmış³⁰ bu durum birçok alanla beraber dini anlayışları da etkileyerek eril tecrübelerle yorumlanan bir dini söylem ortaya çıkarmıştır. Birçoğu kadınların aleyhine gerçekleşen bu dini yorumların sosyokültürel paradigmalara olan yakın ilişkisi konuyu geniş bir literatür çerçevesinde tartışma zeminine çekmiştir.

Son zamanlarda kadınlarla ilgili çalışmalarda kadınların nesnel/ irrasyonel oldukları anlayışına itiraz ederek, erkeğin toplumsal egemenliğini irdeleyen ataerkillik vurgulanmakta, çoğu zaman kadınlar açısından olumsuzluk teşkil eden çok çeşitli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar masaya yatırılmaktadır. Statü farklılığına/ eşitsizliğe neden olan eğitim ve iş alanındaki kısıtlamalar, ücret düşüklüğü, yönetimle ilgili üst düzey görevlere gelememek, belli mesleklere girme zorlukları, psikolojik tacizden tecavüze uzanan çeşitli şiddet biçimleri³¹ ve ayrıca bu olumsuzlukların altyapısının dini söylemlerden ne kadar etkilendiği üzerinde durulmaktadır.³² Bu çalışmaların önemli bir kısmı feministler ve bu konuya duyarlı kadınlar ve erkekler tarafından yapılmaktadır.³³

²⁹ Susan J.Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, çev. Bekir Balkız, Ümit Tatlıcan (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 156.

³⁰ Hekman, *a.g.e.*, 61.

³¹ 2009 verilerine göre ülke genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyen kadınların oranı %39'dur. Başka bir ifadeyle her 10 kadından 4'ü eşi veya birlikte olduğu kişi tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Bununla birlikte ülke genelinde evlenmiş kadınların %15'i cinsel şiddet içeren davranışlarından en az birini yaşamıştır. Eğitim düzeyinin artması fiziksel ve cinsel şiddeti azaltmaktadır. Hiç eğitimi olmayan kadınların %56'sı fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalırken lise ve üzeri eğitim alanlarda bu oran %27'ye düşmektedir. Bk. "Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması", erişim 2 Eylül 2016, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/ana_rapor_mizan_1.pdf.

Ayrıca yapılan bir çalışmada şiddet eylemlerinin ölümle sonuçlanması oranları şöyledir: 2010-2015 yılları arasında en az 1134 kadın öldürüldü. 608'inin faili kocası ya da eski kocası, 161'inin faili erkek arkadaşıdır. 213'ünün faili ailedeki erkek akrabasıydı. Öne sürdükleri gerekçeler ise; Aldatılma şüphesi, barışma isteğinin reddi, kadının boşanma isteği, namus ya da töre. "Son Beş Yılda İşlenen Kadın Cinayetlerinden Çarpıcı 11 İstatistik", erişim 2 Eylül 2016, <http://listelist.com/kadin-cinayetleri-haritasi/>.

³² Bu bağlamda Türkiye'de cinsiyet temelinde ayrıştırılmış verilerin kadın profiline örnekler vermek yerinde olacaktır. 2015 yılı istatistiklerine göre nüfusun %49,8'ini kadınlar (39 milyon 229 bin 862 kişi) oluşturuyor. 25 yaş ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,6 iken bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9,2'dir. Dolayısıyla okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden beş kat fazladır. Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı 2014 yılında %45,5 olup, bu oran erkeklerde %64,8, kadınlarda ise %26,7dir. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014 sonuçlarına göre, yükseköğretim mezunu düzeyinde bir kadın çalışanın ortalama yıllık ortalama esas iş geliri, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama esas iş gelirinden %1,3 oranında

Amaç ve Önem

Bu noktadan hareketle son zamanlarda kelamcılarının da yoğun bir şekilde dâhil olduğu “Din ve Kadın”, “İslam’da Kadın”, “Kur’an’da Kadın”, “Hadislerde Kadının Konumu”, “Kadının Toplumsal Konumu” vb. gibi birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardaki bakış açılarını şöyle sınıflandırabiliriz.

1. Kadın sorunlarını feminist paradigmaları kullanarak dile getirenler. Bu anlayışın temelinde neredeyse tüm toplumlarda kadınların erkeklerden daha az haklara sahip olduğu düşüncesi yatmaktadır. Dolayısıyla ortak bir dil geliştirerek konu bu düzlemde tartışılmaya çalışılmaktadır.

2. Feminizme mesafeli durarak kadın sorunlarının İslam’dan değil de onu yorumlayan Müslümanlardan kaynaklandığı düşüncesini savunanlar. Bu grubun zaman zaman feminist argümanlardan da yararlandığı görülmektedir.

3. Kadınlarının belirtilen anlamda bir sorunlarının olmadığını ve günümüzde sorun diye tartışılan konuların Batı Oyunu/ Oryantalist etki olduğunu savunanlar. Bu kişilere göre ise asıl sorun bu söylemlerden etkilenen kadınların, esas görevleri olan mükemmel bir ev hanımı, şefkatli anne, iyi bir eş gibi rollerini ihmal etmeleri sonucunda bu kurumlarda ortaya çıkan dini ve ahlaki bozulmalardır.

İlk dönem kaynaklarında kadının sosyal konumuna ilişkin fazla bir malumat bulunmamakla birlikte yeni kelam döneminde farklı eğilimlere sahip kişilerin bu konulara ilgi gösterdikleri görülmektedir. Özellikle Osmanlı döneminde Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar olarak adlandırılan kesimler, daha çok kadının sosyal, ekonomik ve hukuki konumuna ilişkin konular üzerinde durmuşlardır.³⁴

Bu çalışma da insanı konu edinen bir araştırma alanı olarak değişen sosyal hayat içerisinde Kelam ilminin ne derece önemli olduğu düşüncesinden hareketle seçilmiştir. Çünkü Kelam ilminin, Recep Ardoğan’ın deyişiyle; “İlahi vahyin

düşük gerçekleşirken, bu farkın en fazla olduğu eğitim düzeyi %1,8 ile lise altı oldu. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki kadın milletvekili oranı %14,7’dir. Türkiye’de bakan sayısı 2015 yılında 27 olup bunların sadece %7,4’ü kadındır. Ülkemizde belediye başkanı kadın oranı, 2014 yılında %2,9’dur. Belediye meclisi üyesi kadın oranı ise %10,7’ye yükselmiştir. bk. Türkiye İstatistik Kurumu, “İstatistiklerle Kadın”, erişim 2 Eylül 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21519>.

³³ Mehmet Tayfun Amman, “Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Yayınları), 14.

³⁴ Mutlutürk, “Kelam Kaynaklarında Kadın”, 9.

temeller (değer, inanç, usul) açısından hayat ve topluma nasıl yansıtacağı, çağdaş dünyanın kültür ve değerlerini nasıl yönlendireceğini asli bir mesele yapması gerekir.”³⁵ Bu fikirden iktibasla, Müslüman toplumlardaki kadın hakları mücadelesinde Kelam ilminin ele alıp tartışacağı çok şey bulunmaktadır. Bu tartışmaların doğrudan beşeri alana yani birey ve topluma yansımaları olacağından çalışma, bu çerçevede hazırlanmıştır.

Ne var ki inanan insan, karşılaştığı sorunların çözümünde ilahi vahyin kılavuzluğunu hayatına yansıtmak durumundadır. Bunu yaparken de zaman zaman yeni durumlara karşı yeni çözümler üretmekle baş başa kalabileceğini de göz ardı etmemesi gerekir.

Nitekim hâkim İslami gelenekte tarih sürekli olarak kötüye giden bir süreç olarak algılanır ve bu algı Hz. Peygamber’e atfedilen şu rivayete dayanarak dinsel bir meşruluk kazanır. “*İnsanların en hayırlısı benim kuşağım; sonra onları izleyenler; daha sonra da onları izleyenlerdir.*”³⁶ Bu cümleden çıkacak sonuca göre şu an yaşanan modern dönem, Hz. Peygamber’e en uzak dönem olmasından mütevellit son derece hayırsız, fitne fesadın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Dolayısıyla bu durumdan etkilenmeye en açık varlık olarak kadının, fitneye alet olmaması için İslam’a hizmetini, cihadını, vesair insani etkinliklerini genel kabullerin dışında tertiplemesi söz konusu değildir.³⁷ Bu kutsal tarih algısı ya da Asr-ı Saadet kutsaması geçmişi devamlı yüceltmekte zamanı ve geleceği ise sürekli olarak kötülemektedir.

Zamansal olarak yararlanan sonraki çağ ve devirlerde dile getirilen fitne söylemi gibi birçok olumsuzlamayı cinsiyete indirgeyerek olup bitenin doğal olduğunu düşünmek egemen cinsiyet rejimini niteleyen önemli özelliklerden biridir. Beşeri alanda tartışma konusu olan bu söylemlerin, kadın dünyasındaki tecrübelerini göz ardı ederek bu söylemleri din adına makul görme anlayışı kelami bir çalışmayı gerektirmekte idi. Öyle ki hâlen Müslüman kadınların sorunlarının tanımlanması bile sağlıklı bir şekilde yapılamamaktadır. Bunun en önemli sebebi erkek egemen söylemin zımnen kabul görmüş olup neredeyse her biri birer

³⁵ Recep Ardoğan, *Temellerden Topluma –Kelam İlminde Sosyal Açılımlar-* (İstanbul: Noya Medya, 2016), 3-4.

³⁶ *Buharî*, “Fezailü’s Sahabe”, 1.

³⁷ Öztürk, *Kur’an’ı Kendi Tarihinde Okumak*, 184.

önerme olarak gerek zihinsel gerekse dışsal dünyadaki eski itibarından hiçbir şey kaybetmeyen yargılarını³⁸ yansıtan oldukça geniş bir literatürün bulunmasıdır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, temel olarak kadın erkek ilişkisi bağlamında ontolojik eşitsizlik algısının problemleri açıklamaya yöneliktir. Bu algının günümüz temsilcilerinin nereden beslendiğini bulmak ise başka bir çalışmanın konusudur.

Araştırmada, yaratılıştaki eşitliğin süreç içerisinde nasıl da eşitsizliğe dönüştüğü ve adalet vurgusunun ne zaman göz ardı edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplumsal refleksler cinsiyet eşitsizliğinin kaynağı olabilir mi? İş bölümü alanları nasıl olur da ontolojik eksiklik ya da fazlalığa dönüşebilir?

Bilindiği üzere kadın sorununun tartışıldığı ortamlarda tüm sorumluluk İbrahimi dinlerin üzerinde değildir. Kültürlerin ve mitolojilerin, dahası felsefenin dinlerle ilişkisini göz önüne alındığında her iki tarafın kadını ikincilleştirmede mutabık kaldığını söylenebilir.³⁹ Bunun için çalışmada, konuyu ortaya koyması açısından sınırlı da olsa birkaç örnek verilerek bu etkiye dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Daha ayrıntılı bir karşılaştırma çalışmanın sınırlarını genişleteceğinden tercih edilmemiştir.

Araştırmanın temelini oluşturan son bölümde, ilk olarak Kur'an yorumlarında hiçbir metodun tamamıyla nesnel olmadığından hareketle yapılan öznel yorumları besleyen kaynaklar üzerinde durulmuştur. Başlıklar içerisinde oldukça fazla örnek teşkil edecek durumlar söz konusu olmakla beraber konu, ayetlerle ve bazı temel kaynaklarda geçen hadislerle sınırlı tutulmuştur. Zira rivayetlerin sahihliği sorunu bir yana bu ifadelerin hakikat olma imkânında yorumlara girilmesi gerekirdi ki bu da konunun olduğundan geniş bir yelpazede değerlendirilmesine sebep olurdu. Ancak konuyla ilgili olan rivayet değerlendirmeleri için dipnotlarda kaynaklar belirtilmiştir. Ataerkil söylemde Kur'an ayetlerinin özellikle geleneksel tefsir kaynaklarındaki yorumlarının önemine binaen birkaç yerde örnekler verilmiştir.

³⁸ Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, 180.

³⁹ Aliye Çınar Köysüren, *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet* (Ankara: Sentez Yayınları, 2013), 22, 27.

Çalışmada günümüz kadın temelli tartışmaların içerisinde sıklıkla yer alan Ebubekir Sifil, İhsan Şenocak, Nurettin Yıldız gibi yazarların yanı sıra Bayraktar Bayraklı, Bekir Topaloğlu, Faruk Beşer, Mustafa Öztürk, Saffet Köse, Süleyman Ateş, Yunus Vehbi Yavuz gibi İlahiyat alanında bu konuda eser vermiş kişilere yer verilmiştir. Konuların içeriğine göre zaman zaman diyanet ilmihali dâhil bazı ilmihaller de başvurulan kaynaklar arasındadır. Konunun psikolojik tahlillerini inceleyen bir eser olarak Nevzat Tarhan'ın *Kadın Psikoloji* adlı kitabı da çalışmaya dâhil edilmiş ve birçok değişik makaleden de yararlanarak konu sınırlandırılmıştır.

Araştırmada, din ve gelenek içindeki kadının durumunu tespit etmeye çalışırken kaynaklarımız arasında toplumsal cinsiyet eşitliliğine önem veren, geleneğin ve dini yorumların ataerkil karakterini sorgulayan, bunları yaparken de başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dini metinleri referans alan⁴⁰ konuyla ilgili sosyolojik ve feminist teorilerle ilgili eserler de yer almaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, metot olarak literatüre dayalı deskriptif bir çalışmadır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için zaman zaman içerik analizi ve eleştirel hermeneutik yöntemlerden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırmaya dâhil edilen eserler üzerinde çözümlenmeye dayalı tasviri bir okuma yapılmıştır. Bu çerçevede amaca yönelik olarak özellikle sosyolojiye yönelik kavramlar da kullanılmıştır.

⁴⁰ Aynur, "İslami Feminizm", 92.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TOPLUMSAL CİNSİYET SÖYLEMİ VE ROL DAĞILIMI

A. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları günlük yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birbirinin yerine kullanılır. Son zamanlarda özellikle bilim alanında bu kavramlar ayrı ayrı kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyoloji alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Antony Giddens'e göre cinsiyet; kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet ise kültürlerin, tarihin, coğrafyanın kadınlara ve erkeklere sosyal olarak yüklediği roller ve sorumluluklardır. Başka bir tanımlamayla toplumsal cinsiyet; cinsiyete dayalı olarak toplumun bireylere yüklediği rolleri, görev ve sorumlulukları, toplumun onları nasıl gördüğünü, algıladığını ve onlardan taleplerini içermektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak kurulan erillik- dişillik kavramlarıyla bağlantılıdır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir.⁴¹

Dolayısıyla cinsiyet, biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını ifade ederken toplumsal cinsiyet, erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapar. Gelenekte cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin açık bir şekilde birbiriyle örtüştüğü anlayışı devam ediyor olsa bile bugün bu iki kavramın birbirinden ayrı anlamsal boyutlarını konu edinen geniş bir literatür bulunmaktadır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farklılıkların anlaşılmasındaki temel saik cinsiyet eşitsizliklerinin nedenlerini sorgulamak ve bu eşitsizliklerin temelinde *doğal* olan özelliklerin bulunduğu fikrine karşı çıkmaktır.

⁴¹ Antony Giddens, *Sosyoloji*, çev. İsmail Yılmaz (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 505; Asım Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 23.

Toplumsal cinsiyet kavramının, toplum içinde kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların, biyolojilerinin, dolayısıyla cinsiyetlerinin bir yansıması olduğunu savunan *doğacı görüş* taraftarlarına göre toplumsal iş bölümü tarihsel olarak farklılıklar çerçevesinde oluşmuştur. Erkekler kadınlardan fiziki olarak güçlü oldukları için avcı ve savaşçı olabildiler ve evden uzaklaşabildiler. Kadınlar ise çocuk doğurma özellikleri nedeniyle ev/haneye bağımlı kaldılar. Ayrıca doğacı görüş, tezini desteklemek için genetik ve psikolojik kanıtlara başvurmuş, örneğin zekâ testleri ile erkek çocukların matematik, kimya gibi bilimlerde; kız çocuklarının dil ve edebiyat gibi alanlarda başarılı olacaklarını kanıtlamaya çalışmışlardır.⁴²

Sosyal farklılıkları cinsiyetle özdeşleştiren doğacı görüşe itirazların, toplumsal cinsiyete bağlı olan *gelişmeci görüşü* karşımıza çıkarttığını belirten sosyolog Yıldız Ecevit, gelişmeci görüşe göre cinsiyet rollerinin, kültürel ve sosyal olarak belirlenip inşa edildiğini, dolayısıyla cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu belirtir. Bu bağlamda kadınların çocuk doğurması dışında pek çok alanda biyolojik farklılıkların önemi kalmamıştır. Ecevit için, teknolojinin ilerlediği günümüzde kas gücüne dayanarak yapılan çok az iş türü vardır. Kadınlar da erkeklerin yaptığı pek çok işi yapabilmektedir. Erkekler de ev içinde yapılması gereken işlerin ve hizmetlerin üstesinden gelebilmektedir. Ayrıca mevcut iş bölümleri toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişme göstermekte bu da cinsiyetler arasında biyolojik farklılıkların olduğunu fakat bunların mevcut toplumsal farklılıkları açıklayacak özellikler olmadığını göstermektedir.⁴³

Toplumsallaşma sürecinde, erkek ve kız çocuklarının öğrendikleri kültürün cinsiyetlerine uygun bulduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki değişikliklerin, toplumsal cinsiyet farklılıklarını oluşturduğunu belirten Zehra Y. Dökmen'e göre kadınların, daha duyarlı, ilgili, şefkatli vb. olarak algılanmalarının; ev kadını, öğretmen, hemşire vb. gibi görevleri almasının beklenmesine, diğer taraftan erkeklerin bağımsız, atılgan, kuvvetli vb.

⁴² Yıldız Ecevit, "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç", *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkınar (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), 5.

⁴³ Ecevit, *a.g.m.*, 6.

algılanmalarının; asker, mühendis, hâkim, tüccar vb. olmalarının beklenmesine yol açması toplumsal cinsiyet özellikleri örneklerindedir.⁴⁴

B. Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Kadın

Bilindiği gibi insan biyolojik olarak cinsiyeti verili bir şekilde kadın ya da erkek olarak dünyaya gelir. Sözle ifade edilmeyen işaretlerle çocukluktan başlayan daha sonra belli kalıp davranışlarla öğrenilerek cinsiyetinin farkına varmasıyla toplumsal cinsiyet kimliği oluşur.

Çocukların gördüğü oyuncaklar, resimli kitaplar, televizyon programları hep eril ve dişil özellikleri vurgulama eğilimindedir ve genellikle toplumsal cinsiyete göre sınıflandırılırlar. Hatta toplumsal cinsiyet bakımından yansız görünen kimi oyuncaklar bile pratikte böyle değildir. Örneğin oyuncak yavru kedi ve tavşanlar kızlara önerilirken aslan ve kaplanların erkekler için daha uygun olduğu düşünülür.⁴⁵ Dolayısıyla insanların toplumsal cinsiyet bağlamında kendi cinslerine uygun gördüğü davranışların diğer insanlara aktarılmasına da katkı sağlanmış olur.

Toplumsal cinsiyet literatüründe karşılaştığımız önemli kavramlardan biri de *rol* kavramıdır. Cinsiyet rolleri, belirli bir kültürde kadına ve erkeğe yüklenen özelliklerdir. Bireyin kendisini kadın veya erkek olarak algılayıp toplumun tanımladığı ve kendisinden beklediği davranışı göstermesine toplumsal cinsiyet rolü denmektedir.⁴⁶ Kadının, çocuk doğurmak ve annelik başta olmak üzere çocukların eğitimi, büyüklerin bakımı, yemek, bulaşık vs. gibi *kadın işlerini* en iyi şekilde yapması erkeğin ise genellikle kadınlara göre iyi ücretlendirilmiş ve statü olarak da daha yüksek bir kariyer için evin dışındaki *erkek işlerini* yürütmesi,⁴⁷ çalışarak evin geçimini sağlaması ataerkil yapının sürekli beslediği toplumsal cinsiyet rolleridir. Tam da bu noktada söz konusu rollerin kadın erkek eşitsizliğini getirip getirmediği tartışma konusunu oluşturur.⁴⁸

⁴⁴ Zehra Y. Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet ve Psikoloji* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2004), 11.

⁴⁵ Giddens, *Sosyoloji*, 209.

⁴⁶ Dökmen, *a.g.e.*, 16.

⁴⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 101.

⁴⁸ Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 30.

Zira toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek cinslerini içine almasına rağmen bu konuyla ilgili tartışmaların merkezinde kadın vardır. Meselenin özünü ise eşitsizlik kavramı oluşturur. Eşitlik talepleri ise insan ve birey olmaktan kaynaklanan hak ve imkânlarla erişimde kadınlar ve erkekler arasında daha adaletli, dengeli ve demokratik bir yapı oluşturulmasıdır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği, hak ve fırsatların biyolojik cinsiyetle ilişkilendirilmemesini gerektirir.⁴⁹ Ne var ki roller söz konusu olduğunda doğacı görüşün argümanları ön plana çıkartılarak kadının bulunduğu statünün biyolojisiyle paralellik gösterdiği iddia edilmektedir.

Tarihsel sürece baktığımızda, hayatın devamını sağlayan en önemli unsurların savaşlar ve uzun seyahatler gerektiren ticaret biçimleri olması kadını, servet ve güç mekanizmasının sürekli dışında tutmuştur. Servet ve güç mekanizmasını elinde tutan egemen kuvvet, kadına ikinci dereceden bir rol biçerek onu korunması gereken bir statü içinde mütalaa etmiştir.⁵⁰

Psikiyatrist Nevzat Tarhan, kadının toplumsal rolünün bugünkü noktaya gelmesinde biyolojisinin, önemli bir etken olduğunu söyleyerek bu tutumu en iyi şekilde yansıtır. Ona göre erkek, avcı doğası gereği doğuştan güçlüdür. Erkek hakkında tarih boyunca gelen kalıp yargı cesur, güçlü, saldırgan ve işi üstlenen kişi olduğu yönündedir. Evrensel olarak kabul edilen bu görüş gereği hâkimiyete dayalı sistemler erkek egemenliği şeklinde tezahür etmişlerdir. Kadından beklenen davranış ise nazik, bağımlı ve sabırlı olması şeklindedir. Başka bir ifadeyle kadın pasif erkek aktif girişimci olmuştur.⁵¹ Genetik yazılım sonucu oluştuğu düşünülen bu durum kadınların mağduriyeti sonucunu doğurmuştur.

Birbirlerine göre, karşı cinsi ifade ettikleri için, zıddı olan özellikler de kadın ve erkek cinslerini tanımlar. Örneğin kadın cesur olmayandır, kaba saba davranmayandır; erkek de duygulu olmayandır, nazik ve narin davranmayandır. Bu genellemeler doğru gözükmemekle birlikte toplumun kabul ettiği genel yargılar olarak karşımıza çıkarlar.⁵²

⁴⁹ Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 212.

⁵⁰ Şaban Ali Düzgün, "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız", *Kelam El Kitabı* içinde, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 625.

⁵¹ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2015), 123.

⁵² Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet ve Psikoloji*, 108.

Celalettin Vatandaş, cinslerin biyolojik farklılıklarının ev içi işlerle, ev dışı işlerin paylaşılmasında temel faktör olabileceğine dikkat çeker. Ancak ona göre bu durumun günümüzde, kadının ev içine bağlı kalmasına yol açacak biyolojik/tarihsel (doğum kontrolünün yaygınlaşması gibi) şartların iyileştirilmesiyle değişim göstermesi gerekirdi. Fakat beklenen değişikliğin büyük oranda gerçekleşmemesi, ev içi rol ayrımı sürekliliğinin nedenlerini başka yerlerde aranması gerektiğini meydana çıkarmıştır. Araştırmalar sonucunda, ev içi işlerini kadınların da içselleştirdikleri sonucuna ulaşıldığını belirten Vatandaş, bunun sebebini, kadınların kendilerine aktarılan geleneksel ideolojiyi benimsemelerinin yanı sıra ev içindeki ev işi yapma bilgi ve becerisine dayanan görece yüksek statüsünü, bir anlamda ev içi egemenlik anlayışını eşiyile paylaşmaya karşı direnmesi olarak açıklar.⁵³

Fakat günümüz kadınlarının birçoğu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ilişki olduğunu kabul etmekle birlikte sosyal ve siyasal haklar bağlamında eşitsizliğin giderilebileceğine inanmakta, tarih boyunca içselleştirdiği ya da ona dayatılan kadın imajlarını değiştirmeye ve yerine yenilerini koymak için çaba harcamaktadır. Ancak bu durumda karşısına çıkan engeller, bu çalışma ve buna benzer birçok çalışmanın ortaya çıkmasının temel saiki olmaktadır.

C. Toplumsal Cinsiyet ve Din

İnsanın inanç dünyası ile ilgili yargılar kendi yaşantısını, sosyal çevresini ve nihayetinde tüm toplumu etkiler. Aynı diyalektik süreçte, toplum ve daha özelinde sosyal çevre de insanın değer yargılarının oluşmasında etkilidir.

Din ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkiye dinin topluma etkisi yönünden baktığımızda karşımıza oldukça zengin bir malzeme çıkar. Bütün dinler toplumsal yapıyla ilişki hâlinindedir. Bu ilişki sayesinde dinler, toplumları etkiler ve değiştirir. Her şeyden önce toplumsal örgütlenme ve davranışların şekil ve muhtevası dinin etkisine açıktır.⁵⁴

⁵³ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 35, (2007), 38-39.

⁵⁴ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, “Din ve Toplum İlişkileri”, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 47.

Din, ilkel kültürlerden başlayarak aile, kabile, boy, millet gibi tabii birliklerle yakın ilişki içindedir. Çünkü dinler, bu tür topluluklarda tabii gruplarla kaynaşmış olarak bulunur. Burada din, hem zihniyet hem de örgütlenme açısından bu birlikleri etkiler. Bu etki, özellikle zihniyetler üzerinde olur. Dinin insan toplulukları üzerindeki etkisi, aile hayatında, aile reisliğinde, kadın erkek ilişkilerinde, çeşitli tip ve şekillerde evliliğin tasdik ve takdis edilerek bunlara ilişkin dini merasimlerde, akrabalık ilişkilerinde ve akranların bir sınıf teşkil etmesinde yoğun bir şekilde görülür. Diğer taraftan bu tür birliklerin dini olarak kutsanması oldukça önemlidir.⁵⁵ Kutsanmanın önemi, dinin meşrulaştırıcı işleviyle ilgilidir. Dinin en çok istismar edilmesi de bu işlevinden dolayıdır.

Dinin meşrulaştırıcı gücüyle birey yaptıklarını haklılaştırmakta ve kendi iç dünyasını bir nevi rahatlatmaktadır. Sosyal hayatta ise bu güç, daha çok insanlar arası ilişkilerde, kurumsal ve grupsal ilişkilerde kendini gösterir. Böylece din ve kültür adına uygulanıp meşrulaştırılan pratikler, kadınları ikincil bir konumda tutmakta, aile içi ilişkilerde hak eşitliğini sağlayacak ve kadınların durumunu iyileştirecek yeniden yapılanmaları etkileyebilmektedir.⁵⁶

Bu bağlamda, ataerkil yapıya bağlı olarak şekillenen dinin, kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statüler toplumsal cinsiyeti belirler. Nihayetinde ise insanların belirlenen bu değer yargılarına göre davranması kaçınılmaz olmaktadır.

Günümüzde ise kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları sorunların temelinde kadın-erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller, kalıplaşmış yargılar ve cinsiyet vardır. Bu ön kabullerin oluşumunda önemli yer tutan dinin,⁵⁷ Nazife Gürhan'a göre kendi kutsal metinlerinde var olan cinsiyetler arası tutum, daha sonraki taraftarları tarafından yapılan her yorumun din adına meşrulaştırılması, toplumsal cinsiyetin oluşumundaki etkisini gözler önüne serer.⁵⁸

Nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan bu girift yapı, sorun üzerinde çalışma yapan birçok araştırmacının konu edindiği temel yaklaşımlardan biri

⁵⁵ Joachim Wach, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İnandı (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1987), 17-18.

⁵⁶ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, sy. 4 (2010): 62, erişim 2 Ağustos 2016, www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633.

⁵⁷ Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 16.

⁵⁸ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem", Uluslararası Sempozyum (Samsun, 26-28 Kasım 2010): 367.

olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda Tuksal, Doğulu ve Batılı feministlerin, hâkim ataerkil kültürün sistemle ilişkisi açısından değerlendirmelerini şöyle aktarmaktadır.

Çok tanrılı ya da tek tanrılı dinlerdeki yaratılış mitosları, tanrı ve tanrıça anlayışlarındaki kadın erkek imajları; kadının doğurganlığının küçümsemesi ve taşıyıcı bir bedene indirgenmesi, erkeğin dölleyici, yani yaratan kişi olarak yüceltilmesi; kadın cinselliği ile erkek cinselliği arasında, kadını bağımlılığa iten farkların oluşturulması, kadın cinselliğinin bekâret ve sadakat gibi kavramlarla baskı altında tutulması, kadının ayartıcılığı, buna bağlı olarak kadın bedeninin denetlenmesi ve kadının kamusal alandan uzaklaştırılıp özel alana sıkıştırılması; erkeğin dündaki ikincil statüsü; kadın erkek ilişkilerinde yönetimin erkeğe verilmesi ve nihayet erkeğin sosyal, ekonomik, cinsel ve dini imtiyazları gibi konular doğulu ve batılı feminist kuramcı ya da araştırmacıların inceleyip yorumladıkları ataerkil sistemle ilişkileri açısından değerlendirdikleri problem başlıklarıdır. Bu konuların ele alınış aşamasında dinler, genel anlamda toplumun bir ürünü kabul edilmektedir. Dolayısıyla kökenleri ne olursa olsun (ilahi/gayri ilahi) aynı kefeye konulmakta, aynı yöntemlerle incelenmekte ve hâkim ataerkil kültürün, dinleri oluşturma ve belirleme şekilleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.⁵⁹

Bunun yanı sıra geleneksel toplumdaki modern topluma doğru evrildikçe toplumsal cinsiyet rollerinin değişim gösterdiği izlenebilmektedir. Bununla birlikte kadının geleneksel dönemde bütünüyle ezildiği, modern dönemde ise esaret zincirlerini kırarak özgürleştiğini söylemek de mümkün değildir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde gerek aynı gerekse farklı dini sosyokültürel yapılarda birbirinden büyük ölçüde farklılaşan kadın imgesi ve buna dayalı uygulamalar var olagelmıştır. Yani ötekileştirme, ikincil statü, nesneleştirme gibi olumsuzluklar modern dünyada da mevcuttur.⁶⁰ İçerik değişmekle birlikte varılan sonuç hemen hemen aynı düzlemlerde gerçekleşmektedir.

Bizim için ilgi çekici nokta ise İslam dininin konuya bakış açısidir. Zira gerek İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an yorumlarında gerekse Hz. Peygamber'in sünnetinde cinsiyet rolleri konusunda isteyene olumlu isteyene olumsuz olmak üzere sayısız malzeme bulunmaktadır. Bu argümanlarda kadın, bazen ikincil ve bağılı unsur olarak resmedilirken diğer tarafta ise üstünlük arz eden oluşumlarla tanımlandığı görülebilmektedir. O hâlde söz konusu olan durum kadınların din tarafından sürekli aşağılandığı yönündeki din karşıtı söylem ile kadınların din içerisinde sürekli el üstünde tutulduğu şeklinde takdim edilen din

⁵⁹ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 36.

⁶⁰ Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 92.

odaklı yaklaşımdan daha uzak, daha göreceli ve daha etkileşimsel bir bakış açısıdır.⁶¹

Hâlihazırda tartışılan konu ise kadınlık ve erkeklik rollerinin Allah tarafından belirlenip belirlenmediğidir. Zira evvelce geleneksel toplum yapımızda görünür bir sorun olmayan İslami kadınlık veya erkeklik algısı modern toplumsal yapıya geçmemizle birlikte inanan kadın ve inanan erkeklerin önünde önemli bir sorundur.⁶² Son zamanlarda, dini kaynaklara doğrudan ulaşan inanmış kadınlar, tıpkı erkekler gibi içinde buldukları toplumun sosyokültürel durumundan da etkilenerek farklı öznel yorumlar yapabilmekte ve bu yorumlarını kendi yaşamlarında tecrübe edebilmektedirler.

⁶¹ İhsan Toker, “Dinler Ataerkil Yapılar mıdır?”, *Eskiye Dergisi*, sy. 42, (2009): 19.

⁶² Nebahat Göçeri, “Allah vergisi mi, Kulların Müktesebi mi?”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012): 300.

İKİNCİ BÖLÜM

I. ONTOLOJİDEN ADALETE KUR'AN'IN KADIN VE CİNSİYET STATÜLERİNE DAİR YAKLAŞIMI

Kur'an'ı Kerim'in, nazil olduğu dönemde kadınların içinde buldukları birçok olumsuz duruma müdahale ederek mevcut yapıda önemli iyileştirmeler yaptığı Müslüman düşünürlerin üzerinde anlaştıkları bir durumdur. Bu hakikatten yola çıkılarak sorulması gereken soru şudur: Acaba yapılan bu iyileştirme sadece tarihin o dönemine has olup orada kalmalı mıdır?

Zira o dönemde toplumun aksayan yönünü düzeltmeye çalışan İslam, bugün de bu potansiyeli sürdürmektedir. Şu durumda cinsiyeti fark etmeksizin İslam düşünürlerinin bu söyleme açılım kazandırmaları ihtiyaçtan öte bir zorunluluk arz etmekte ve onların üzerinde ağır bir sorumluluk gerektirmektedir.⁶³ Zira her dönemin kendi içinde farklı sorunlar meydana getirdiği aşikâr bir gerçektir.

Birçok meselede olduğu gibi toplumsal cinsiyetle ilgili meselelerin de Kur'an açısından ele alınıp değerlendirilmesinde, bu meselelere ilişkin çözüm önerilerinde, din ve Kur'an algısındaki farklı tasavvurlara göre değişiklik olabileceği kabul edilen bir gerçektir.⁶⁴ Bunu düşünerek tarihsel olanı dinsel olanla eşitlememek gerekmektedir.

Bu bağlamda Mustafa Öztürk'ün değer ve olgusal nitelikteki normlar vurgusu merkezi öneme sahiptir. Öztürk, dinin özüne ilişkin hükümlerin, örneğin; şirkten kaçınmak, cana kıymamak, yetim malına el uzatmamak, adalet ve hakkaniyetten şaşmamak gibi inanç ve ahlak normlarıyla ilgili olanlarının değer içerikli olduğunu belirtir. Buna mukabil toplumsal düzen ve hukukla ilişkili, ağırlıklı olarak ilk muhataplarının tarihsel ve tecrübi uygulamalarına (örf) dayalı muamelat ve hadlerle ilgili hükümlerin ise durumsal ve olgusal nitelikte olduğunu

⁶³ Aynur, "İslami Feminizm", 120.

⁶⁴ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 213.

vurgular.⁶⁵ Kur'an'da bu örf ve gelenekler, hitap ettiği Arapların genel rızasına dayanan, iyi ve güzel olduğu noktasında toplumun vicdanında onay alan maruf kelimesi ile karşılanır.⁶⁶ Nitekim Kur'an, İslam öncesinden gelen ve marufa uymayan, kadınlarla ilgili âdetlerden bazılarını hemen müdahale ederek reddetmiştir. Kız çocuklarının öldürülmesi uygulaması bu konuya örnek olarak verilebilir. Aynı düzlemde cariyelik ve teaddüd-i zevcât gibi bazı uygulamaları da iyileştirmelerle beraber olduğu gibi bırakarak insandan adalet ve hakkaniyet ölçüsünde davranmasını beklemiştir. Buna mukabil miras hakkı gibi toplumda uygulaması olmayan yeni hükümler de ihdas etmiştir.

Bu özellikleri sebebiyle diyebiliriz ki Kur'an, bilhassa toplumsal meselelerde açık bir şekilde tedricilik ilkesini uygulamıştır. Vahyin nazil olduğu ilk dönemde, kadın aleyhine olan toplumsal yapının dönüştürülmesi meselesinde Kur'an'ın, var olan yapı üzerindeki tasarruflarını, hedefine ulaşmış bir dönüşümden ziyade tedrici bir ıslah olarak nitelendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. İşte Kur'an'ın belki de her nesil için diri olan tarafı, bu dönüşüm sürecinde herkesin kendi payına düşeni gerçekleştirmesidir.⁶⁷ Esas alınacak referans ise naslardaki lafzi talimatlardan ziyade Müslüman toplumun tarihsel tecrübesi, ortak akli ve istihsan diye kavramsallaştırılan iyi/güzel görmeye dayalı çözüm üretme kapasitesidir.⁶⁸

Bu bağlamda Kur'an'da kadınlarla ilgili düzenlemeleri içeren yaklaşımlar üç başlıkta toplanabilir.

A. Yaratılış Bağlamında Kadın

Görüldüğü kadarıyla, genel olarak dindar toplumlarda özelde ise İslam toplumlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde, kadının ve erkeğin aynı ontolojik düzlemde sayılmaması yer alır. Her ne kadar bu düşüncenin oluşumunda din tek başına bir etken değilse bile mevcut zihin yapısıyla yapılan metin okumaları, vahyin indiği tarihsel gerçekliği dikkate almadan yapılan çıkarımlar ve bu çıkarımlardan oluşan yorumların tek gerçek kabul edilmesi yaratılış

⁶⁵ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 227.

⁶⁶ el -Bakara 2/229, 231, 232, 233, 236, 241.

⁶⁷ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 248.

⁶⁸ Öztürk, *a.g.e.*, 209.

bağlamında bir eşitsizlik söylemi doğurabilmektedir. Bu nedenle var olduğu iddia edilen ontolojik eşitsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen önemli olgulardan biri olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Oysaki yaratılış bağlamında insanın, Kur'an'da cinsiyetlerine göre biyolojik evrelerinden daha çok Allah'ın onu var etmesi, değerli kılması ve inşa etmesi sürecine atıflar bulunmaktadır.

Her şeyin yaratıcısı Yüce Allah,⁶⁹ insan daha hiçbir şey değilken⁷⁰ onu tek bir özden yarattı.⁷¹ Ona şekil vererek ruhundan üfledi.⁷² Ahsen-i takvim⁷³ olarak şan ve şerefli kılınan insan⁷⁴ için sükûn bulmak üzere aynı özden eşini yaratarak aralarına sevgi ve şefkati yerleştirdi.⁷⁵ İkisinden birçok erkekler ve kadınlar yarattı.⁷⁶ O, insanlar gibi bütün varlıkları da çiftlerden meydana getirdi.⁷⁷ Aynı derecede öneme sahip çiftler ilahi planın parçasıdır. İlahi planın idrakine varmak ve nihai hedefe ulaşmak için insan neden yaratıldığına bakmalıdır.⁷⁸ Bu noktada ayetin gereği yerine getirilerek asıl amaca ulaşmak için araç vazifesi gören yaratılış anlatımlarında yeryüzünün halifesinin⁷⁹ tekâmül sürecinin incelenmesi gerekir.

Kur'an'da diğer insanların yaratılışından daha fazla Âdem'in yaratılışına ait referanslar görülür. Bu referanslarda Âdem, bazen insan cinsini bazen de bu cinsin ilk bireyi olan Âdem'in özellikleriyle genel olarak insana ait nitelikleri temsil eder.⁸⁰ Bu çerçevede en-Nisâ sûresi 1. ayeti zikretmek gerekir. “*Ey İnsanlar! Sizi bir tek özden yaratan, aynı özden eşini(zi) de yaratan ve böylelikle*

⁶⁹ ez-Zümer 39/62.

⁷⁰ el-Meryem 19/9; el-İnsan 76/1.

⁷¹ el-En'âm 6/98; ez-Zümer 39/6; en-Nisâ 4/1.

⁷² el-Hicr 15/29.

⁷³ et-Tin 95/4.

⁷⁴ el-İsrâ 17/70.

⁷⁵ er-Rûm 30/21.

⁷⁶ en-Nisâ 4/1.

⁷⁷ el-Rad 13/3; el-Zâriyât 51/49; el-Hac 22/5; en-Necm 53/45; eş-Şuarâ 26/7; en-Nebe 78/8; el-Fâtır 35/11.

⁷⁸ et-Târik 86/5.

⁷⁹ el-Yunus 10/14; el-En'âm 6/165.

⁸⁰ Erkan Yar, *Ruh ve Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 84; Namık Kemal Okumuş, *Eşref'ten Esfel'e İnsanın Serüveni* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2015), 150; Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 86.

sayısız erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize itaatsizlikten sakının.”⁸¹ Bu ayetteki *nefs* kelimesi birey olarak Âdem’i değil bir özü temsil eder. *Nefs* kelimesi Arap dilinde ruh, can, hayat gibi anlamlara geldiği gibi bir şeyin kendisi, özü, cevheri, gibi manalara da gelir. Bu açıdan bakıldığında *nefs-i vahide* terkinin erkek ve dişi olarak insanın bir tek özden yaratıldığına işaret ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra ayetteki *nefs* kelimesini tür, cins olarak yorumlamak dolayısıyla erkek ve kadının türdeş olarak yaratıldığını söylemek de mümkündür.⁸²

Kur’an’ın insan yaratılışı ile ilgili atıflarında asıl amaç insanın nasıl yaratıldığını anlatmak değil toplumun yaratılış ile ilgili bilgilerinden yola çıkarak yaratıcının Allah olduğunu ve yaratmayı yinelemenin de ona ait olduğunu vurgulamaktır.⁸³ Bu bakımdan insanın yaratılışı, Kur’an’da bazen yaratılış evrelerinin açıklanması şeklinde veya doğrudan doğruya bir evredeki yaratılışı ile açıklanmaktadır.

Yaratılış evrelerinin açıklandığı ayetlerde nutfе⁸⁴, alaka⁸⁵, mudga⁸⁶, kemiklerin yaratılması ve kemiklere et giydirilmesi⁸⁷ evrelerine işaret edilmektedir. Doğrudan doğruya bir evredeki yaratılışa gönderme yapılarak da insanın sudan⁸⁸, meniden⁸⁹, nutfeden, alakadan yaratıldığı açıklanmaktadır. İnsanın yaratılışının atılan bir sudan olduğu anlatıldıktan sonra, suyun erkeğin üreme suyunun su, üreme suyunun tümü olarak meni, meninin bir parçası olarak nutfeden, nutfenin de dişinin rahminde alaka ve mudgaya dönüşmesiyle yaratıldığını anlattığı açığa çıkmaktadır. Bu anlatımlarda ilk muhatapların bilgisinde olan dişinin üreme suyundan bahsedilmediği gibi, onların bilgisi dışında olan bir yaratılan da bahsedilmemektedir. Bunun nedeninin, Kuran’ın ilk muhataplarının erkek egemen bir toplumsal yapıya sahip olması veya erkek üreme suyu hakkındaki ilk muhatapların bilgisinin daha belirgin olması olabilir.⁹⁰

Denilebilir ki Kur’an’da ki bu anlatımların amacı, insanın yaratılış sürecini tefekkür ederek Allah’a şükretmesinin gerekliliği ve yaratılış kanunlarını var eden bir yaratıcının ahirette de insanı yaratacağı bilgisini vermektir.⁹¹ Aynı cevherden

⁸¹ el-En’âm 6/98. ayette insanların tek nefisten yaratıldığı belirtilir fakat zevcten bahsedilmez. el-Zümer 39/6. ayette hem tek nefisten hem de zevcten söz edilir. el-A’râf 7/189. ayette de benzer bir ifade bulunur. Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*, 80.

⁸² Öztürk, *a.g.e.*, 83.

⁸³ Yar, *Ruh ve Beden İlişkisi Açısından İnsanın bütünlüğü Sorunu*, 98-99.

⁸⁴ el-Hac 22/5.

⁸⁵ el-Alak 96/2.

⁸⁶ el-Mü’minûn 23/14.

⁸⁷ el-Mü’minûn 23/12-14; el-Kıyâme 75/36-39.

⁸⁸ el-Furkan 25/54; el-Enbiya 21/30; el-Tarık 86/6. (Meninin su olarak adlandırılması.)

⁸⁹ el-Kıyame 75/37; en-Necm 53/45-46.

⁹⁰ Yar, *a.g.e.*, 98-99.

⁹¹ Yar, *a.g.e.*, 101.

yaratılan insan cinslerinin neden yaratıldığını unutup cezaya dūçâr olması da cinsiyetle alakalı değil yaptıkları eylemlerle ilgilidir.

İnsanın çift kutupluluğu göz önüne alınarak iyilik ve kötülük yapabilme donanımına sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Kur'an'da, bu bağlamda insanın zayıflığı,⁹² kadir kıymet bilmezliği nedeniyle unutkanlığı,⁹³ ümitsizliğe düşmesi,⁹⁴ nankörlüğü,⁹⁵ aceleciliği,⁹⁶ cimriliği,⁹⁷ bilgisizliği,⁹⁸ aldanmaya meyilli oluşu,⁹⁹ kendini yeterli görünce azabileceği,¹⁰⁰ gibi özellikler insanın yapısıyla ilişkilendirilir. Bu anlamda Kur'an'da kadın ve erkek ayrımı yapılmamakta ifadeler her iki cinsi kapsayacak şekilde "insan" diye belirtilmektedir.¹⁰¹

Görüldüğü gibi Kur'an'da yaratılış anlamında bir eşitsizlik görülmemekle birlikte Müslüman zihinlerde yer etmiş olan bu eşitsizliğin temeli daha çok hadis rivayetlerine dayandırılmaktadır. Bu bağlamda kadının yaratılışı bağlamında en çok atıf yapılan bir hadis rivayetine burada değinmek gerekir. Hz. Peygamber'e atfedilen bu hadisin metni şöyledir:

Kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye ediniz. Çünkü kadın, eğri kaburga kemiğinden (dıla') yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri tarafı, en üst tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, kendi haline bırakırsan öyle eğri kalır. Kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye ediniz.¹⁰²

Hadis, çeşitli tenkitlerden geçirildikten sonra sahihliği konusunda itirazlara muhatap olmuştur.¹⁰³ Tevrat'ın yaratılış bölümündeki söylemle¹⁰⁴ benzerlik gösteren bu hadis rivayetinin son tahlilde çeşitli versiyonlarıyla birlikte teşbih

⁹² en-Nisâ 4/28.

⁹³ el-Yunus 10/12; el-Zümer 39/8.

⁹⁴ el-Hûd 11/9; el-İsrâ 17/83; el-Fussilet 41/49.

⁹⁵ el-İbrahim 14/34; el-İsrâ 17/67; el-Hac 22/66; el-Ahzâb 33/72; ez-Zümer 39/49; eş-Şûrâ 42/48; ez-Zuhuruf 43/15; el-Abese 80/17; el-Fecr 89/16.

⁹⁶ el-İsrâ 17/11; el-Enbiyâ 21/37.

⁹⁷ el-İsrâ 17/100.

⁹⁸ el-Ahzâb 33/72.

⁹⁹ el-İnfîtâr 82/6.

¹⁰⁰ el-Alak 96/7-8.

¹⁰¹ Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23 (Samsun, 2007), 99-100.

¹⁰² *Buharî*, "Nikah", 81; *Müslim*, "Rada", 59; *Tirmizi*, "Talak", 12.

¹⁰³ bk. Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006), 255-285.

¹⁰⁴ Tekvin'in ikinci babında olay şöyle anlatılır: "Rab Tanrı, 'Âdem'in yalnız kalması iyi değil; ona uygun bir yardımcı yaratacağım.' Dedi... Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, " İşte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir.' dedi." Tekvin 2/18, 21-23.

ifadesi taşıdığına dair kanaat daha baskındır.¹⁰⁵ Buradaki eğrilik söyleminin kadının psikolojik durumuna işaret ettiği söylenerek erkeklere kadınlara karşı hayırlı davranmaları tavsiye edilmiştir. Kadının hassaslığı böyle bir metafor ile anlatılsa bile daha önceki kültürlerden beslenen algı, bu ifadeyi hakikat olarak kabul etmiş ve genelleştirmiş gibidir.

Denilebilir ki kadının karakterine ve kişilik yapısına sert ve kırıncı bir tarzda davranılmaması konusundaki bu tavsiye erkeğe bir uyarı niteliğindedir. Fakat sorun düzeltilemez bir eğrilikse bütün insan cinsi bu tür özellikler gösterebilir. Rivayette bu tür bir eğriliğin sadece kadına has kılınması erkeği muaf kılıp kadını erkeğe nazaran daha kusurlu bir hâle getirmektedir.¹⁰⁶ Dahası ege kemiğinden yaratılan kadın eğer gerçekten eğriyse ve düzeltilemez bir yapıda ise o zaman eğriliğin asıl sahibi olan, yani ege kemiği kendisinde bulunan erkek nasıl oluyor da bu eğriliğiyle anılmıyor olabilir?¹⁰⁷

Oysaki Kur'an'da, varoluşsal düzlemde, kadın ve erkek eşit statü sahibidir. Bu gerçeği dile getirenlerden biri olan ve argümanların değerlendirilmesinde tarihsel bağlamın göz önünde bulundurulmasını vurgulayan İlhami Güler, buradaki eşitliğin *aynileşme* ile karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Çünkü varoluşsal anlamda iki şeyin aynı olması düşünülemez. Bu bağlamda Güler, ancak çeşitli açılardan birbirine eşitlikten konuşulabileceğini vurgular. Örneğin; iki insanın boylarının birbirine eşit olması gibi. Bu meyanda cinsler, insan olma bakımından birbirine eşit fakat kendine has bazı özellikler bakımından kadın erkek cinsinden, erkek de kadın cinsinden ayrıdır.¹⁰⁸ Kanaatimizce ontik statü dışındaki farklılıklar sadece kadın ile erkek arasında değil kimi erkekler ve kimi kadınlar olmak üzere hemcinsler arasında da tezahür edebilmektedir.

B. Ahlak ve İbadetler Alanında Kadın

Kadının olması gereken statüden indirildiği ve varoluşundan dolayı sahip olduğu hakları kaybettiği alanlardan birisi de ahlak ve ibadetler alanıdır. Bu alanda, kadın hakkında yeni hükümler ve değerler üretilerek fetvalar

¹⁰⁵ Caner Ağırman, *Kadının Yaratılışı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001), 275.

¹⁰⁶ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 77.

¹⁰⁷ Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 100.

¹⁰⁸ İlhami Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 160.

düzenlenmekte, kadının artık olan değil olması gereken konumu belirtilmektedir. Fert olarak tek başına değil anne, eş, evlat vs. ilişkileri ile değerlendirilmekte ve genellikle ikincil bir statüye yerleştirilerek haksızlığa uğratılmaktadır.¹⁰⁹

Güler'e göre, düşünen, kişilik sahibi olup sosyal ve psikolojik bir varlık olan insan yaratıcısına karşı şükran duymak (iman), nankörlük etmemek (küfr), insanlara karşı ise dürüst olmak (salih amel) ile sorumlu tutulmuştur. Bu görevin sonuna Yüce Allah, ödül ve ceza olarak (ahireti) tecil edilmiş bir ahlaki ekonomi de koymuştur. Güler'e göre bu yapıda, Allah'ın razı olacağı ahlaki fazileti ortaya koymanın üç sebebi olabilir: Fıtratımızda bulunan şükran duyma, hemcinslerimize merhamet ve ahirette karşılaşılabileceğini umduğumuz ödül veya korktuğumuz ceza.¹¹⁰ Kur'an'da bu konuları ifade eden ayetler, cinslere göre farklılık göstermediği gibi aslında Kur'an'ın temel tezlerine dayanarak yapılan okuma sonucunda muhatabı ilgilendiren birçok ahlak temelli ayetin genel ilkeler vazettiği görülür. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Peygamber, sizi boşayacak olursa bilin ki Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler lütfeder. Hem de Allah'a teslimiyet gösteren, O'na yürekten inanıp güvenen, O'nun hükmüne boyun eğen, tövbe etmesini bilen, ibadetlerine düşkün olan, Allah yolunda hicreti göze alan dul veya bakire eşler ihsan eder.¹¹¹

Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi asla ortak koşmayacaklarını, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine,(kız) çocuklarını öldürmeyeceklerine, gayri meşru çocuk dünyaya getirip kocalarına nispet etmeyeceklerine,¹¹² iyi ve yararlı işlerde sana karşı gelmeyeceklerine dair biat etmek istediklerinde onların bu biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Çünkü Allah çok affedici, çok merhametlidir.¹¹³

Ayetlerde yer alan Allah'a teslimiyet, ona yürekten inanıp güvenme, hükmüne boyun eğme, tövbe etme, ibadetlerine düşkün olma, Allah yolunda hicret etme, şirkten, hırsızlıktan ve zinadan kaçınma, çocukları öldürmeme, iyi ve yararlı işlerde Peygamber'e karşı gelmeme, ona biat etme gibi ifadeler - kadınlar muhatap alınmakla beraber - erkeklerin de sahip olması gereken davranışlar arasındadır.

¹⁰⁹ Düzgün, "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız", 629.

¹¹⁰ İlhami Güler, *Kur'an'ın Ahlak Metafiziği* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 42.

¹¹¹ et-Tahrir 66/6.

¹¹² Biat şartları arasında yer alan "gayri meşru çocuk dünyaya getirip kocalarına nispet etmeyecekleri" tabiri "elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurmama" anlamına da gelmektedir. Hayrettin Karaman vd. *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meali* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 60: 12.

¹¹³ el-Mümtehine 60/12.

Aynı zamanda Kur'an, bazı kadınları doğrudan işaret ederek insanlara örnek model olarak sunar.

Allah kafirlere misal olarak Nuh'un ve Lût'un karılarının hâl ve meallerini/akıbetlerini hatırlatmaktadır. Her iki kadın da bizim iki hayırlı/faziletli kulumuzun nikahı altındaydı; fakat (münafıkça davranarak) onlara hıyanet/vefasızlık ettiler. Hâliyle kocaları da onları Allah'ın azabından koruyamadı. Sonunda o iki kadına, "Diğer bütün cehennemlikler ile birlikte siz de girin ateşe!" denildi.

Allah müminlere misal olarak da Firavun'un karısının hâl ve mealini/akıbetini hatırlatmaktadır. Vaktiyle o kadın şöyle dua etmişti: "Rabbim! Bana katından cennete bir köşk lütfet. Beni Firavun'dan, onun kötü işlerinden ve bu zalim/kafir kavmin elinden kurtar.

Müminlere bir misal de İmran kızı Meryem'dir. (Yahudilerin iddia ettiklerinin aksine) o iffetini korudu. (İsa'yı dünyaya getirmesi için) biz ona ruhumuzdan üfledik! Meryem, Rabbinin vaatlerinin ve vahiylerinin doğruluğunu şeksiz şüphesiz tasdik eden, son derece dindar, itaatkar ve ihlaslı bir kadındı.¹¹⁴

Bu ayetler, cinsiyet farkına dayanmayan ve imanla ilgili bireysel sorumluluğu vurgulayan ayetlerdir. İnanma ve inanmamanın getirdiği bireysel sorumluluk Hz. Nuh'un, Hz. Lût'un ve Firavun'un eşleri üzerinden örneklendirilmiştir.

Değişik rivayetlere göre de kadınların el-Mümtehine suresi 12. ayetteki biatlarının, erkeklerin biatlarıyla mutabık olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda birinci Akabe Biati'nin *Bey'atü'n-Nisâ* olarak adlandırılması bu bakış açısından değerlendirilebilir.¹¹⁵

Kur'an, vazettiği değerleri, bazen aynı ayet içerisinde erkeği ve kadını ayrı ayrı muhatap alarak da anlatır:

Allah'a yürekten teslim olmuş erkekler ve kadınlar, gerçek manada iman etmiş erkekler ve kadınlar, Allah'a ibadet ve itaatte devamlılık gösteren erkekler ve kadınlar, Allah'a verdikleri itaat sözüne sadakat gösteren erkekler ve kadınlar, Allah yolunda karşılaştıkları sıkıntı ve zorluklara göğüs geren erkekler ve kadınlar, Allah yolunda mallarını harcayan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve kadınlar var ya işte onlar Allah onlara mağfîret edecek ve çok büyük mükâfat verecektir.¹¹⁶

Bu ifadeler dışında Kur'an'da ahlaki sorumluluk bazında: İyilik ve doğruluk,¹¹⁷ iyilerle dost olmak,¹¹⁸ iyilikte yardımlaşma ve kötülüğe karşı

¹¹⁴ et- Tahrîm 66/10-12.

¹¹⁵ Ahmet Önkâl, "Akabe Biatları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2, 211.

¹¹⁶ el-Ahzâb 33/35.

¹¹⁷ el-Bakara 2/ 177, 189; el-Âl-i İmrân 3/92; en-Nisâ 4/36; el-En'âm 6/151-153; el-Hûd 11/112; en-Nahl 16/90; el-Furkân 25/70; el-Lokmân 31/13-19; el-Ahzâb 33/35; el-Fâtır 35/ 10; eş-Şûrâ 42/36-38; el-Ahkâf 46/13; el-Mümtehine 60/12; el-Me'aric 70/22-35, 85; el-Beled; 90/11-18.

koymak,¹¹⁹ namuslu olmak,¹²⁰ emanete riayet etmek,¹²¹ adil olmak,¹²² kardeşlik,¹²³ hoşgörü ve bağışlama,¹²⁴ alçak gönüllülük,¹²⁵ köleyi özgürleştirmek,¹²⁶ görgülü olmak,¹²⁷ insanlara iyi davranmak ve güzel söz söylemek,¹²⁸ gibi teşvik edici tavırların yanı sıra; cimrilik,¹²⁹ iftira,¹³⁰ gıybet,¹³¹ kendini beğenmişlik,¹³² bozgunculuk,¹³³ kıskançlık ve çekememezlik,¹³⁴ savurganlık,¹³⁵ yalan söylemek,¹³⁶ gösteriş yapmak,¹³⁷ dünyaya aşırı düşkünlük¹³⁸ gibi olumsuz tavırlar da konu edilmektedir. Kadın ve erkek tüm inananlar bu anlatımların muhatabı konumundadırlar.¹³⁹ Kadın ve erkek, aynı oranda bu sorumluluğu/emaneti yüklenmiştir.¹⁴⁰ Üstünlük ise bu sorumluluğu, hangi oranda yerine getirip getirmemekle ilgilidir.

¹¹⁸ en-Nisâ 4/139, 144; el-Mâide 5/51; el-Enfâl 7/72; et-Tevbe 9/71; el-Hûd 11/118; el-Mücadele 58/22; el-Mümtehine 60/1-2, 13.

¹¹⁹ el-Âl-i İmrân 3/104,110,113,114,200; en-Nisâ 4/114; el-A'râf 7/164; et-Tevbe 9/71; el-Hac 22/41; el-Lokmân 31/17; eş-Şûrâ 42/39; el-Mücadele 58/9.

¹²⁰ en-Nur 24/26, 30, 31, 33, 60; el-Ahzâb 33/59.

¹²¹ el-Bakara 2/283; el-Âl-i İmrân 3/75-76; en-Nisâ 4/58; el-Mü'minûn 23/8; el-Me'âric 70/32-33.

¹²² el-Mâide 5/8, 42; en-Nisâ 4/58; el-A'râf 7/29; en-Nahl 16/76, 90; el-Hucurât 49/9; el-Hadîd 59/75; el-Mümtehine 60/8.

¹²³ el-Âl-i İmrân 3/103; el-Hucurât 49/10,13.

¹²⁴ el-Bakara 2/ 263; el-Âl-i İmrân 3/134; el-Nisâ 4/149; el-Hac 22/60; en-Nur 24/22; el-Furkân 25/63, 72; el-Nahl 16/126; el-Kasas 28/54; eş-Şûrâ 42/43; et-Teğâbun 64/14.

¹²⁵ el-İsrâ 17/24, 37; el-Furkân 25/63; el-Lokmân 31/18-19.

¹²⁶ en-Nisâ 4/92; el-Mâide 5/89; en-Nûr 24/33; el-Mücadele 58/3; el-Beled 90/12-13.

¹²⁷ en-Nisâ 4/86; en-Nûr 24/27-29, 58-61.

¹²⁸ en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/23-24, 28, 53; el-Ankebût 29/8; el-Asr 103/1-3.

¹²⁹ el-Âl-i İmrân 3/180; en-Nisâ 4/37; el-İsrâ 17/29; el-Hadîd 57/24; et-Teğâbun 64/16; el-Me'âric 70/19-21, 29; el-Fecr 89/17-20; el-Leyl 92/8-11.

¹³⁰ en-Nisâ 4/112; en-Nûr 24/4, 23-24; el-Ahzâb 33/58.

¹³¹ el-Hucurât 49/12; el-Hümeze 104/1.

¹³² en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/37; el-Kasas 28/76-77; el-Lokmân 31/18; el-Hadîd 57/23; el-Beled 90/5.

¹³³ el-A'râf 7/56, 74; el-Kasas 28/77; er-Rûm 30/41; el-Mücadele 58/9.

¹³⁴ en-Nisâ 4/32; el-Felak 113/1-5.

¹³⁵ el-A'râf 7/31; el-Taha 20/81; el-İsrâ 17/26, 29.

¹³⁶ el-Nisâ 4/38-39; el-Hac 22/30; el-Furkân 25/72; el-Ahzâb 33/70-71; el-Câsiye 45/7-8; es-Saff 61/2.

¹³⁷ el-Bakara 2/264; en-Nisâ 4/38-39; el-Enfâl 8/47; el-Mâ'ûn 107/4-7.

¹³⁸ el-Bakara 2/200; en-Nisâ 4/134; el-En'âm 6/29, 70, 130; et-Tevbe 9/24, 55; el-Yunus 10/7-8; el-Hûd 11/15; er-Ra'd 13/26; el-Hicr 15/3; en-Nahl 16/106-107; et-Tâhâ 20/131; el-Mü'minûn 23/33-38; en-Neml 27/4; el-Kasas 28/76-82; er-Rûm 30/7-10; el-Lokmân 31/33; es-Sebe' 34/34-37; el-Fâtır 35/5; ez-Zuhuf 43/33-39; el-Duhân 44/34-36; el-Câsiye 45/24-26; en-Necm 53/29-30; el-Hadîd 57/20; el-Haşr 59/19; el-Münâfikûn 63/9; el-Müzzemmil 73/11-13; el-Müddesir 74/11-16; el-Kıyâme 75/20-21; el-İnsân 76/27; el-A'lâ 87/16-17; el-Beled 90/6-7; el-Hümeze 104/1-7.

¹³⁹ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 145-146.

¹⁴⁰ el-Ahzâb 33/72.

Kur'an'ın açıkça belirttiği üzere “Allah karşısında en değerli olanınız ona karşı gelmekten sakınmanızdır.”¹⁴¹ Bu itibarla Allah katında ayırt edici değer; takvadır. Allah, insanları servet, milliyet, cinsiyet veya tarihsel konum açısından değil takva açısından ayırma tabi tutar. İşte kadınla kadın, erkekle erkek ve erkekle kadın arasındaki bütün farklılıklar bu bakış açısından ele alınmalıdır.¹⁴²

Şimdi ahlak ve ibadet bağlamında toplumsal cinsiyet açısından atıf yapılan bazı ayetlerin incelenmesine geçilebilir.

1. Çok Eşlilik

Kur'an'ın birçok ayetinde atıf yapılan, tarihi kaynakların da açıkça ortaya koyduğu çok eşlilik konusunda en belirgin ayet meali şöyledir:

“Himayeniz altında bulunan dul kadınlar ve yetim kızlarla evlilik yapmanız söz konusu olduğunda haklarını çiğnemekten endişe ederseniz, (dünyada evlenilecek kadın tükenmediğine göre) onlarla değil, beğendiğiniz başka kadınlardan biriyle evlenin. Hatta ikişer, üçer, dörder kadınla da evlenebilirsiniz.”¹⁴³

İslam'ın çok kadınla evliliği yasaklamaması, bizzat Hz. Peygamber'in Medine döneminde birçok kadınla evlenmesi ve günümüze kadar da çok kadınla evliliğin fiilen varlığını göstermesi zaman zaman tartışmalara yol açmaktadır. Müslüman araştırmacıların neredeyse tamamına yakını –aralarında görüş farkları bulunmakla beraber- çok kadınla evliliğin varlığını kabul etmektedir.¹⁴⁴

Vahyin nazil olduğu dönemde genç erkekler arasında tek kadınla evlilik yaygındı. Yaş ilerledikçe kişinin taşıdığı sorumluluk ve ekonomik durumun düzelmesiyle beraber yeni evlilikler yapması mümkün hâle gelebiliyordu. Kimi

¹⁴¹ el-Hucurât 49/13.

¹⁴² Amina Wedud, *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 74.

¹⁴³ en-Nisa 4/3. “Bu ayette mesnâ ve sülase ve rubâ'a kelimeleri genellikle ‘iki, üç, dörde kadar’ şeklinde çevrilmekte fakat bu çeviri ayetin lafzına uygun düşmemektedir. Kaldı ki söz konusu ifadeyi bu şekilde çevirenler her nedense Fâtır 35/1. ayetteki mesnâ ve sülâse ve rubâ ifadesini ‘ikişer, üçer, dörder’ diye çevirmemekte ve dolayısıyla meleklerin kanatlarını dörtle sınırlandırma yoluna gitmemektedirler. Gerçekte teaddüd-i zevcâtla ilgili dört kadın sınırlaması Kur'an'a değil, icma haline gelmiş örfeye dayanmaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber'e atfedilen hadisler ise şayet doğru iseler kişiye özel hükümler içermektedir.” Mustafa Öztürk, *Kur'an'ı Kerim Meali Anlam ve Yorum İçerikli*. Ayrıca bu konuyla ilgili bk. Yusuf Ziya Keskin, “Poligamiyi Dörtle Sınırlayan Ayet ve Hadislerin Tahlili”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, (Şanlıurfa 2000): 5-26.

¹⁴⁴ Adnan Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2008), 53.

zaman da genç bir erkek evlenmesi yasak olmayan aile yakınlarından dul olanlarla evlenebiliyordu. Öztürk, çok evliliğin yaşı ilerlemiş erkekler arasında yaygın olduğu görüşünden hareketle ikinci eş olan kadınların önemli bir bölümünün dul olduğu varsayımına ulaşır. Bununla birlikte siyasi sebeplerden dolayı genç kızlarla da evlendiğini de belirtir. Bundan dolayıdır ki bu dönemde genç bir kadının yaşlı bir erkekle evlendirilmesi garip karşılanmazdı.¹⁴⁵

Çok eşliliğin önemli nedenlerinden birinin de çok çocuk sahibi olmak olduğunu belirten Adnan Demircan, o dönemde, özellikle erkek çocuğa sahip olmanın siyasi bakımdan güçlü olunmaya ve sözünün dinlenilir olmasına yol açtığını iddia eder. Bu sebeple de Araplar, kız çocukları oldukları zaman üzülür¹⁴⁶ erkek çocukları oldukları zaman sevinirlerdi. Ona göre, böyle bir ortamda hiç çocuğu olmayan bir kadınla evli olan erkeğin, onu boşayarak başka bir kadınla evlenmesi ilk eşin mağduriyetini doğuracağından onun, çok kadınla evlenmesi daha uygundu. Aynı zamanda çeşitli savaşlar, hastalıklar sonucunda kadın nüfusunun erkek nüfusu aleyhinde çoğalması kadınların boşandıktan sonra defalarca evlenmesine meydan verebiliyordu. Zira Araplar herhangi bir sebeple dul kalan kadınların evliliklerine olumsuz gözle bakmazlardı.¹⁴⁷

Kanaatimizce böyle bir ortamda nazil olan en-Nisâ suresi 3. ayetinin çok eşliliği düzenlemekten ziyade himaye altındaki dul kadınlara ve yetim kızlara haksızlık yapılmamasına işaret etmektedir.

Bu dönemde, kadının boyun eğme ve itaate bağlı olarak yaptığı evliliklerde maddi yükümlülük kocaya aitti. Bir kadın ya evlilik sayesinde ya da ailesinin himayesi altında sosyal konuma sahip olabiliyordu. Dolayısıyla bir kız çocuğu için en ideal erkek; baba, yetişkin bir kadın içinse en ideal erkek; koca olabilirdi. Ayette kadının eş olarak ekonomik sorumluluğunu üstlenen erkekler ile yetim kızların mallarından sorumlu olan veliler arasında bir denge kurulmuş, veli olan erkeklerin, haksızlık yapmasını engellemek için yetimlerle evlenilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 40.

¹⁴⁶ en-Nahl 16/58-59.

¹⁴⁷ Demircan, *a.g.e.*, 77-80.

¹⁴⁸ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 142.

Esasında Kur'an, maddi ve manevi olarak erkeklerin kadınlara olan nispetini ebeveynin çocuklara olan nispeti gibi kabul ettiğinden dul kalmış kadınlar için yetim tabirini kullanmıştır.¹⁴⁹ Zira eşler arasında adil davranmanın tek ölçütü de maddidir.¹⁵⁰ Yani burada, “Bir erkek birden fazla kadına eşit derecede bakabilmeye muktedir midir?” sorusu ön plandadır.

Bu bağlamda; “*Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz...*” Nisa suresi 129. ayeti ışığında tek kadınla evliliğin, tercih edilen evlilik olduğu yönünde görüşler beyan edilebilmektedir.

Günümüz dünyasında ise pek çok kadını ekonomik yönden destekleyen erkek olmadığı gibi kadınların birçoğunun buna ihtiyaçları da yoktur. Bunun nedeni ise artık sadece erkeklerin çalıştığı dünya düzeni ve en üretken işleri sadece onların yapabileceği kanaati mevcut değildir. Öte yandan çok kadınla evliliğin gerekçelerinden olan çocuk sahibi olmak isteği, oldukça doğal bir istek olmasına rağmen karı ve kocadan birinin kısır olduğu ve çiftin kendi çocuklarına sahip olma imkânının bulunmadığı durumlarda uygun çözüm eşlerin başkalarıyla evlenmeleri ve kısır olanların evlilikten mahrum olmaları mıdır?¹⁵¹

2. Erkeğin Kavvamlığı

Benzer şekilde en-Nisâ suresi 34. ayet kadın erkek hiyerarşisini meşrulaştırma aşamasında en önemli dayanaklardan biri olarak kullanılmaktadır.

Ayet, mealen şöyledir:

Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Onun için salih kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de) koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarınızda yalnız bırakın ve (bu onları yola getirmezse hafifçe) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.

¹⁴⁹ Musa Carullah, *Hatun*, çev. Mehmet Görmez (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 94.

¹⁵⁰ “Zevceler arasında adalete riayet etme, giyim, kuşam, cinsel ilişki, sevgi vs. gözetilecektir. Bunların içinde sevgi konusu ayrı bir özellik taşır. Acaba psikolojik olarak güzeli, çirkini, genci, ihtiyarıyla birlikte zevcelere karşı aynı sevgiyi beslemek mümkün müdür?” Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 145.

¹⁵¹ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 145.

Ayette ilk kavram olarak karşımıza kavvâm kelimesi çıkmaktadır. Ayağa kalkmak, yükselmek,¹⁵² anlamına gelen bu fiilin erkekler için kullanılması Okuyan'a göre cinsiyet üstünlüğünden değil yöneticilik vasfından kaynaklanmaktadır.¹⁵³ Ona göre, el-Bakara suresi 228. ayette “*Kadınların erkekler üzerinde hakları olduğu gibi erkeklerinde kadınlar üzerinde hakları vardır*” ifadesinden sonra gelen “*Erkeklerin bir derece üstünlükleri vardır*” ifadesi de bu yönde değerlendirilmelidir. Buradaki üstünlük şeref ve fazilet olarak erkeğin üstünlüğünü değil antropolojik yapısından ve mallarından harcamalarından dolayı ekonomik üstünlük olarak algılanmalıdır.¹⁵⁴

Bir başka konu ise erkeğin buradaki derece üstünlüğünün, aile reisliği ile sınırlı olması durumudur. Kırbaçoğlu'na göre aile reisliği sadece karı-koca ilişkileri söz konusu olduğunda geçerlidir. Aksi durumlarda kadın bağımsız hareket etmede özgürdür.¹⁵⁵

Neticede erkeğin aile reisliği, üstünlüğü, önde olması onun ahlaki şeref ve faziletin dolayı değil anatomik yapısı ve ekonomik gücüyle ilgilidir. Tarihsel ve toplumsal değişme neticesinde kadının eğitim seviyesinin yükselmesi, ekonomik özgürlüğünü elde etmesi oranında erkeğin egemenliği ve üstünlüğü aşağıya doğru çekilebilir.¹⁵⁶ Nitekim günümüzdeki değişimlerle doğru orantılı olarak bu konumda da değişiklikler meydana gelmiştir.

Ayette geçen kanitât kelimesi de bazı müelliflerin alternatif yorumlarına göre kocaya itaatle değil Allah'a itaatle ilgilidir. Nitekim Okuyan, Kur'an'da Hz. Meryem'e hitaben “*Rabbine boyun eğ, itaat et*”¹⁵⁷ ifadesinin geçmekte olduğunu ve bu itaatin onun eşine değil, (eşi olmadığına göre) Allah'a yönelik olduğunu belirtmektedir. Ona göre, söz konusu ayette kânitât kelimesi, sâlihât “iyi düzgün kadınlar” ifadesi ile hâfizât “namuslarını koruyan kadınlar” ifadelerinin arasında yer aldığı için kelimeyi “Allah'a itaat eden kadınlar” diye anlamlandırmak daha

¹⁵² Rağib el- İsfahanî, *Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 877.

¹⁵³ Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, 111.

¹⁵⁴ Süleyman Ateş, “İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslami Araştırmalar*, c. 5, sy. 4,(Ekim 1991): 322.

¹⁵⁵ Hayri Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar*, c. 5, sy. 4, (Ekim 1991): 273.

¹⁵⁶ Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 177.

¹⁵⁷ el-Âl-i İmrân 3/43. Aynı şekilde et-Tahrîm 66/5, el-Ahzâb 33/35, ayetlerindeki ifadeler de Allah'a itaate yöneliktir. Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, 116.

tercihe şayandır. Çünkü bir cümlenin içindeki sıfatların birini başka diğerlerini başka isimlerle veya kelimelerle ilişkilendirmek metni zorlamak anlamına gelir.¹⁵⁸

Okuyan'ın düşüncesi bir başka açıdan bakıldığında, bir insanın başka bir insana mutlak itaati eleştirilmesi yönünden önemlidir. Okuyan Kur'an'da Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'e biat eden kadınların biatlarını kabul etmede öngördüğü şartların arasında bile *Marufta sana isyan etmeyecekler* ifadesine yer verdiğini belirtir. O hâlde Peygamber'e itaatin bile şartı vardır. İsyân etmemek bir anlamda istisna içermektedir; yani maruf/iyi, doğru, yararlı olmayan işlerde itaat gerekmez. Buna rağmen kadını, mutlak surette kocasına itaatkâr ilan etmek, kadına bakışta takınılan olumsuz tavrın devamıdır.¹⁵⁹

en-Nisa suresi 34. ayet bağlamında ele alınan başka bir konuda nüşuz kavramıdır.

Kadının kocasına karşı antipati duyması, ondan hoşlanmaması, İsfehanî'ye göre kadının gözünün dışarda olması¹⁶⁰ anlamında naşizelik durumu, kadının kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi aynı zamanda kocanın karısı üzerindeki haklarına, kadının karşı çıkma hâlidir. Eğer erkek de kadına karşı sorumluluklarını yerine getirmezse Kur'an, bu durumu da nüşuz¹⁶¹ olarak değerlendirir. Bu durumda yapılacak şey ise anlaşmaya çalışmaktır.¹⁶²

Karı- koca arasında ortaya çıkan sorunların çözümünde özellikle kadının nüşuzunda Kur'an'ın öne sürdüğü çözüm önerileri arasında aynı ayet çerçevesinde dövme fiilinin söz konusu olup olmadığı yönünde çeşitli görüşler mevcuttur. Bize göre, görüşlerin farklılaşması darabe fiilinin anlamıyla ilgilidir. Darabe; bir şeyi başka bir şeye vurmaktır, yeryüzünde yürümek, müzik aleti çalmak, yağmurun yere düşmesi gibi birçok farklı anlamlara gelir.¹⁶³

“Nüşuzundan endişe ettiğiniz kadınlara gelince...” ifadesindeki nüşuz kelimesini, gözünü başkasına dikmek anlamında kullanan Bayındır'a göre bu durumla karşılaşan koca, kadını yatağında yalnız bırakma ve dövme hakkına sahiptir. Kadın aralarında ebedi evlenme yasağı olmayan bir erkekle baş başa

¹⁵⁸ Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, 116.

¹⁵⁹ Okuyan, *a.g.m.*, 117.

¹⁶⁰ İsfehanî, *Müfredat*, 1057.

¹⁶¹ en-Nisâ 4/128.

¹⁶² Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 177.

¹⁶³ İsfehanî, *Müfredat*, 617.

kalamaz aynı zamanda onun, kocasının istemediği bir kişiyi evine alması da yasaktır. Yoksa kocasının içine şüphe düşer. Bayındır'a göre bu eylemler zinaya götürebilecek eylemlerdir. Eşinin fahişelik yaptığı açıkça belli olan koca ise, olayı ister örter isterse mahkemeye başvurur. Mahkemede suçu ispatlarsa karısı bundan dolayı hem itibarını kaybeder hem de yüz sopa yer. Erkeğin olayı duyurmadığı hâlde kadının cezasız kalmaması için onu, eliyle hafifçe dövmesine izin verilmiştir. Bu, kadının dışarıya karşı zor duruma düşmesini önlemek içindir.¹⁶⁴

Fiilin anlamları üzerinden gidilen başka bir yoruma göre, Kur'an'daki kullanımlarında insanların birbirlerine karşı işledikleri dünyevi bir suçun cezası anlamında bir uygulamadan söz edilmediği dolayısıyla Kur'an'ın kadının dövülmesi ile ilgili bir emri ya da tavsiyesi bulunmadığı belirtilir.¹⁶⁵ Ayrıca "... *baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara...*" ifadesinde belirtildiği üzere, ayette eylem daha vuku bulmamıştır.

Mehmet Okuyan ile Yunus Vehbi Yavuz'un büyük ölçüde benzerlik gösterdiği yaklaşıma göre ayet, çok hassas olan aile ilişkilerinin bozulmasından korkma durumunda alınacak önlemleri haber verir. Eğer koca böyle bir endişe hissederse bu basamaklardan biri olarak dövmeyi düşünemez. Çünkü bu durumda suç işlemeyen bir kişiye ceza uygulamış olur ki; İslam'a göre suç sabit olmaksızın ceza uygulanmaz. Eğer uygulanırsa bu zulüm olur. Fiilin anlamı dövmek olarak alınırsa zina suçu işlemiş bir kadın ile kocaya karşı gelmesinden endişe edilen kadın aynı ceza ile cezalandırılmış demektir.¹⁶⁶ Dolayısıyla vuku bulmuş suç ile ihtimal dâhilinde olan suçun cezası aynı düzlemde gerçekleşmiş olmaktadır.

Diğer taraftan yaygın görüş olarak darabe fiilinin dövmek anlamına geldiği kabul edilse bile unutulmamalıdır ki bu ayette sayılan metotlar değerlendirilirken, kadınlara karşı uygulanan aşırı şiddet ve Kur'an'ı Kerim'de de yasaklanan mesela kız çocuklarının öldürülmesi gibi birçok uygulamaların var olduğu VII. yüzyıl Arap toplumu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede ayet kadınlara sınırsız şiddet uygulamasını tavsiye etmek bir yana aksine, var olan aşırı uygulamalar için bir sınırlamadır. Burada belirtmek gerekir ki bugün Müslümanlar arasında

¹⁶⁴ Abdulaziz Bayındır, *Doğru Bildiğimiz Yanlışlar* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2010), 265.

¹⁶⁵ Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 122. Ayrıca fiilin Kur'an'daki kullanım şekilleri hakkında ayrıntılı bir açıklama için aynı makaleye bakılabilir.

¹⁶⁶ Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 102.

yaşanan aile içi şiddet sorunlarında erkekler, kadınları dövme fiilini işlerken bu ayeti temel alarak eylemi gerçekleştirilmemesinde daha çok sosyal ve psikolojik etmenlerin etkisinde kalmaktadırlar. Evlilikte Yüce Allah'ın rızasını uyum ve dengeyi gözeterek erkeklerin çok azı eşini döver.¹⁶⁷ O hâlde erkeklerin yaptıkları şeyi meşrulaştırmak için ayete atıf yapmaları samimi değildir.

Neticede Kur'an, kadınların ve erkeklerin evlenmelerini tercih etmektedir.¹⁶⁸ Evlilik içinse karşılıklı sevgi ve merhamet çerçevesinde bir uyum söz konusudur.¹⁶⁹ Evlilik bağı hem erkek hem de kadın için bir korunmadır. "Onlar sizin için bir elbise siz de onlar için bir elbisesiniz."¹⁷⁰ Tüm bunlara rağmen Kur'an birtakım zorlukların meydana gelme ihtimalini de yok saymaz, fakat bunların çözümlenmesi için yollar önerir. Eğer tüm denemeler başarısızlıkla sonuçlanmışsa aynı şekilde meşru bir şekilde boşanmaya da izin verir.¹⁷¹

C. Siyasal ve Sosyal Bağlamda Kadın

Haklar ve sorumlulukların söz konusu olduğu bu alanda kadın-erkek ilişkileri başlamakta, söylemlerin arkasında statü endişesi, ekonomik kaygı ve tahakküm arzusu yer alabilmektedir.¹⁷²

Bu alanlarda kadının toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi işi çoğunlukla kadınların aleyhlerine olmuş, bu duruma Kur'an'dan ve hadislerden deliller getirilmeye çalışılmıştır. Başat bir eğilim olarak bu zihniyetin inşa sürecinde kadının birey olarak özgürlüğü, şahitliği, fitne olarak nitelendirilmesi, miras meselesi, boşanma hakkı, yöneticiliği gibi konular değerlendirilip sosyal rolleri açıklanarak Müslüman geleneğe damgasını vuran *eksiklik* söylemi vuku bulmuştur.

Anlaşıldığı kadarıyla bu süreçte, konuyla ilgili ayetlerin bütünlük içerisinde değil de parçacı yorumlanarak siyak ve sibak ilişkisinin göz ardı edilmesi, ayetlerin indiği tarihi ve sosyo-ekonomik şartların dikkate alınmaması, ayetlerin salt lafzi anlamlarına bakılarak ataerkil arka fonla yapılan yorumlar ve

¹⁶⁷ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 132.

¹⁶⁸ en-Nisâ 4/25.

¹⁶⁹ er-Rûm 30/21.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/187.

¹⁷¹ Wedud, *a.g.e.*, 135.

¹⁷² Düzgün, "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız", 630.

bu yorumların rivayetlerle desteklenerek tek gerçek olarak sunulması, yıllardır kadınların sorunlarının tartışılmasında tarafsız bir bakış açısı oluşturamamaktadır.

Oysa denilebilir ki Kur'an'ın temel yaklaşımına göre, Yüce Allah'a teslimiyet ve imandan oluşan üst değerlerde toplumsal cinsiyet rolleri, kadın erkek kategorilerine değil inançlarındaki samimiyete göre belirlenir.¹⁷³

Mekke'nin Akabe mevkiinde bir grup Medineli Müslüman erkekle yapılan Birinci Akabe Biati'ndeki şartların Hudeybiye anlaşması ile Mekke'nin fethi arasındaki dönemde nazil olan el-Mümtehine suresi 12.ayette¹⁷⁴ mümin kadınlarla yapılması emredilen biat şartlarıyla aynı olması bu gerçeğin en açık delilidir.¹⁷⁵ Bazı sahabilerin bu biat sonrasında "*Biz Allah'ın elçisiyle kadınların biatı üzerine biat etmiştik.*" demeleri ilgi çekicidir. Ayrıca Birinci Akabe Biati'nin Bey'atü'n-Nisâ diye isimlendirilmesi üst değerlere dayalı toplumsal cinsiyet rollerinde kadınla erkek arasında eşitlik bulunduğu gerçeğini yansıtır.¹⁷⁶

Aynı düzlem içerisinde sosyal ve siyasal bir bağ/bağlılık olarak velayetin son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir. Öztürk'ün belirttiği üzere, Kur'an velayet noktasında da kadın ve erkeği eşit görür. Mesela et-Tevbe suresi 71. ayette meâlen şöyle buyrulur: "*Mümin erkekler ve kadınlar birbirlerinin velileridirler. Onlar iyiliği emreder kötülükten alıkoyarlar.*" Buradaki veli/evliya kavramı dostluğun ötesinde, sosyal ve siyasal birlikteliğin temel yapı taşına işaret eder. Bu anlamda velilik müminler topluluğunun her bir ferdinin diğerine sahip çıkması, destek olması kollayıp gözetmesi, haklarını savunması ve birbirini temsil etmesi manası taşır.¹⁷⁷ Kaldı ki ayetin devamında yer alan iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırma işi, insanları bireysel, toplumsal, barışçıl ve savaştı her yöntemle, düşünsel, siyasi ve ahlaki her boyutuyla İslam'a davet etme anlamına gelir ve İslami tebliğin temel yapı taşı oluşturur.¹⁷⁸

¹⁷³ el-Hucurât 49/13.

¹⁷⁴ Bu ayette meâlen şöyle buyrulur: "Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, gayri meşru çocuk dünyaya getirip kocalarına nispet etmeyeceklerine, iyi ve yararlı işlerde sana karşı gelmeyeceklerine dair biat istediklerinde onların bu biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Çünkü Allah çok affedici, çok merhametlidir."

¹⁷⁵ *Buhâri*, "İman", 10.

¹⁷⁶ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 200.

¹⁷⁷ Öztürk, *a.g.e.*, 201.

¹⁷⁸ Raşid el Gannuşi, *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*, çev. Muhammed Çoşkun (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2011), 149.

Bu açıklamalardan yola çıkarak kadının sosyal ve siyasal eşitsizliğinde öne çıkarılan şahitlik, boşanma ve vasiyet konularıyla sınırlı olmayan bir algıyı tesis eden bazı ayetlerin değerlendirilmesine geçilebilir.

1. Boşanma

Kur'an'da boşanma ile ilgili ayetlerin zahirine bakıldığında bu eylemin erkeğe ait olduğu görülmektedir.¹⁷⁹ Geleneksel dönemler boyunca da kadının kendine boşama yetkisinin verilmesini şart koşması ve evlendikten sonra isterse kocanın bu hakkı kadına vermesi dışında boşama yetkisi¹⁸⁰ erkek istikametinde yorumlanmıştır.

Buna mukabil Kur'an'da kadının da boşama yetkisine sahip olduğunu belirten ayetlerin mevcut olduğu da söylenmektedir. Nitekim el-Bakara suresi 229. ayette şöyle buyrulur: *“Eğer karı kocanın Allah'ın evlilik hukukuyla ilgili hükümlerine uyamayacakları endişesi varsa kadının mehrinden bir kısmını veya herhangi bir malı kocasına vererek boşanmasında iki taraf içinde bir sakınca yoktur.”*

Boşanma hakkının sadece erkeklere has kılındığı iddiasını eleştiren Bayındır'a göre ayette anlatılan süreçte evliliğin yürümeyeceği endişesine kapılan kadın, durumu yetkililere bildirdikten sonra gerekli incelemelerin ardından eşlerin ailelerinden birer hakem görevlendirilir.¹⁸¹ Hakemlerin incelemesi sonucunda aralarının düzeltilemeyeceği sonucuna varıldığı takdirde kadına boşanma yetkisi verilir. Eğer kadın ayrılmaya karar verirse kocasından aldığını geri verir. Kadın aldığı mehrin tamamını verebileceği gibi bir kısmını da geri verebilir.¹⁸² Buna ancak yetkili makamlar karar verebilir. Yetkili makam mahkemedir. Mahkemenin olmadığı durumlarda işi, hakeme devredebilir.¹⁸³

Boşanma hakkının genelde erkeğe verilmiş olduğu meselesi anlaşılmaya çalışılırken erkeğin bu hakkı daha iyi kullanabileceği kadının ise fitri yetersizliklerinden dolayı bu hakkı suiistimal edebileceği gibi iddialar ile

¹⁷⁹ el-Bakara 2/230-237; el-Ahzâb 33/49; et-Talak 65/1; et-Tahrim 66/5.

¹⁸⁰ Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 106.

¹⁸¹ en-Nisâ 4/35.

¹⁸² Abdulaziz Bayındır, “İslami açıdan Toplumsal Cinsiyet”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat), 82.

¹⁸³ Bayındır, *a.g.m.*, 240.

açıklanması, erkek egemen bir algının neticesi olabilir. Zira boşanmanın erkekten çok ekonomik özgürlüğü olmayan kadını mağdur edeceği ve böyle bir durumda kadının bu yetkisinden bahsedilemeyeceği bir gerçektir.¹⁸⁴ Esasında Kur'an kocanın elinde bulunan kayıtsız şartsız boşama hakkına ve şekline müdahale ederek, onu bazı kurallara bağlamış, kadının haksızlığa uğratılmasını engelleyecek önlemleri almıştır. Ancak tarih boyunca Müslümanlar, Kur'an'ın getirdiği kuralları ve ortaya koyduğu kayıtları dikkate alarak kanuni bir düzenlemeye sokamamış ve bunun gerçekleşmesi için gerekli alt yapıyı hazırlayamamıştır.¹⁸⁵ Böylece bu hakkın erkek egemen bir dünyanın inşası için kullanılmasına zemin hazırlamışlardır.

2. Şahitlik

el-Bakara suresindeki 282. ayet kadına karşı eksiklik söyleminin temellendirilmesinde öne sürülen ayetlerden birisidir. Esasında bu ayet ticaret hukuku ile ilgilidir. Borçlanmaya ilişkin hususları ve bunların yazılı olarak tescil edilmesini tavsiye eder. Söz konusu ayetin şahitlik konusuyla ilgili kısmı şöyledir: *“Erkeklerinizden iki erkeği şahit tutun. İki erkek bulamazsanız o zaman dürüstlüklerinden emin olduğunuz bir erkek ve iki kadını şahit bulundurun ki kadınlardan birisi şahitlik ettiği şeyi tam hatırlayamazsa diğeri ona hatırlatsın.”*

Kadının konumunun ve ekonomik şartların büsbütün erkeğin lehine olduğu Kur'an'ın nüzul ortamında inmiş olan bu ayetin, kadının hukuki eksikliğine vurgu yaptığını söylemek, Kur'an'ın adalet ve hakikat değerleri açısından yorumlandığında doğru bir anlayış olmasa gerektir.

Burada iki kadının bir erkeğin yerine şahit tutulmasının nedeni, o günlerde bu tip alışverişlerde kadınların şahitlik yapmaya alışık olmadıklarından erkeklerden daha unutkan olabilecekleri endişesi olarak kabul edilmiştir. Kadınların ticari işlerdeki yetkinliği arttıkça onların şahitliği de erkeğinkine denk sayılır.¹⁸⁶ Garaudy bu konuda şöyle der:

Kadınların sosyal hayata katılmadıkları bir toplumda, toplumsal ilişkilerin idaresini tekellerinde bulunduran erkeklere nispetle, kadınların tecrübe bakımından eksik

¹⁸⁴ Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 179.

¹⁸⁵ Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 100.

¹⁸⁶ Güler, *a.g.e.*, 173.

özürlü bulunmaları doğru olabilir. Erkeğin öndeliğinin ve hiyerarşik üstünlüğün belirtildiği ayetler için de aynı tarihi gözlem geçerlidir.¹⁸⁷

Nitekim el-Maide suresi 106. ayette belirtildiğine göre; “*Sizden biriniz ölüm döşeğinde vasiyet edeceği zaman içinizden güvenilir iki şahit tutsun.*” denilmektedir. Bu ayette kadın erkek ayrımı olmadan güvenilir iki şahit öngörülmektedir. Ayetin devamında, yolculukta vasiyet yapılacaksa şahitlerin Müslüman olması da şart değildir. Duruma göre şahitlerin tamamı kadın, tamamı erkek veya biri kadın biri erkek olabilir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus da şudur: “*Böylesi, şahit getirmenin yeter seviyesidir...*” el-Mâide suresi 108. ayetini el-Bakara suresi 282. ayetteki “*...Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır...*” ifadesi ile karşılaştırınca, şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olmasının, borçların yazılmasında da kural olmadığı, bunun o dönemin sosyal ve ticari hayatının dayatmış olduğu bir tercih sebebi olduğu ortaya çıkar.¹⁸⁸

3. Miras

Mirası, vasiyetten arta kalandan vermeyi ilke olarak benimseyen Kur’an, her dönemin ihtiyacına uygun düşecek bir çözüm esnekliği ortaya koymakta ve mirasa taraf olanların mağduriyetini önleyebilecek bir çözüm yolu önermektedir.¹⁸⁹

en-Nisa suresi 11. ayette Kur’an, inananlara miras paylaşımında şöyle bir tavsiyede bulunur: “*Allah, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kızın hissesi kadar tavsiye eder.*” Bu ayetin yorumunda, ilk bakışta kız çocukları aleyhine işleyen açık bir eşitsizlik görülmekle birlikte Kur’an’ın indiği dönemde erkeklerin mali yükümlülükleri ve aile içindeki sorumlulukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Kadınların ekonomik şartlara ve âdetlere uygun olarak mehir almaları bir yana, kadının beslenme, barınma, giyinme, isterse boşandığı eşinden olan çocuğunu ücretle emzirme vb. her türlü mali ihtiyacın erkeğin yükümlülüğü olarak belirlendiği bir hukuki yapıda kızın, babasının mirasından erkek kardeşinin yarısı kadar alması normal bir durum olduğu kadar adil bir paylaşımıdır. Ayrıca

¹⁸⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015), 136.

¹⁸⁸ Bayındır, “İslami Açından Toplumsal Cinsiyet”, 66.

¹⁸⁹ Düzgün, “Kur’an’ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız”, 631.

yaşlanan anne ve babanın bakımı da bütünüyle erkeğe aittir.¹⁹⁰ Dolayısıyla miras konusundaki hüküm belli illetlere/gerekçelere dayanmaktadır ve her dönem ve devir için mutlaklık taşımamaktadır. Bu durumun Kur'an'ın vasiyette bulunma önerisiyle dengelenmeye çalışıldığını da belirtmek gerekir.¹⁹¹ Bu bakımdan miras paylaşımındaki farklılık her iki cinsin sorumluluk ve adalet ölçülerine göre belirlenmiştir.

Öte yandan İbrahim Sarmış'a göre "*Ana babanın ve yakın akrabasının miras olarak bıraktıkları malda erkeklerin payı vardır. Kadınlar da ana babanın ve yakın akrabasının miras bıraktıkları malda pay sahibidirler. Yani miras olarak bırakılan mal ister az ister çok olsun o maldan erkeğe de kadına da belli bir mal vardır.*"¹⁹² ayetindeki genel ilkedен hareketle farklı pay almak mirasçılarla ilgili her durumda değil, en-Nisâ suresi 11. ve 176. ayetlerinde belirtilen yalnız bir durum için söz konusudur. Örneğin mirasçı olan anne ve baba mirastan her biri altıda bir oranında eşit pay alır. Bu bağlamda Allah, erkeğin malını böleceği, iş kurmak için sermaye gerekeceği yaşlarda erkeğe kız kardeşinin iki katı kadar önermektedir. Fakat çocuğu ölen anne ve babalarda böyle endişelerin olması pek muhtemel olmadığından önerilen miras her birine (anne ve babaya) aynı orandadır.¹⁹³

Görüldüğü gibi toplumsal yapı değiştiği/geliştiği oranda var olan kadın erkek anlayışları sorgulanmış ve değişik bakış açıları meydana çıkmıştır. Bu yorumlara katkı mahiyetinde kendini mağdur hisseden tarafın itirazlarına kulak verilmesi olağan bir durum olmalıdır. Örneğin İslam'ın ilk dönemlerinde kadınlarla ilgili değişimler bazen mevcut toplumsal kabullerin ötesinde köklü çözümler şeklinde gerçekleşmiş ve kadınlar bu gelişmelerden geneli itibarıyla memnun olmuşlardır.¹⁹⁴ Daha sonraki dönemlerde ve özellikle günümüzde dinini asli kaynaklardan okuyup öğrenmeye çaba gösteren kadınların ve selim akıl sahibi erkeklerin konuyu insan hakları bağlamında değerlendirmeleri memnun edici bir tavır olsa gerektir.

¹⁹⁰ Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 175.

¹⁹¹ Düzgün, "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız", 631.

¹⁹² en-Nisâ 4/7.

¹⁹³ İbrahim Sarmış, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 143.

¹⁹⁴ Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 55.

İnsan cinsleri arasında biyolojiden kaynaklı işlevsel farklılıklar değer ölçütü olmadığı gibi miras, şahitlik, boşanma vb. hususlar da değer ölçütü olmamalıdır. Temelde asıl mesele, örneğin mirastan hangi cinse ne kadar pay verildiği değildir. Asıl mesele, kadınlara insanlık onuru ve haysiyetinin tam manasıyla teslim edilip edilmemesidir. Yoksa günümüzde medeni hukukun eşit pay verdiği kadınların, sorunlarının çözülmesi ve daha mutlu olmaları gerekirdi.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Aynur, “İslami Feminizm”, 119-120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MODERN DÖNEM DİNDARLIĞININ ZAYIF KANADI KADIN

A. Kuran Dilinin Sistematiği

Kur'an'ın erkeği kadına önceleyen bir dil yapısına sahip olduğu literal okumalarda dile getirilen bir olgudur. Nitekim bu durum daha nüzul döneminde fark edilmiş ve başta Rasulullah'ın eşleri olmak üzere - özellikle Ummu Seleme bazı sahabe kadınları Hz. Peygamber'e gelerek "*Kur'an'daki her şey erkekler için; biz kadınların adı yok, niçin?*" mealinde bir sitemde bulunmuşlardır. Bu serzenişin ardından inanan erkekleri ve inanan kadınları sevap ve mükâfatta eşitleyen el-Ahzab suresi 35. ayet nazil olmuştur.¹⁹⁶ Buna rağmen Kur'an'ın neredeyse tamamında erkek egemen bir dilin hâkim olduğu görülebilmektedir.

Şüphesiz Kur'an'ın bu özelliğinin Arap dilinin erkek egemen yapısından ve onun da ötesinde kültürel algılayışından ileri geldiği söylenebilir.

Bu bağlamda Kur'an'ın hitabını doğru anlayıp kavramak için nüzul döneminde veya ilk hitap çevresinde neler olup bittiğine dair doğru bilgi sahibi olmak gerekir.¹⁹⁷ Bunun için de metnin okunduğu dil ve sosyokültürel çevre anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Kur'an yorumlarının farklılığında önemli bir değişken olan dil, insanların düşünce dünyalarının çeşitliliği konusunda da etkindir. Örneğin ilk bakışta Kuran'daki ifadelerin çoğunun erkeklere yönelik olduğu görülebilir. Örneğin iki yüzden fazla yerde mü'min erkeklere hitap edilirken mümin kadınlar yirmi civarında anılır. Bu durum, kadının önemsenmediği, muhatap alınmaya değer görülmediği olarak yorumlanabilir.¹⁹⁸ Nitekim Berktaş, böyle bir ayırımdan bahseder. Ona göre kutsal söylemde kadınlarla ilişki kurulurken iki ayrı yola başvurulur. Erkek ile kadının Tanrı önünde eşit sayıldığı ibadet kurallarından söz

¹⁹⁶ Tirmizi, "Tefsir", 34; Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, 193.

¹⁹⁷ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 156.

¹⁹⁸ Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 163.

edilirken doğrudan doğruya kadın muhatap alınırken, dinin yasaları, yani Müslüman toplumun örgütlenmesi ve yönetime ilişkin sorunlar ele alınırken, kadınlar söylem düzeyinde ortadan kaybolur.¹⁹⁹ Amerikalı Müslüman aktivist Kecia Ali de benzer bir yaklaşımla bu hitapların kadın düşmanlığına tekabül ettiğini kabul etmez ama toplumsal cinsiyet ve adalet konularıyla meşgul olan yorumcular için de sorunsuz olmadıklarını söyler.²⁰⁰

Wedud ise konuya gramatik açıdan değinmeden önce Kur'an'da kadın kahramanlarla ilgili bahislerin hepsinde kadınlara saygı göstergesi olan, kültüre özgü bir hitap şekli yer aldığını belirtir. Kur'an'da Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem hariç kadınların hiçbirine ismiyle hitap edilmez. Pek çoğu erkeklerin eşleridir ve Kur'an onlara Arapça *karı* anlamına gelen sözcüklerden birini içeren iyelik yapısı (izafet) aracılığıyla hitap eder: *İmra'ah*, *nisâ* veya *zevc* ve bunun yanı sıra belirli bir erkek ismi; mesela, İmran'ın *imra'ah*'i veya Adem'in *zevc*i gibi. Hiç evlenmemiş veya kocasından bahsedilmeyen kadın bile mutlaka bir erkeğe izafe edilir. *Uhtu* Musa; Musa'nın kız kardeşi, *Ümmü* Musa; Musa'nın annesi gibi. Wedud'a göre bu özel saygı belirtisi, sadece o zaman ve mekân ile sınırlıdır. Kur'an'ı diğer dönemlerde okuyan için ifade edilen asıl amaç, kadınlara her zaman saygı ile hitap edilmesi şeklindeki genel ilkeyi benimsemeleridir.²⁰¹ Anlatılan bu çerçeve, daha çok kültürle ilişkilidir. Fakat kullanılan dilin, bu sosyokültürel çerçeveden etkilenmemesi mümkün değildir.

Arapçada her kelime eril ve dişil olarak tanımlanmıştır. Kelime ve sıfatları gramatik açıdan eril kalıplarla ifade etmek Arap ırkının genel bir yönelişidir. O kadar ki Araplar, kelimenin sonunda dişiliği ifade eden *kapalı tâ* harfinin bulunmaması durumunda, gerçekte müennes olan kelimeleri müzekkerleştirmenin yolunu aramışlardır. Bu gayretlerinin sonucunda Arapçada kadınlarla ilgili hayız ve hamilelik gibi nitelemeler dahi müzekker kelime kalıbıyla (*hâiz*, *hâmil*) ifade edilmiş; keza biri müennes diğeri müzekker olan iki varlığı ifade etmek için kullanılan tesniye kalıpları da tıpkı ay ve güneşi ifade eden *kamerân* kelimesinde olduğu gibi müzekker olarak ifade edilmiştir.²⁰²

¹⁹⁹ Berktaç, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 150.

²⁰⁰ Kecia Ali, *Cinsel Ahlak ve İslam*, çev. Adnan Bülent Baloğlu (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 216.

²⁰¹ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 67.

²⁰² Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Anlamak*, 195

Öyle ki Tanrı ile alakalı bütün isim ve sıfatlar da gramer açısından müzekker olarak geçmektedir. Cinsiyetten münezzehe olan Allah kendisini Kur'an'da müzekker bir zamirle (hûve) ifade etmiştir. İçinde kadınların bulunduğu bir insan grubu anlatılmak isteniyorsa yine sıfatın veya zamirin müzekker hâli kullanılır. Kur'an'da muhatap olarak söz konusu edilen kişiler müminler, münafıklar, kâfirler, muttakiler... gramatik olarak her ne kadar eril kalıpta kullanılsa bile bu ifadeler kadınlar da dâhildir.²⁰³

Yani eril ve dişil hitapların her kullanımında sadece adı geçen cinsiyetle sınırlandırıldığı söylenemez. (Bunun yanı sıra hem erkek hem de dişi için kalıbı değiştirilmeden kullanılan ender kelimeler de vardır).

Wedud bu noktada Kur'an yorumlarının birçoğuna, hermeneutik ilkeye dayanmadıkları için karşı çıkar. O, bugüne kadar cinsiyete dayalı olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle açıklamış evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır.²⁰⁴

Nitekim el-Mü'min suresi 40. ayette²⁰⁵ mü'min (inanana) lafzını inceleyen yazar bu ifadenin kavramsal olarak her iki cinsi tanımladığı, bu şekilde eril tekil kalıbı, nötr (cinsiyetsiz) olarak, kapsamı genişletilerek dişi mü'mineyi de içine alan erkek mü'min değil, nötr mü'min olarak kabul edilmesini gerektiğini belirtir.²⁰⁶ Bu bağlamda dişil zamir alan nefis kelimesi, zorunlu olarak bir kadına işaret eder ki bu, ilk yaratılanın, erkekten ziyade bir kadın veya cinsiyetsiz bir varlık olmasını gerektirir.²⁰⁷

Diyalektik bir süreç olan iletişimde anlatılmak istenen (metin) kadar alıcıda önemlidir. Bu dinamizm yani metin ve okuyucunun işbirliği, anlamı ortaya çıkarmaktadır. Her ikisinin katkısı olmadan metnin anlamı tam olarak ortaya çıkmaz. Buna göre hiçbir metin, bütün olayı ayrıntısıyla anlatmaz arada sürekli

²⁰³ Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, 164.

²⁰⁴ Gürhan, "Kadın Bakış Açısıyla Kur'an'ı Yeniden Okuma Denemesi-Amina Wedud-Kuran ve Kadın", 117.

²⁰⁵ "Kim bir kötülük işlerse, onun kadar ceza görür. Kim de kadın veya erkek, mümin olarak faydalı bir iş yaparsa işte onlar, cennete girecekler, orada onlara hesapsız rızık verilecektir."

²⁰⁶ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 92-93.

²⁰⁷ Ali, *Cinsel Ahlak*, 218.

okuyucunun doldurmasını istediği boşluklar bırakır. Okuyucunun bu boşluklarına imkân veren ise onun ontik ve epistemik yapısıdır.²⁰⁸

Bu bağlamda Şaban Ali Düzgün, dini ifadelerin bir yaşam tarzını ve bu yaşam tarzını belli eden eylemler bütününün sembolize edilmiş hâli olduğunu söyler. Bu yüzden dil ve bu dil içinde kullanılan örnekler/meseller bu yaşam tarzını ve eylemleri yaratacak iradeyi oluşturmaya yöneliktir. Kur'an bu yaşam tarzını kuracak eylemlerden bahsederken tek tek eylemleri sıralamak yerine bunların genel niteliklerinden bahsetmekte, arada boşluklar bırakmakta ve bu suretle niceliği değil niteliği ön plana çıkarmaktadır. Okuyucuya yapacakları eylemlerin iyilik ve kötülük niteliklerini, kendilerinin düşünmelerini istemektedir. Zira Allah insana neyin iyi neyin kötü olduğunu ilham etmiştir.²⁰⁹ Böylece okuyucunun metinle interaktif bir ilişki kurmasının yolu açılmıştır.²¹⁰

Konumuza dönersek Kur'an'da yer alan kadınlarla ilgili ayetleri ön yargılarıyla ve cinsiyetçi tutumuyla lafzi olarak yorumlayan kişiye metnin günümüzde sunacağı bir şey yoktur. Kabul edilmelidir ki Kur'an, evrensel mesajını, kadının esas itibariyle erkekten aşağı görülmesinin kutsal bir inanç gibi benimsendiği bir halka yani VII. yüzyıl Arap toplumuna ilan etmiştir.²¹¹ Bazı pasajlarının bir devrin geleneklerini yansıtmaları doğaldır. Kur'an'ın bunları bir kelimeyle silip atması sosyolojik olarak da imkânsızdı. Doğal olmayan durum ise bunları harfiyen devam ettirmeyi istemek²¹² ve metin-okuyucu arasında pasif bir ilişki meydana getirerek; bu çıkarımları evrensel varlık ölçüsü kabul edip hayatın akışının tamamen değişmiş olduğu XXI. yüzyıl adına yeni ve farklı bir söz söyleyememektir.

Güne dair söz söyleyebilmek için VII. yüzyıl Arap toplumunda servet-güç-iktidar karşısında ezilen sınıflardan biri olan kadınların durumuna da bakmak gerekmektedir.

İslam'ın ortaya çıktığı dönemde Arap toplumu geneli itibariyle patriarkal/ ataerkil bir yapıya sahipti. Kadınlar erkeklerle aynı düzlemde mütalaa edilmiyorlardı. Bunda çoğunluğu itibariyle yer değiştiren, göçebe hayat yaşayan

²⁰⁸ Şaban Ali Düzgün, *Allah, Tabiat ve Tarih* (Ankara: Lotus Yayınları, 2012), 94.

²⁰⁹ el-Şems 91/8.

²¹⁰ Düzgün, *Allah, Tarih ve Tabiat*, 95-96.

²¹¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 134.

²¹² Garaudy, *a.g.e.*, 138.

Arap toplumunun diğer kabilelere baskın yapma, ganimet elde etme yaşantısına dayanan yapısı, savaşçı sınıfa dâhil olmayan kadınları ise tüketici olarak görmelerinin etkisi büyüktür. Bu konum, kadınların bazen hayatlarını bile değersiz hâle getirmiştir. Öyle ki nadiren de olsa kadınların kendi aileleri tarafından öldürülmesi²¹³ hadisesi bunun kanıtıdır.²¹⁴

Arap toplumunun en büyük ideali çok sayıda erkek çocuk sahibi olmaktır. Bu sayede diğer aileler arasında büyük bir itibara sahip olmaktadır. Kur'an'da erkek evlatların bir güç simgesi olarak zikredilmesi²¹⁵ Araplardaki bu olgusal durumu yansıtmaktadır.²¹⁶ Bu açıdan bakıldığında durumun sosyolojik bir tema olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine aynı algıya uygun olarak Kuran'da, kadının erkeğin cinsel bir haz aracı olarak sunulduğu ayetler de vardır. Bu durumun çeşitli nedenleri olsa bile hakikat Kuran'ın bu dili kullanmış olduğudur.

Kadınlar, erkek evlatlar, yığınla biriktirilmiş altınlar, gümüşler, soylu atlar, sağlam hayvanlar, bağlar bahçeler insanlara cazip gelir. Hâlbuki bütün bunlar fani hayatın gelip geçici nimetleridir. Asıl nimetler ve güzellikler Allah katındadır.²¹⁷

Yanlarında da ahu gözlü, kendilerinden başkasına bakmayan dilberler/huriler olacak. Hem de gün yüzü görmemiş devekuşu yumurtası gibi sütbeyaz tenli huriler.²¹⁸

Şirkten kaçınan ve ahirette hesap verme endişesiyle yaşayanlara gelince, onlar kurtuluşa erip bahtiyar olacaklar. Cennette onlara yemyeşil bağlar, tomurcuk göğüslü aynı yaşta genç kızlar ve içki dolu kadehler beklemektedir...²¹⁹

Anlaşılabildiği kadarıyla Kur'an, bu ayetlerdeki ilk muhatabı olan erkeklere onların algılarını merkeze alarak bir betimlemede bulunmaktadır. Zira ilgili sosyokültürel ve dinsel gelenekte kadın bedeninin, cinsel açıdan erkeğe nazaran daha cazip olduğu kabul edilmiş olduğundan Kur'an'ın, kadını bir haz

²¹³ “Kız çocuklarının öldürülmesinin en önemli nedenlerinden biri geçim kaygısıdır. Birçok ayette de geçim kaygısıyla çocukların öldürülmesinden bahsedilmektedir. Çölün kaynakları az, erkek çocukların ekonomik hayata ve kabilenin çıkarının korunmasına katkıları fazlaydı. Bunun için, Arapların kadınlar hakkındaki kanaatleri dikkate alındığında, evlatlarından birisini feda etmeleri gerekiyorsa kızları tercih ederlerdi. Kız çocuklarını gömerek öldürme âdeti özellikle fakir kabileler arasında mevcuttu.” Bk. Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, 37.

²¹⁴ Ömer Faruk Harman, “Kadın”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 24, 83.

²¹⁵ el-Âl-i İmrân 3/14; el-İsrâ 17/6; el-Mü'minûn 23/55; el-Kalem 68/14; en-Nuh 71/12; el-Müddessir 74/13.

²¹⁶ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 187. Öztürk'e göre Kuran'ın temel inanç ve ahlak ile ilgili kuralları evrensel (değer yüklü) iken toplumsal düzen ve hukukla ilgili kurallar büyük oranda olgusaldır. Evrensel ilkeler toplumdan topluma değişme göstermezken olgusal ilkeler toplumdan topluma farklılaşabilir.

²¹⁷ el-Âl-i İmrân 3/ 14.

²¹⁸ es-Saffat 37/ 48-49.

²¹⁹ en-Nebe' 78/ 31-35.

aracı olarak erkeğe takdim ettiği görülmektedir. Ancak durumun bütünüyle böyle olmadığı açıktır.

Bu bağlamda denilebilir ki Kur'an, Araplarda mevcut olan ataerkil düşünce yapısına uygun ifadeler kullanarak kimi zaman olgusal, kimi zaman değer yüklü çözümler üretmiştir. O hâlde dikkat edilmesi gereken nokta, tarihte farklı zamanlarda erkeklerin egemen olduğu bir ilişki biçimine, Kur'an'ın nasıl yön verdiği. Bu noktada önemli bir unsur da devreye girer. O da bilgidir. Bilgi de bir güçtür ve bütün tarafları konumlandıran, sınıflandıran, değer atfeden ya da değerleri değiştiren, değersiz görüleni öne çıkaran güç bilgidir. Bu yüzden konuyla ilgili Kur'an'ın nasıl bir bilgi formatına sahip olduğu tetkik edilmelidir. Kur'an, aynı mevcut yapıyı devam ettiren bir tavır mı takınmıştır yoksa kadın ve erkeği varoluşun ve varlığın iki ana taşıyıcısı olarak ontolojik bir eşitlik²²⁰ için kültürel ve tarihsel arka planı da dikkate alarak (zaman zaman maruf olan yerel adetleri de destekleyerek) bir tekâmül süreci mi başlatmıştır?

Görüldüğü kadarıyla Kur'an, ontolojik düzlemde eşit yaratılmış olan kadın ve erkeğin cinsiyetler arası işlevsel farklılıklarını ortadan kaldırmaya çalışmaz. İslam'ın tasarlamış olduğu ve toplumla ilgili gerçekleştirmek istediği amaca uygun olarak kadın ve erkeğin birbirini destekleyen fonksiyonel ilişkilerini destekler. Fakat bu destekleme her bir cinsiyet için her bir kültürde geçerli değildir. Cinsler hem birey olarak hem de toplumun bir üyesi olarak işlev görmelerine rağmen Kur'an'ın kültürel olarak nasıl bir fonksiyon icra edeceğine dair her zaman ve her toplumda cari olabilecek olan evrensel, belirli bir reçetesi yoktur. Çünkü böyle bir belirleme mesajı evrensel olmaktan ziyade tek bir kültüre özgü metin olma seviyesine indirgemek anlamına gelir.²²¹ Bu yüzden Kur'an, genel ilkeler koymayı öncelmiştir.

Evveleminde ayetler tarihin belirli anlarında mevcut ve etkili bir kültürün karşısına çıkmış sorunlara cevap vermek için inmiştir. Canlı sorulara canlı cevaplar taşıması açısından vahiy, bizi kendisinden hareketle günümüzün canlı sorularına canlı cevaplar bulmaya yönlendirir. Bize önceden hazır bir hakikati

²²⁰ Düzgün, "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız," 626.

²²¹ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 33.

vermeye değil bizim hakikat arayışımızı yönlendirmek için insanların ifade tarzını aşan bir vizyon çizer.²²²

B. Geleneksel Kadın Algısını Besleyen Rivayetler

Kanaatimizce İslam kültüründe kadın algısının, olumsuz ataerkil söyleminin bütün kodları Kur'an'dan ziyade hadis rivayetlerinden beslenmektedir. Kadına atfedilen birçok olumsuz yargının günümüzde de aynı ile devam etmesini sağlayan da hadis rivayetlerinin, yorumları meşrulaştırıcı yönde kullanılmasıdır.

Hadis literatürü incelendiğinde hem rivayetlerde hem de bu rivayetler bağlamında oluşan geleneği yansıtan şerhlerde, erkeğin dünyayı ve karısını yönetmesinin en tabii durum olduğu ve bunun da Allah'ın seçkin temsilcisi olan "asıl insan" konumundan kaynaklandığı yolunda hâkim bir görüş mevcuttur.²²³

Söz konusu rivayetlere göre kadın, Hz. Peygamber'in erkeklere bırakmış olduğu en büyük fitnedir.²²⁴ Zira o şeytanın en tesirli silahıdır.²²⁵ Kadın uğursuzdur.²²⁶ Aklı ve dini eksiktir.²²⁷ Buna rağmen hilesi büyüktür.²²⁸ Kadın avrettir.²²⁹ Bu bakımdan kendisi için en hayırlı yer kabirdir.²³⁰ Kadınlara okuma yazma öğretilmemeli, onlara danışılmamalı danışılırsa da dediklerinin tersi yapılmalıdır.²³¹ Zaten işlerini kadınlara havale eden toplumlar helak olmuşlardır.²³² O ilk yaratılışı gereği eğri yaratılmıştır. Onu düzeltmeye çalışmak gereksizdir.²³³ Onların yün eğirmeleri ve Kur'an'dan ancak en-Nur suresini

²²² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 143.

²²³ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 33.

²²⁴ "Erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım". *Buhârî*, "Nikâh", 18; *Müslim*, "Zikr", 97; *Tirmizi*, "Edeb", 31.

²²⁵ "Şüphesiz bizim sünnetimiz nikâh yapmaktır. Sizin en şerhleriniz bekârlarınızdır. Sizin ölümlerinizin en rezilleri de bekâr ölenlerinizdir. Siz şeytanla iş birliği mi yapıyorsunuz? Şeytanın salih insanlara karşı kadınlardan daha tesirli bir silah yoktur. Dikkat ediniz evli olanlar, işte onlar beladan temiz ve berî olanlardır." *İbn Hanbel*, "Müsned", V, 163-164.

²²⁶ "Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evde." *Buhârî*, "Cihad", 47.

²²⁷ "Çok lanet ediyorsunuz. Kocalarınızın sizin için yaptığı iyiliklere nankörlük ediyorsunuz. Basiret sahibi bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen aklı ve dini eksik başka bir varlık görmedim." *Buhârî*, "Hayz", 6, "Zekat", 44.

²²⁸ "Sizler Yusuf devrindeki kadınlar gibisiniz." *Buhârî*, "Ezan", 39.

²²⁹ "Kadın avrettir. Dışarı çıktığı zaman şeytan bakışlarını ona yöneltir." *Tirmizi*, "Rada", 18.

²³⁰ "Kadının gizlemesi gereken on özelliği vardır. Birini evlendiğinde kocası, onunu da öldüğünde hep birlikte mezar örter." Gazali, *İhya*, c. II, 132.

²³¹ "Kadınlara danışın ama söylediklerinin tersini yapın." Gazali, *a.g.e*, c. II, 106.

²³² "İşlerini kadınlara havale eden bir kavim iflah olmaz." *Tirmizi*, "Fiten", 75.

²³³ "Muhakkak ki kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Onu tam anlamıyla düzeltmen mümkün değildir. Ondan yararlanmak istersen, ancak kendisinde bulunan bu eğrilikle birlikte

öğrenmeleri daha iyidir. Lanetlenmemeleri için kocasının cinsel erişimine her daim açık olmak durumundadırlar.²³⁴ Zira bir insanın başka bir insana secde etmesi gerekseydi kadının kocasına secde etmesi gerekirdi.²³⁵ Bu bağlamda kocanın vücudundan irin aksa ve kadın bunu yalayıp yese de kocasının hakkını ödemesi imkânsızdır.²³⁶ Koca gerektiğinde karısını dövebilir. Zira adama karısını niçin dövdüğü sorulmaz.²³⁷

Tasvir edilen ve çizilmeye çalışılan bu kadın tipine rağmen cehennemden çoğunluğunu da yine kadınlar oluşturmaktadır.²³⁸

Bu rivayetlerin tahlil ve tenkidine girmeden şunu söyleyebiliriz ki bu ifadelerin doğruluğu kabul edildiği takdirde kadın cinsi için eşref yaratılıştan, hak ve hukuktan söz etmek ne kadar mümkündür? Kadının sırf cinsiyetinden dolayı iddia edilen fitri eksikliklerini gidermeye çalışmak eşyanın tabiatına ne kadar uygundur? Diğer taraftan Kur'an'ı en iyi anlayan ve yorumlayan insan olan Hz. Peygamber'in bizzat yaşantısında bu rivayetlerin yansması nasıl olmuştur?

Görüldüğü üzere kadın aleyhtar rivayetler, hem bütün kadınları kapsar bir şekilde kadın cinsine hem de inanmış mümin kadınlara yönelik eğrilik, eksiklik, baştan çıkarıcılık, uğursuzluk gibi ithamlar içermektedir. Böyle bir bağlamda inanan erkeklerin her sabah kalkıp kadın yaratılmadıkları için Allah'a şükreden Yahudi hemcinsleri gibi davranmamaları için hiçbir neden bulunmamaktadır.²³⁹

Hâlbuki İslam'ın ilk yıllarında, Hz. Peygamberin kadınlara ayrıca zaman ayırdığı,²⁴⁰ kadınların cuma ve bayram namazları dâhil bütün namazlara

faydalanabilirsin. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan, kırarsın. Onun kırılması ise, boşanmasıdır.” *Buhârî*, “Nikah”, 81; *Müslim*, “Rada”, 59; *Tirmizi*, “Talak”, 12.

²³⁴ “Bir kimse hanımını yatağına çağırır da hanımı kabul etmez, kocası da hanımına kızgın olarak geceyi geçirirse, melekler sabaha kadar o kadına lanet eder.” *Buhârî*, “Bed’ul-Halk”, 7; *İbn Hanbel*, *Müsned*, II, 439.

²³⁵ “Bir kişinin bir kişiye secde etmesini emrecek olsaydım, kadına kocasına secde etmesini emrederdim.” *Tirmizi*, “Rada”, 10.

²³⁶ “Kocasının ayağından başında saçlarının ayrıldığı yerine kadar irin ve iltihapla kirlenmiş yara olsa, sonra kadın ona yönelse ve kocasını diliyle yalasa onun hakkını ödeyemez.” *İbn Hanbel*, *Müsned*, III, 158-159.

²³⁷ “Adama karısını niçin dövdüğü sorulmaz.” *Ebu Davud*, “Nikah”, 43; *İbn Mace*, “Nikah”, 51.

²³⁸ “Ey kadınlar topluluğu! Zinet eşyalarınızdan olsa bile sadaka veriniz. Çünkü Kıyamet gününde cehennem halkından çoğu sizlersiniz.” *Tirmizi*, “Zekat”, 12; *Müslim*, “İdeyn”, 4; *Nesai*, “İdeyn”, 19; *İbn Hanbel*, *Müsned*, III, 318. Bu ve benzeri rivayetlerin geniş bir şekilde tahlil ve tenkidi için bk. Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 42-424.; Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 71- 213.

²³⁹ Tuksal, *a.g.e.*, 249.

²⁴⁰ *Buhârî*, “İlim”, 36.

katılabildikleri,²⁴¹ aynı zamanda Peygamber'in evine giderek onunla sohbet ettikleri, kamu,²⁴² tıp,²⁴³ lojistik²⁴⁴ gibi görevlerde aktif olarak yer aldıkları rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Hudeybiye seferinde Ümmü Seleme'nin görüşüne göre hareket ettiği de kaynaklarda belirtilir.²⁴⁵

Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik olumlu tavrını yansıtan sünnetine rağmen ne yazık ki ataerkil düşünce sistemi içerisinde naklettiğimiz rivayetler Müslüman toplum nezdinde kabul görmüş, kadının tecrübe alanları dikkate alınmamıştır. O kadar ki nesilden nesile aktarılan rivayetler ile mevcut sosyokültürel durum, kadın aleyhine meşrulaştırıcı bir etki ile günümüze kadar gelmekte ve kadın hakları bağlamında tarafların arasında bir gerilim oluşturduğu müşahede edilmektedir.

C. Kutsallaştırılmış Popüler Dini Literatür

Yaşadıkları coğrafya ya da kültürel ortam ne kadar farklı olursa olsun kadın konusunda geleneksel biçimde sürdürdüğü düşünceyi İslam'ın kadın modeli olarak kabul eden eserlerin, kadını olumsuzlayan bir algı oluşturmada naslardan daha etkili olduğu söylenebilir.

Müslüman zihnin kadın algısını, Kur'an ve sahih sünnetten çok, bu eserlerde sunulan bilgiler şekillendirmiştir. Bu kanaatin pekiştirilmesi babında giriş bölümünde Gazâlî ve Râzî gibi İslam düşünürlerinden örnekler verilmiştir. Şüphesiz günümüzde en mütevazı kitaplıklarda bile bulunan ve temel bir eser olan *İhyâ*'nın İslami bilinç oluşturmada Kur'an ve sünnetin önüne geçtiğini söylemek yersiz değildir.²⁴⁶ Bu da Müslüman kültürün beslendiği havuz hakkında yeterli ipuçları vermektedir.

Bu tarz eserlerin inşa etmiş olduğu kadın algısının, "muhataplık" üzerinden değil de "itaatkârlık" üzerinden tanımlandığını belirten Namık Kemal

²⁴¹ Müslim, "Salat", 134.

²⁴² Buhârî, "Hac", 125.

²⁴³ Buhârî, "Cihad", 85.

²⁴⁴ Buhârî, "Cihad", 66.

²⁴⁵ Buhârî, "Şurût", 15.

²⁴⁶ Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Anlamak*, 202.

Okumuş'a göre bu eserler, "Erkeklerle aynı unsur üzerinde halkedilmiş olan bir varlığı değil erkeğe itaatin kutsandığı bir din anlayışını öne çıkarmaktadır."²⁴⁷

İçinde bulunduğumuz çağda yazılan kadınla ilgili geleneksel söylemin izlerinin sürüldüğü bu çalışmada da bu tür yaklaşımların etkilerini görmek mümkündür. Bu eserlerde garip bir metodoloji örneği üzerinden gidilerek öncelikle ailede reis olamayanın²⁴⁸ evden dışarı çıkması bile kocanın iznine bağlı olanın²⁴⁹ ve fitri pek çok yetersizliği bulunanın, devlet başkanı, hâkim, bakan vb. yönetici olmayacağı kendince izah edilerek daha sonra İslam'ın kadına verdiği değer anlatılıp kadınların hakları savunulmaya çalışılmıştır.²⁵⁰ Mesela İslam Hukuku uzmanı Faruk Beşer bu konuyla ilgili genel anlayışı şöyle yansıtır:

Zarafette, duygusallıkta, nezakette, şefkat ve merhamette erkek kadına yetişemez. Akli muhakemede, soğukkanlılıkta, fikri tahlilde, yani çözümlemede de kadın erkeğe yetişemez. Tarihte; Aristo, Sokrat, Beydeba, Shakespeare, Mevlana gibi kaç tane kadın düşünür vardır? Hangi önemli buluşu kadınlar gerçekleştirmiştir? Uzaya kaç tane kadın gitmiştir?(Götürülmüş değil. Çünkü fare de götürüldü.) Dünyadaki iki yüze yakın devletten kaç tanesinin başı kadındır? Demek ki bu konular erkeğin görev sahasıdır.²⁵¹

Beşer 'in konuyla ilgili eserinin giriş bölümünde, cinslerin her ikisinin de görevlerinin Allah'a kulluk olduğu ve Allah'a kulluk edecek insan neslinin devamını sağlamaları gerektiği belirtilir. Buna göre kadın ve erkek bütünü iki parçasıdır ve birbirlerinin huzur kaynağıdır.²⁵² Ne var ki teoride kadın hakkında ki bu olumlu söylem pratikte karşılığını bulmayarak kadının ikinci dereceden "kul" olduğu fikri ön plana çıkartılarak bu hâl İslami bir yaşam tarzına dönüşmekte, anne olduğunda ise bu statüsü bir üst seviyeye ancak çıkabilmektedir. Bahsedilen algıya örneklik eden şu pasaj meramı anlatmaya yeterlidir.

Sonra kadın annedir, cennet bile ayaklarının altına alınabilecek anne. Evde herkesin selama duracağı bir ihtiram abidesi, çocuğunun hisli ve duygu dolu mürebbsi,

²⁴⁷ Namık Kemal Okumuş, *Eğitim Bizi Eğitebiliyor mu?*(Ankara: Araştırma Yayınları, 2015), 198.

²⁴⁸ Abdulhalim Ebu Şakka, *Tahriru'l Mer'e*, çev. Şaban Haklı (İstanbul: Denge Yayınları, 1996), c. I, s. 72; Muhammet Saki Erol, *Aile Saadeti* (İstanbul: Semerkand, 2011), 124; Rasim Haner, Yüksel Çayiroğlu, Aykut Avcı, *Kadın ve Aile İlmihali* (İstanbul: Işık Yayınları, 2013), 208; Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 96; Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 87; Yunus Apaydın vd. *Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), c. II, 527.

²⁴⁹; Ahmet Mahmut Ünlü, *Kadın Risalesi* (İstanbul: Tuana Basın Yayın, 2015), 5; Erol, *a.g.e.*, 124; Nurettin Yıldız, *Kadın Erkek İlişkileri Üzerine Mahrem Cevaplar* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015), 68; Topaloğlu, *a.g.e.*, 124.

²⁵⁰ Ayten Durmuş, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısacasında Kadın*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2008, s. 163.

²⁵¹ Faruk Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal* (İstanbul: Paradoks Yayınları, 2015), 31.

²⁵² Beşer, *a.g.e.*, 21.

şefkat kaynağı ve temel eğitim mektebinin mürebbisi. Daha sonra bir “büyük anne”, “cici anne”, “hacı anne” ya da Karadeniz ağzıyla “bal nene” dir. Gelinin ve bir iki nesil sonrakilerin tecrübe ve birikimden faydalanacağı bir kültür kaynağı. Dünyadaki misyonunu tamamlayınca da cennetin hangi kapısından isterse oradan girebilecek bir melek. İşte özetle İslam’ın kadına bakışı budur.²⁵³

Görüldüğü üzere Beşer’in bir önceki alıntı yaptığımız pasajında tasvir ettiği, fikri tahlil ve analiz yeteneğinde erkeğe yetişemeyen kadın tipi, sonraki pasajda anlatıldığı üzere anne olunca *mürebbi* ve *kültür kaynağı* olabilmektedir.

Bu eserlerde, ırz, namus, iffet gibi özel kavramlar da kadınlara has kılınarak doğal olarak namussuzluk, iffetsizlik ve kışkırtıcılık gibi kavramsallaştırmalar da genellikle kadınla özdeşleştirilmektedir. Hatta günümüz dünyasında önemli bir sorun hâlini almış olan şiddet unsuru bile kadınların bu özellikleri ile doğru orantılıdır. Öyle ki “Kadın Psikolojisi” başlıklı eserinde Tarhan, erkekte saldırganlık dürtüsünün, temel bir dürtü olduğundan bahsederek kadının farkında olmadan şiddete zemin hazırladığı belirtilir. Hatta yazara göre öyle kadınlar vardır ki eşini sınırlandırmaktan özel zevk alır, kadın bu durumdan keyiflenerek erkekteki “temel şiddet” dürtüsünün ortaya çıkmasını ve durumdan keyif aldığı için de şiddetin devam etmesini sağlar.²⁵⁴ Bu tür kadınlar ideal kadın tipinden oldukça uzaktır. Yazara göre ideal kadın tipi yatak odasında, mutfakta ve salonda gereği gibi davranan kadındır.²⁵⁵

Neticede din ve kadın konulu bu kitapların çoğunluğunun erkekler tarafından yazıldığını göz önünde bulundurarak bu tür eserlerin yazılış amaçlarını üç ana grupta toplayabiliriz.

1. İslam’ın kadına verdiği hakları ortaya koyarak savunmacı bir anlayışla kadında görev bilinci oluşturmak.²⁵⁶

2. Fıkhi bilgi başlığı altında, kadınların özel hallerini anlatıp özellikle ibadetler konusunda yapıp edeceklerinin sınırlarını belirlemek.

3. Müslüman aile ve toplumun daha ziyade erkek egemen bir yapısının olduğunu ihsas ettirmek.

İlk madde çerçevesinde ele alınan konular daha çok İslam’ın, kadınları aşağıladığı söylemini dile getiren oryantalist çevrelere bir cevap nitelediği taşıdığı

²⁵³ Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal*, 122.

²⁵⁴ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 180.

²⁵⁵ Tarhan, *a.g.e.*, 41.

²⁵⁶ Durmuş, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Arasında Kadın*, 158.

söylenbilir. Zira bu tür kitapların ilk bölümlerinde diğer dinlerdeki kadınların durumuna değinilmesi bu görüşü destekleyen bir davranış olarak kabul edilebilir. Bu eserlerde kadınların hakları, değişik başlıklar altında açıklanarak görevlerine de ayrıca değinilmektedir.

Öte yandan kişisel ve toplumsal dindarlığın içeriğine ilişkin tartışmaların ana eksenini, kadınlar tarafından ya da kadınlar üzerinden belirlendiği bir ortamda, ekonomi ve siyaset alanının erkeklere bırakılması²⁵⁷ kadın kitaplarının çoğunluğunu, hayız ve nifas konularının oluşturmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dahası kadının varlığı, erkeğin varlığı ve etkisi üzerinden temellendirilmektedir. Erkeğin günahının müsebbibi kadın olarak belirlenmekte mesela hicap konusu bu bağlamda değerlendirilmektedir. Genellikle hicap ile ilgili ayetlerin yorumları erkeklerin bakışlarından korunmak gibi bir ön kabule dayanmaktadır.

Kur'an'ı Kerim, sanki sadece erkeklere inmiş de *İslam'da Kadın* kitaplarında da kadına ayrılan yerler açıklanıyormuş gibi bir tavır takınmak, kadın haklarına ilişkin çalışmaları, kadının erkeğe ait olan alana müdahalesi olarak değerlendirmek²⁵⁸ ve İslam'ın zaten erkek egemenliğini tanıyan bir din olduğu konusunda ısrar etmek, bu tabloya kadının itiraz etmesi ve kendisi hakkında söz söylemesi sonucu bu hak taleplerini feministlik olarak yorumlamak üçüncü madde çerçevesindeki bu türden eserlerin ana eksenini oluşturmaktadır.

²⁵⁷ Zehra Yılmaz, *Dişil Dindarlık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 108.

²⁵⁸ Fatma Benli, *Müzakere, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 357.

II. GELENEKSEL TANIMLAMALAR BAĞLAMINDA KADININ KİŞİSEL VE SOSYAL KİMLİĞİNE YÖNELİK SÖYLEMLER

Bu bölümde geleneksel ataerkil zihnin erkeği önceleyerek özne konumunda, kadını ise ikincil/nesne olarak belirginleştirdiği, dini söylemin etkisi altında gelişen, günümüz kadın tasavvurlarının bir kritiği yapılmaktadır.

Elbette ki bütün arkaik alışkanlıklarda dinin etkili olduğunu söylemek insafsızlık olur ancak Cahiliye Devrinin birçok insani olmayan âdetlerini yıkıp Asr-ı Saadet söylemi geliştiren bir dinsel gelenek, eğer toplumumuzda buna benzer bir etki yapamıyorsa o dini yorumlayanlara dönüp bakmak elzemdir.²⁵⁹ Bu yorumcuların çoğuna göre günümüz kadın problemlerinin temelinde “şeriatın tam olarak yaşanmadığı” genel kabulünün yaygın olması, bu konuda gelen eleştirilere cevap niteliği taşır.

Ne var ki, İslamileştirme veya şeriatın tatbik edilmesi diye sık sık dile getirilen şey, Allah’ın her an yaratmakta olduğu bir dünyanın sürekli ortaya çıkan yeni sorunlarına cevap bulmak için bizi düşünmeye davet eden Kur’an’ın, yaptığı aralıksız çağırışı hesaba katmayıp, bin yıl öncenin ihtiyaçlarına cevap veren fıkıh hükümlerine geri dönmektir.²⁶⁰ İlahi olanla tarihi olanın, ideal olanla olgusal olanın konumlarının belirlenmemesi²⁶¹ sonucunda, inanmış kadınların aleyhinde bir söylem meydana çıkmıştır. Kendi düşüncelerini dinen meşrulaştırarak tek doğru kabul etmek kadınlara bu alanda seçme şansıda da tanımamaktadır.

Bu noktadan hareketle Türk toplumunda kadının yeri, Batı’nın toplumsal modellerine yönelişle yani Tanzimat Dönemi ile tartışılmaya başlanmıştır. Batı kültürünün kökeni aydınlanmaya dayanan toplumsal düşünce ve kültür dünyası sonucunda ulaştığı hümanistik, eşitlikçi ilkelere dayanan Batı feminizmi, Osmanlıyı da etkiledi.²⁶² Esasında ise Osmanlı modernleşmesi²⁶³ hem Batı’nın

²⁵⁹ Arslaner, *Kibele’nin Anayurdu Anadolu*, 134.

²⁶⁰ Roger Garaudy, *Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015), 376.

²⁶¹ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 250.

²⁶² Fatma Zehra Fidan, *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın* (İstanbul: Opsiyon Yayınları, 2015), 52.

siyasi ve askeri gücüne sahip olmayı istemekte hem de Batı'nın hayat tarzını kendine uygun görmemekteydi. Örneğin, Osmanlı erkek kıyafetleri fes ve redingotlarla modernleştirilirken kadın kıyafetlerinin denetlenmesi için sık sık fermanlar çıkarılması bu anlayışın ürünüdür. Gündelik hayatın dini niteliğinin kadınların üzerinden kıyafetleri yoluyla korunabileceği anlayışı, kadın kıyafetlerine yönelik çıkarılan bu fetvalarının nedenini açıklamaktadır.²⁶⁴

Modernliğin sembol olarak kadını seçmesine paralel olarak Cumhuriyet Türkiye'si de aynı yönde çaba sarf etmiş ve muhafazakâr kesimle batıcıların arasındaki gergin ilişki de bu alanda yaşanmıştır.²⁶⁵ Zira kadının geleneksel dönemde bütünüyle ezildiği, modern dönemde ise esaret zincirlerini kırarak özgürleştiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Tarihsel süreç içerisinde var olagelmiş farklı sosyokültürel yapılarda kadının yaşadığı dışlanma, ötekileştirilme, nesneleştirilme gibi olumsuzluklar, modern dünyada yani bugün de mevcuttur.²⁶⁶ Günümüz kadın sorunlarına modernizmin etkisi ve ortaya çıkan yeni sorunların ayrıntılı incelenmesi ise bu çalışmanın kapsamı düşünüldüğünde bahsi diğerdir.

Bugün gelinen noktada “*Tarih boyunca kadın ezilmiştir.*” iddiasından yola çıkılarak İslami söylemde üretilen ataerkillik, erkek egemen bakış ya da İslam'ın kadınları ezmediği, ancak dini yorumlayanların²⁶⁷ kadınları ezdiği söylemi Hayriye Bican'ın deyimiyle “modern proje”, her şeyi kadın bakış açısına hapsederek feminizmin düşünce mirasını takip etmektedir.²⁶⁸ Bu yorumun,

²⁶³ Modernleşme pek çok farklı yolla başlatılabilen bir süreçtir. Yine de en muhtemel olanı teknoloji ve değerlerdeki değişimlerle başlatılmasıdır. Bu sürecin sonunda kurumlar çoğalır, geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşür. Özellikle sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük değişimleri tanımlamakta kullanılan Modernizm terimi XIX. yüzyıl sonu itibariyle kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle belirlenmiş bir bitiş tarihi yoktur. Buna rağmen bir kısım düşünürler tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrası değişimleri tanımlamak için postmodernizm tanımı da kullanılmaktadır. Giddens, *Sosyoloji*, 508-509.

²⁶⁴ Fatma Barbarosoğlu, “Osmanlı Kadın Modernleşmesi: ‘Yeni Hayat’ın ‘Yeni Kadın’ları,” *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, sy.. 41-42, (Temmuz- Aralık 2014): 12.

²⁶⁵ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Yayınları, 2015), 47.

²⁶⁶ Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 90.

²⁶⁷ Din denilen şey biraz da onu yaşayanların dinden ne anladığıdır. Yani din, bir anlamda dindarların yaşadığı şeyin adıdır.

²⁶⁸ Hayriye Bican, “Beşeri ideolojilerin Günümüz Kadını Üzerindeki Etkileri”, erişim 26 Temmuz 2016, <http://www.gencbirikim.net/beseri-ideolojilerin-gunumuz-kadini-uzerindeki-etkileri/>

çalışmada incelenen birçok eserin ana fikriyle de uyum içinde olduğu açıktır. Şimdi bu görüşlerin incelenmesine geçilebilir.

A. Kadın Sorunu mu Oryantalizm Oyunu mu?

Günümüz kadın tartışmalarının temelinde bu sorunun ne kadar İslam'ın içinden çıkmış bir problem olup olmadığı tartışması yatmaktadır. Zira İslam dinini eleştiri konusu yapmanın en önemli argümanı olarak öne sürülen kadın konusunun oryantalist çevrelerce da tartışıldığı görülmektedir. Buna karşın Müslümanlarda oluşan savunma psikolojisi sorunun içeriğini tartışmaktan çok şekline odaklanmaktadır.

Bu konuda dile getirilen görüşlerde yaygın olan tutuma göre modernlik kendisini kadın üzerinden ifade eder. Bu bağlamda Saffet Köse, Modernliğin dinin alanını tamamen daralttığını ve dini, sadece mabetlere hapsettiğini bu şekilde de dinin, insan ilişkilerindeki belirleyiciliğini kaybetmiş olduğunu ve yerine yeni bir zihin inşa ettiğini iddia eder. Ona göre, dinin belirlediği hükümler ve ilkeler modernliğin zihin dünyasıyla uyuşmadığı için aralarında çatışma meydana gelmiştir.²⁶⁹ Kadın sorunu da bu çatışmanın sonucunda ortaya çıkan konulardan biridir.

Köse'nin yukarıda belirttiği üzere kadın sorununun, modern dünyada baş gösteren bir sorun olmasından ziyade bu sorunun görünür hâle gelmesinde modernizmin etkisini göz önünde bulundurmamak gerekir. Zira kadın problemlerine yoğunlaşan bu ilgi patlamasında da kadınlar, erkeklere göre sınıflandırılarak kendi deneyimlerini rasyonalize etmelerine imkân bulamamışlardır.

Ebubekir Sifil, bu konuyla ilgili analizinde belirttiği üzere; Modern zamanların şekillendirdiği zihin yapısına sahip insanlar, İslami nasları, sırf modernitenin oluşturduğu değer ölçülerine ve pratiklerine uymadığı gerekçesiyle devre dışı bırakma²⁷⁰ gayretine girmişlerdir. Bunun sonucunda Müslüman bireyler inançlarında şüpheye düşürülüp geleneğe karşı bir savaş açılmıştır. Sifil, bu durumu “Kadın Fitnessi” olarak değerlendirir. Ona göre modern söylemlerin hedefinde her ne kadar gelenek varmış gibi görünse de asıl hedef Kur'an ve

²⁶⁹ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 311.

²⁷⁰ Ebubekir Sifil, “Kadın üzerinden Din Sorgulaması Yapmak”, erişim 28 Temmuz 2016, <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/kadin-uzerinden-din-sorgulaması-yapmak/>

sünnet telakkisidir. Fitne, kadının bizatihi kendisi değil, kadın üzerinden sürdürülen modernleştirme ve tahrip faaliyetleridir. Zira bu durumun, merkezine kadını almış olması, onu kadın merkezli bir fitne yapmaktadır.²⁷¹

Sifil'in tezini doğrulayan ve ortaya atılan fitnenin kadını korumak amacıyla olmadığını savunan Bican, asıl amacın çıkarların korunması olduğunu belirtir. Kadın-erkek kimliklerinin bozulması, cinsiyet dejenerasyonunu ve üçüncü cins anlayışı ile neslin ifsadını hedef alınmaktadır. Ona göre "ataerkil söylem", "erkek egemen yorum" gibi feminist bakış açısının ortaya attığı söylemler, Müslüman kadının söylemini de etkilemiştir. Bu çerçevede Bican, şu soruları sormada kendinde haklılık payı bulur. Her şeyi kadın bakış açısıyla yorumlama iddiasıyla ortaya çıkan bu akımın metodolojik olarak başarılı olması mümkün müdür? Uluslararası ve kültürlerarası tek ve ortak bir kadın gündemi var mıdır? Bu soruların devamında Bican, modern kadın hakları anlayışını ilahi metnin tefsirinde bir başvuru mercii yapmayı, var olan ve yaygın kabul edilen usulü, metodolojiyi karşısına almak olarak görür. Ona göre, Marksizm'in ataerkillik ve aileye bakışından etkilenerek²⁷² kadınların özgürlüğü için faaliyet gösteren ve kuramlar üreten mantalite toplumsal cinsiyet gibi kavramları dinin yorumlanmasında başvuru mercii yaparak ciddi bir metodoloji hatası yapmaktadır.²⁷³

Fakat bu noktada vurgulamak gerekir ki Bican'ın belirttiği gibi cihanşümul ortak bir kadın gündemi olmadığı gibi aynı kapsayıcılıkta, farklı birçok konuda da ortak bir gündem az denecek kadar azdır. Ne var ki konunun kendisini ilgilendirdiğini düşünen²⁷⁴ kadınların ilahi metni yorumlama ya da var olan yorumlardan değişik çıkarsamalar yapması en az erkeklerin bu hakkı kullanmaları kadar doğaldır. Bize göre, bu yorumların, içinde bulunulan zamanın kavramlarıyla

²⁷¹ Ebubekir Sifil, *İhyâ ve İnşâ* (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2014), 250-252; Ebubekir Sifil, "Kadın Fitnesi", erişim 28 Temmuz 2016, <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/kadin-fitnesi/>

²⁷² 19.yy ortalarında liberal feminizmin tezlerine karşı çıkararak ortaya atılan Marksist Feminizm kuramına göre sınıflı toplumlarda fırsat eşitliğinden bahsetmek imkânsızdır. Yani kadınların ezilmesinin asıl nedeni kapitalizmdir. Sosyalist sisteme geçildiği takdirde kadınlar ekonomik özgürlüklerini elde edeceklerinden erkeklerle eşit hâle geleceklerdir. Bu nedenle Marksist Feminizmin en çok kullandığı kavramlar kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Ayşe Sevim, *Feminizm* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 64.

²⁷³ Bican, "Beşeri İdeolojilerin Günümüz Kadını Üzerindeki Etkisi".

²⁷⁴ Bir iş kimi ilgilendiyorsa onunla istişare edilmesi Kur'ani bir ilkedir. krş. el-Âl-i İmrân 3/159; eş-Şûrâ 42/38.

aklıselim bir şekilde yapılması da sorunun çözümünde etkili olabilecek argümanlardandır. Nasların yorumlarında dahi salt lafzi anlamların dışında sebebi nüzul, siyak ve sibak ilişkisi gibi birçok yöneme başvurulması da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Benzer bir yorumla İhsan Şenocak da İslam toplumlarında kadının eve hapsedildiği, gerçekte ise âdeti kadının her yaptığına evet diyen “izinler manzumesi” nden ibaret olduğunu vurgulayan oryantalist düşünce takipçilerinin ilerleyen yıllarda Kur’an’da Kadın başlığı altında İslam’ı tenkit eden ve yeni kadın imajının nasıl olması gerektiğini savunan düşünceler ortaya attıklarını belirtir. Ona göre bu tür eserlerde ayetler, siyak ve sibakından kopararak işlenmiş, rivayetleri ise dar anlamları ile değerlendirilerek ulemanın bazı rivayetleri kadınların aleyhine yorumladıkları gibi uç iddialara yer verilmiştir. Bu düşünce tarzı da onları ilmi ortamlarda itibarsızlaştırmıştır.²⁷⁵

Nurettin Yıldız ise kadın-erkek sorununun var olduğunu belirterek sorunun tam da onun deyimiyle “sürtüşme” nin son bulmamasının Allah’ın dilediği bir şey olduğunu vurgular. Bu durumun, kulluk imtihanıyla ilgili olduğunu ve imtihan bitmeyeceğine göre bu sorunun da son bulmayacağını belirtir. Ona göre bunun idrakinde olamayan çevreler, Müslümanlara saldırmanın en kolay yolu olarak kadını ön plana çıkartmış ve yaklaşık iki asırdır müessir bir silah olarak kullanmıştır. Asıl ilginç olan bu ifadelerin zamanla Müslüman olduğunu iddia edenler arasında bile dile getirilir olduğudur.²⁷⁶

Beşer ise *Hanımlara Özel İlmihal* başlıklı eserinde feminizm hareketlerinin başladığı XVIII. yüzyıl sonlarına kadar, İslam’ın iyi uygulandığı dönemler dışında, kadının durumunun içler acısı olduğunu anlatır. Alışılmış olduğu üzere diğer toplumlardaki kadın algılarını açıkladıktan sonra kadının, erkeğin hem midesinin hem de şehvetinin doyum aracı hâline geldiğini şöyle vurgular:

...fabrikalar, tek geçim kaynağı haline gelmiş ve işçi olarak erkeğin yerine, köle gibi çalıştırıldıkları, buna rağmen çok az ücret verdikleri kadınları tercih eder olmuşlardı. Erkekler işsiz kalıyordu. İkinci olarak, ağır işlerde çalışıp bitkin hale gelmiş kadın, erkeğin işine yaramaz hâle geliyordu... Kadının önünde bir kısır döngü

²⁷⁵ Şenocak, *İslam’ın Kızına*, 98.

²⁷⁶ Faruk Beşer, “İslâm Fıkıh Kültüründe Kadın Algısının Analizi”, *Türkiye, V. Dini yayınlar Kongresi-Kadın Konulu Dini yayınlar-Tebliğler-Makaleler* (02-04 Aralık 2011): 105; Nurettin Yıldız, *Mücahide Kadın* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015), 191-192.

oluşturuluyordu. Onun sayesinde yeni endüstri kolları gelişti. Kozmetik ve moda gündeme geldi. Bunlar aracılığıyla kadın süslenip püslenip erkeğin bulunduğu her yere girebiliyor, ayrıca defilelere ve yarışmalara çıkarılıyor, bunlar diğer kadınların bu yoldaki tutkularını artırıyor ve erkek de birbirini körükleyerek hızlanan bu kısır döngüden istediği sonucu alıyor, hem midesini şişiriyor hem de erkekler gibi her sahada görev yapma hakkını (!) elde eden kadın sayesinde, kadını her aradığında elinin altında bulabilip başka zevklerini de tatmin edebiliyordu... zavallı kadın ise, ot diye gösterilen yeşilliğin peşinden koşabilmeyi hak olarak görüyor ve bu hakkı koruyabilmek ve daha ileriye götürebilmek için kadın dernekleri kuruyordu.²⁷⁷

Beşer, sürüp giden bir kadın sorunu olduğu kabul etmekle beraber sorunun içeriğinin kadının her arandığında zorluk çekilmeden ulaşılır bir varlık hâline gelmesinin neticesinde erkeklerin gözünden düşmesi ve erkeklerin tabii ilişkiden zevk almaz olmasıyla birleştirir. Ona göre günümüzde cinsel sapıklıklar kadınların bu durumlarıyla doğru orantılı artmış ve eşcinsel evlilikler bazı ülkelerde yasal hâle gelmiştir.²⁷⁸

Görüldüğü üzere sorunun esasında karşımıza eski ile yeni ya da modern ile geleneksel arasındaki çatışma söylemi çıkmaktadır. Bunlardan birisi, yok olmamak, eriyip gitmemek adına korunma ve savunma refleksi ile hareket eden geleneğe dayalı görüş ki bu görüş sahipleri kadın ve aile sorunlarının sebeplerini batılılaşma ve modernleşmeye bağlarken, diğeri ise ataerkil ideolojinin kadını erkeğin kölesi hâline getirdiğini öne sürerek anneliğini ve aile kurumunu bu gerekçelerle reddeden, zaman zaman tefride kaçarak erkek düşmanlığına varan, sorunların temelini dine dayandıran feminist söylem.²⁷⁹

Ne var ki hangi taraf olursa olsun öne sürülen düşünceler kadınların yaralarına deva olmamakla birlikte sorunlarının tartışılır olmasını dahi kabullenemeyen bir atmosfer oluşturmaktadır. Kadınlar kendi adlarına konuşmaya başladıklarında ise oryantalizme hizmet ettikleri söylenerek susturulmaya çalışılmaktadır. Hâlbuki İslamiyet'ten önce Arap toplumunun Cahiliye Dönemi olarak adlandırılmasında, kadına karşı yapılan haksızlıkların da payı olduğu bilinen bir gerçekken İslam'ın nüzul ortamına gelindiğinde inanan kadınlar itirazlarını o kadar yüksek sesle dile getirmişlerdir ki bu ses Yüce Allah'a ulaşmış ve Allah bu itirazları makbul görerek onlara cevap vermiştir.²⁸⁰

²⁷⁷ Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal*, 51.

²⁷⁸ Beşer, *a.g.e.*, 52.

²⁷⁹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 16.

²⁸⁰ el-Mücâdile 58/1-4. Söz konusu ayetler mealen şöyledir: “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitir.

B. Erkek Kadın Gibi Değildir

Hız. Meryem'in annesi olan Hanne, Meryem'e hamile iken karnındaki çocuğun erkek olduğunu düşünmüş ve onu Beytülmağdis'in hizmetine adamıştır. Bu durum el-Âl-i İmrân sûresi 36. ayette şöyle ifade edilir.

İmrân'ın karısı doğum yapınca, Rabbim! Dedi, (Sana erkek evlat için dua etmişim ama) işte bir kız doğurdum.” Oysa Allah onun erkek evlat beklerken kız doğurduğunu çok iyi biliyordu; kaldı ki onun istediği erkek çocuk bu kızın yerini asla tutmazdı.(Bu gerçeği bilmeyen) İmrân'ın karısı (Allah'a niyazına şöyle devam etti.): Ben yine de kızımın adını Meryem (Allah'a ibadete adanan) koydum. Onu ve soyunu rahmetinden kovulmuş şeytandan koruman için sana emanet ediyorum.²⁸¹

Yahudi şeriatının sahipleri olduklarını öne süren muharref dini gelenek, Musa'nın şeriatini tahrif etmiş yerine kendilerine uygun bir din anlayışı koyarak ortaya çıkardığı bu gelenekte kadına hiç yer vermemişti. Dini, tekelinde tutan bu resmi din adamları sınıfı, din adına kadını aşağılamışlardı. Hanne de bu geleneğin tesiriyle mabede adadığı evladını doğurup cinsiyetinin kız olduğunu görünce üzüntüye kapılmıştı.²⁸² Ama Hanne, onu yine adamaktan vazgeçmedi. Çünkü ileride görüleceği üzere Hanne'nin istediği erkek çocuk bu kız gibi asla olmayacaktı.

Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zihar yapanların kadınları onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah affedicidir, bağışlayandır. Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse hanımıyla temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur...” Bu ayetlerin nüzul sebebi ise şöyledir: Ensardan Evs. B. Samit karısı Havle /Huveyle bint Sa'lebe'ye, “Sen benim anamın sırtı gibi ol.” dedi. Fakat söylediğine pişman olunca karısıyla birlikte olmak istedi. Zihar geleneğine göre kesin boşanmış olacağından Havle ilişkisini sürdürmek istemedi. Hız. Peygamber'e gelip durumu anlattı. Gençliğini kocasının ve çocuklarının uğruna harcadığını fakat yaşlanınca itilip kalkıldığını belirtti. Hız. Peygamber bu konuda ilahî bir emir almadığını dolayısıyla problemi çözemeyeceğini söyledi. Kadın Allah'a yakarmaya başladı derken bu ayetler indi. *İbn Hanbel*, *Müsned*, VI, 410-411.

²⁸¹ Öztürk'e göre bu ayetteki “*ve-leyse'z-zekerü ke'l-ünsâ*” ifadesi Hız. Meryem'in annesinin sözü olarak algılanmış ve buna bağlı olarak ayet, “*Nihayet İmrân'ın karısı çocuğunu doğurunca şöyle dedi: Rabbim! Ben bir kız çocuğu dünyaya getirdim. Oysa Allah onu ne doğurduğunu çok iyi biliyordum- erkek çocuğu kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim.*” şeklinde çevrilmiştir.(*Kur'an- ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları). Ancak bu çeviriye göre “*erkek çocuğu kız gibi değildir*” ifadesinin mantığını anlamak zorlaşır. Çünkü Hız.Meryem'in annesi Allah'tan erkek çocuk beklemekte, kız çocuk doğunca üzüntü meyanında “*Ben bir kız çocuk doğurdum*” demektedir. Buna göre ayette “*kız çocuk erkek çocuk gibi değildir*”. denilmesi gerekmekte; fakat bunun tersi ifade edilmektedir. Ayrıca beklentisi dışında gerçekleşen bu duruma, Hız. Meryem'in annesinin tarizli niyazına Allah'ın vermiş olduğu cevap kaybolmaktadır. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli*, Bunun için biz de bu ayet meâlinde Mustafa Öztürk tercümesini esas aldık.

²⁸² Mustafa İslamoğlu, *Adayış Risalesi* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 68.

Hız. Musa'nın annesinin başta içselleştirdiği ve daha sonra karşı bir duruş gösterdiği bu geleneğin iz düşümleri ne yazık ki hâlâ görülmektedir. Kadın erkek eşitsizliğinin toplumsal faturası neredeyse bütün dinsel geleneklerde kadının aleyhine kesilmiş gibidir. Şimdi ilk olarak cinslerin eşitliği ve imtiyazları konusunda bu geleneği yansıtan pasajlara geçilebilir.

1. İnsan Olma Bakımından Cinslerin Eşitliği Meselesi

Haklar ve özgürlükler konusunda İslam kadına erkek kadar hak ve özgürlük tanımış, bu noktada iki cins arasında ayırım yapmamıştır. İslam dininde sadece fiziksel ve ruhsal yapılarındaki farklılıklardan dolayı kadınlarla erkekler arasında ayrıcalık taşıyan bazı uygulamalar söz konusudur ki bunun var olması kadına bir haksızlık değildir.²⁸³ Kur'an'da işaret edilen kadın erkek eşitliğini vurgulayan ayetlerde insan olma bağlamında iki cinsinde kapsandığı görülür. Daha önce ayetlerden yola çıkılarak bu konunun izahı yapıldığı için şimdi eserleri incelenen müelliflerin daha çok rivayetlere dayanarak açıkladıkları konuyla ilgili bölümlere geçilebilir.

İncelenen günümüz müelliflerin eserlerinde çoğunlukla kadının erkekle aynı düzlemde yaratıldığına ve söz konusu kaburga kemiği ile ilgili rivayetlerin mecazi bir karakter arz ettiğinden bahsedilmektedir. Fakat aksini iddia eden en açık yorumu Yaşar Kandemir'in yazısında görmüş bulunmaktayız. Söz konusu açıklama şöyledir:

Kadının Hz. Âdem'den yaratıldığı ise Kur'an-ı Kerim'de zaten açıkça belirtilmektedir: "Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini meydana getiren, ikisinden de birçok erkek ve kadın üreten Rabbinize karşı gelmekten sakının" (en-Nisâ 4/1). Erkeklerle her fırsatta kadınlarla iyi geçinmelerini emreden Hz. Peygamber bu hadisiyle onlara, kadınları dövmekle, sövmekle yola getiremeyeceklerini hatırlatmakta, hiddet ve şiddet yerine ülfet ve şefkati tavsiye etmektedir.²⁸⁴

Kandemir, Kadınların kaburga kemiğinden yaratılmasının bir aşağılık teşkil etmediğini şeytanın da ateşten yaratıldığını fakat çamurdan yaratılan Âdem'e secde etmesinin istendiğini belirtir.²⁸⁵

²⁸³ Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 61.

²⁸⁴ Yaşar Kandemir, "Hadislerde Kadın Aşağılanıyor mu?", erişim 7 Eylül 2016, <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d176s024m1>.

²⁸⁵ Kandemir, *a.g.m.*

Kadının erkeğin ege kemiğinden yaratıldığı anlatan rivayetlerin konu edildiği “Kadın ve Aile İlmihali” adlı eserde ise bu anlatımın kadın erkek ayrımını ifade etmediği bu rivayetin aslında kadınlara iyi davranılması gerektiği noktasında bir teşbih olduğu ileri sürülür. Yoksa kadının Allah’ın karşısındaki konumu erkek ile eşittir.²⁸⁶ Süleyman Ateş’in konu üzerinde yaptığı bir değerlendirmeye göre ise kadının erkekten yaratıldığı iması, kadının da onun gibi insan olduğuna işaret eder. Ona göre “*Dünyada kadının ruhunun olup olmadığı tartışıldığı yıllarda İslam kadını erkeğin bir parçası saymış ve onu erkek gibi teklife layık, insanlık bakımından ise erkeğe eşit yapmıştır.*”²⁸⁷

Yıldız ise kadın erkek farklılığının nas ile belirtilmiş olduğunu ve buna iman edilmesinin dini gereklilik olduğunu şöyle açıklar:

İmrân’ın karısına dair kıssayı anlatan Âl-i İmrân suresinin 35 ve 36. ayetleri bu gerçeği önümüze koymaktadır. Artık bir mümin, erkek de kadın gibidir ya da kadın da erkek gibidir sözünü telaffuz edemez. Kur’an’a iman etmek böyle bir sözü söylemeyi engeller. Hem Kur’an’a iman eden mümin olmak hem de kadının da erkek gibi olacağını kabul etmek mümkün değildir. Yaratılışı itibariyle kadın farklıdır. Bu farklılık itibariyle de kadının sorumluluklarıyla erkeğin sorumlulukları arasında da muhakkak farklılıklar bulunacaktır. Yaşadığımız çağın anlayışı kadınlara erkeği eşit gibi görüyor olsa da bizim için Kur’an ayeti ile belirlenmiş bir ilkenin ötesi yoktur. Kur’an ve Şeriat kadını nerede görüyorsa ona iman eder, öyle kabulleniriz. Bunu da din görürüz.²⁸⁸

Esasında İmran’ın karısının beklediği/ümit ettiği erkek çocuğunun ona verilen kız çocuğu kadar değerli olmayacağına işaret eden bu ayet yazar tarafından erkeğin üstünlüğüne delil olarak ileri sürülmektedir.

Oysaki Kur’an’da Yıldız’ın belirttiğinin aksine üstünlük sorumluluk bilinciyle ilgilidir. İman edip yararlı işler yapanları müjdeleyen ayetlerde kadınlar erkeklerle beraberdir. Diğer taraftan daha doğuştan kendisine verilen ikincil konumda kadın, ne kadar çabalarsa çabalasın zaten erkeğin önüne geçemeyecektir.

Özgün ve üstün nitelikte yaratılan insana saygı gösterilmesini emreden Allah’a karşı gelerek, ona itiraz eden İblis: “*Ben değişime uğrayıp kurumuş balçıktan yarattığın insanın üstünlüğünü asla kabul etmem*”²⁸⁹ diyerek kibir

²⁸⁶ Haner, vd, *Kadın ve Aile İlmihali*, 616.

²⁸⁷ Ateş, *İslam’da Kadın Hakları*, 58.

²⁸⁸ Yıldız, *Mücahide Kadın*, 193.

²⁸⁹ el-Hicr 15/33.

hâliyle, insanın çamurdan yaratılmasını küçümser²⁹⁰ ifadeler kullanır. Ne var ki yıllarca insanın bir diğer yarısı olan kadın cinsinin, maalesef benzer itirazlarla ontolojisi küçümsenmiş, dahası kadının da ahsen-i takvim²⁹¹ üzere yaratıldığını belirtilen Kur'an ile açıkça çelişir bir söylem geliştirilmiştir. Buna mukabil günümüzde Müslümanların kadın erkek konusunda dile getirmiş oldukları bazı söylemler yaratılış konusunda kadınlıkla erkeği eşdeğer görmede bir konsensüs oluştursa da aynı duyarlılıkta bir bilinç inşa etme konusunda yeterli değildir.

2. Cinslerin Fıtrat Farklılığı

Varoluşsal olarak kadın ve erkek aynı düzlemde görülmesine rağmen var olan hiyerarşi düzenlemesinin temelinde “fıtrat farklılığı” düşüncesi yatar.

Bu anlayış özünde Bekir Topaloğlu'nun ifade ettiği üzere biyolojik farklılıklarla eşdeğer olarak görülür. Kadın ve erkek insan olma bakımından eşit olsalar bile fizyolojik ve psikolojik alanlarda aralarında önemli farklılıklar vardır. Yaratılışları gereği vazifeleri farklılık gösterir. Aldıkları vazife ve sorumluluklara göre hakları da çeşitlilik gösterir. Herkes haklarını istemede eşittir fakat cinslerin hakkı olmayan şeyleri istemeleri de yaratılışlarına/fıtratlarına aykırıdır.²⁹²

Kadınların toplumsal rollerinin bugünkü noktaya gelmesinde biyolojilerinin önemli etkiye sahip olduğunu belirterek diğer yazarlarla aynı noktada buluşan Tarhan, erkeğin doğuştan gelen “avcı” doğası gereği güçlü, cesur, işi üstlenen kişi, kadınların ise nazik, bağımlı ve sabırlı yaratıldığını belirtir.²⁹³ Tam da bu özelliklerinden dolayı erkek için esas olan kadına sahip olmak, kadın için esas olan ise erkeğe teslim olmaktır. Aynı zamanda kadında vücut yapısına bağlı bazı farklılıklar da vardır. Onun vücut ısısı, nabızı solunumu erkekten fazladır. Buna mukabil erkekte kaslar daha güçlüdür. Bu durum kadını erkekle çocuk arasında bir yere koyar.²⁹⁴ Dolayısıyla bu anlayışa göre; kadına verili olan bu durum onun eşitlik taleplerini daha başından gereksiz olduğu görüşünü meydana çıkarır.

²⁹⁰ el-İsra 17/61.

²⁹¹ et-Tin 95/4.

²⁹² Erol, *Aile Saadeti*, 176.

²⁹³ Ebubekir Sifil, *Hikemiyât* (İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015), 363; Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 22-286.

²⁹⁴ Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 106.

Kadının toplumdaki cinsiyet rollerine bakarak kadın erkek farklılığını temellendiren başka bir görüşe göre ise kadın ve erkeğin fizyolojik ve psikolojik açıdan eşit olmadığını anlamak için kadın ve erkeğin sosyal hayattaki vazifelerine bakmak yeterlidir. Örneğin erkekler, askerlik yaptıklarında kadınlar daha çok cephe gerisindedir. Ayrıca bütün dünya da kadından cumhurbaşkanı ve devlet başkanı nadiren görülmüştür. Kadına bu tür görevleri vermek ona fitratının dışında iş verilmesi anlamına gelir. Bu da onun değerini yükseltmek değil nazik ve hassas yaratıldığı için ağır ve stresli işlerde çalıştırarak kadını yıpratmak demektir. Kadına değer verilmek isteniyorsa ona uygun görevler verilmelidir.²⁹⁵

Yine fitrat üzerinden bir yorumlama ile Şenocak şöyle demektedir.

İslam'ın kadını kadın, erkeği de erkek olarak değerlendiren bakış açısından mahrum olanlar eşitlik adı altında her alanda erkekle boy ölçüşen bir kadın kimliği oluşturmuşlardır. Ne var ki yapay olan bu kimlik, fitrat realitesine aykırıdır. Nasıl erkek, sahip olduğu özellikler bakımında kadınla eşit olamıyorsa; kadın da erkekle eşit olamaz. Çünkü kadın daha duygusal ve kolay incinen, erkekse daha realist ve güçlü yaratılmıştır. “Ay kardeş” diye konuşan erkekle, muhatabına “gel buraya azizim” şeklinde hitap eden kadın tiplerinin garabeti eşitlik iddialarının ne derece havada kaldığını açıkça göstermektedir.²⁹⁶

Başka bir yorumda ise yeryüzünde fitrat yasasına başkaldırarak karşı çıkanlar Kuran'ın ifadesiyle ekini ve nesli helak etmektedirler.²⁹⁷ Ekolojinin bozulması ekinin helakı, kadın ve erkeğin fitratında bulunan kadınlık ve erkeklik özelliklerinden uzaklaşması da neslin helakının göstergesidir.²⁹⁸ Dolayısıyla kadının fitri özelliklerinin sınırları çizildikten sonra kadının bu sınırları kabul etmeme gibi bir tercihi yoktur. Aksi takdirde fitne/keyd unsuru olabilmektedir.

Genelde eşitlik ya da eşitsizlik kavramlarını fitrat üzerinden belirleyen bu tür görüşlerde esasında zihinlerdeki farklılık ilahî plan üzerinden rasyonelleştirilmek istenmektedir. Fitrat kavramının ilahi olan tarafından mı yoksa beşer tarafından mı tanımlandığı çok açık değildir. Görülmektedir ki bu farklılıklar çoğunlukla fitri değil toplumsal rollerle ilişkilidir. Nitekim eşitlik taleplerinin yapı taşını, kadın ile erkeğin aynileşmesi değil ikisinin de “insan olma” temelli bir eşitlik anlayışı oluşturmaktadır. Fitrat farklılığı öne sürülerek kadının kimliği, emeği, bilgisi, projeleri ilk olarak cinsiyeti üzerinden

²⁹⁵ Haner vd, *Kadın ve Aile İlmihali*, 618.

²⁹⁶ Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 107.

²⁹⁷ el-Bakara 2/205.

²⁹⁸ Ebubekir Sifil, “Fitrat Yasası”, erişim 26 Temmuz 2016, <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/fitrat-yasasi/>

tanımlanmakta ve daha sonrasında ise kadına karşı birçok haksızlık meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu haksızlıklar İslami değerler ile de uyum içinde değildir. Ne var ki inanmış kadınların hâlen var olan itirazları göstermektedir ki elimizde “insan fitratına” da aykırı bir durum mevcuttur.

Bütün bu anlatımlardan sonra kadın erkek eşitliği taleplerinin toplumda özellikle de ailede yol açtığı olumsuzlukları, incelenen eserlerin söz konusu bölümlerinden yola çıkarak şöyle sıralayabiliriz.

1. İlk olarak kadın-erkek eşitliği talebi başta konu edilen ayetin (el-Âl-i İmrân 3/36) açıklamasında yapıldığı gibi açık naslara aykırılık ifade ettiği gibi bir söyleme ulaşılabilir. Zira Yıldız’a göre Kur'an şeriatı, kadınla erkeği eşit görmez. Buna böylece inanmak gerekir.²⁹⁹

2. Erkek ve kadının yaratılışları gereği vazifeleri farklılık gösterir. Bu vazifeleri ve sorumluluk çerçevesinde hakları da farklıdır. Herkes haklarını istemede eşittir fakat cinslerin hakkı olmayan şeyleri istemeleri de yaratılışlarına/ fitratlarına aykırıdır.³⁰⁰ Dolayısıyla kadınlar, rol çalma peşine düşmüşlerdir.

3. Kadın erkek eşitliği modern kültürün en fazla önemseydiği hatta kutsadığı kavramlardan biridir. Bu fikrin kökleşmesinde feminizmin etkisi oldukça büyüktür. Modern hukuk sistemi de bu kanunlardan etkilenmiştir. Bunun sonucunda da kadınlar hem sorumluluklarının bir kısmını erkeklere devretmişler hem de bir hakkı kazanma uğruna erkeklerin yükümlülüklerinden bir kısmını kendi üzerlerine almışlardır. Böylece klasik iş bölümü sekteye uğratılmıştır.³⁰¹ Modern hayat kadının erkekten hiçbir alanda geri kalmadığı tezini işleyerek kadını evden dışarı çıkmaya teşvik etmiş onlar dışarıda hayatı inşa ederken çocuklarını da okul, medya, internet ve sokak terbiye etmeye başlamıştır.³⁰²

4. Aile açısından modern/postmodern döneme geçtiğimiz bu günlerde, heteroseksüel ilişkilerin çoğunda yerleşmiş bulunan roller, beklentiler ve kısıtlamaların eşitsizliğe sebep olduğu düşünülerek iyi bir ilişkinin eşitler arasında yaşanabileceği yani eşcinsel evliliklerin daha eşitlikçi daha mantıklı olduğu

²⁹⁹ Yıldız, *Mücadele Kadın*, 193.

³⁰⁰ Erol, *Aile Saadeti*, 176.

³⁰¹ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 133.

³⁰² Ebubekir Sifil, “Modern Zaman ve Öncesinde Kadın”, erişim 25 Temmuz 2016, <http://www.musellem.net/modern-zaman-ve-oncesinde-kadin-ebubekir-sifil/>; Sifil, *Hikemiyât*, 358.

görüşü hâkim olmuştur. Bu düşünce sadece eşcinselliği tetiklememiş aynı zamanda roller ve statülerde parçalanmalara yol açmış bazı roller kadına, bazı roller erkeğe geçmiştir. Artık evde birbirini tamamlayan kişilikler yerine belli haklarda karşılıklı paylaşımlarda bulunan bireyler farklılıklardan çok benzerliklerin olduğu bir ev ortamı meydana gelmiştir.³⁰³ Rollerin karmaşıklığından cinslerin karmaşıklığı doğmuştur.

5. Kadın ve erkeğin anatomik, fizyolojik ve cinsiyet farklılıkları sosyal anlamda da eşitliği imkânsız hale getirmiştir. Bugün fırsat eşitliği adı altında dayatılan hayat tarzı kadının beden ve ruh sağlığını, ev ve aile hayatı üzerinde tahribatlara yol açmıştır. Söz gelimi eşitlik talebinin modern kadına faturası kalp damar hastalıklarında erkeklerle eşit noktaya gelmek olmuştur.³⁰⁴

Sonuç olarak diyebiliriz ki, değindiğimiz başlık üzerinde sarf edilen görüşlerde kadının genelde aileyle özdeşleştirilmesi, yaradılıştan kaynaklanan, özellikle sosyal rolleri arasında bağ kuran *fitrat* üzerinden meşrulaştırılmıştır. Fitrate dayalı iş bölümünde kadınlık ve erkeklik kendi başlarına varoluşlarıyla tanımlanmaz. Erkekle kadın arasındaki beden, zihin, davranış farklılıklarının fitraten olduğunu belirterek aynı zamanda değişmez olduğu da öne sürülür. Bu bağlamda kadınları doğurganlık üzerinden tanımlayarak annelikten kaynaklandığı söylenen kırılgnalık, duygusallık gibi tüm özellikler kadına yüklenir. Bundan dolayı kadın özel alana ait ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenirken erkek güç, kuvvet ve rasyonellik gerektiren ailenin geçimini sağlamak gibi işleri yürütür. Bu iş bölümünde fitrat, biyoloji ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin dini bir boyut kazanmasını sağlar. Aile ise iş bölümünü fitrate dayandırarak normalleştirir.³⁰⁵

C. Kadının Görünmezliği: Mahrumiyet

Modern zamanların görünür kıldığı kadın temalı tartışmalar geleneğe karşı bir eleştiri kültürü doğurmuş olsa da karşı cephe tarafından yapılan modernizm eleştirisi de yine kadın üzerinden yürütülmektedir.

³⁰³ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 135.

³⁰⁴ Köse, *a.g.e.*, 136.

³⁰⁵ Yılmaz, *Dışıl Dindarlık*, 169-170.

Öztürk'ün çalışmasında, dinin kadın üzerinden görünürlüğüne yönelik analizi konunun temel unsurunu oluşturur. Öztürk'e göre modernitenin çeldirici gücünün, kadını alt etmede daha başarılı olduğuna inanan ve modernizmin kurguladığı hayat tarzını İslami düşünceyle bağdaştıramayanlar, özünde modernizmin eleştirisi yapanlar, sorunlu saydıkları bu dünyaya helalinden nüfuz edebilmek için her türlü yolu denemelerine rağmen kadınların kamusal alandan uzak durmaları ve inanan kadınların harim (ev) merkezli bir yaşantı sürmeleri gerektiği ilkesine meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadırlar. Bu noktada egemen sistem tarafından tanımlanmış abartılmış bir annelik pozisyonuna vurgu yapılmakta ve neticede evde çocukla avutulmayı meşrulaştırmaya yönelik gerekçeler ileri sürülmektedir.³⁰⁶

Bu bağlamda kadın erkek ilişkileri üzerinden modernizm eleştirisi yapan Köse, mahrem alanların modern dünyada daha serbest hâle geldiğini belirtir. Kadının modernleşmenin sembolü olarak görüldüğünü ve bu noktada kadın bedeninin öne çıkmasının günümüz koşullarında önemli bir hedef olduğunu vurgular. Yazara göre modern dönem, kadın bedeninin erkeğin denetimi altında tutulduğu ve bundan özgürleşmek gerektiği yönündeki feminist söylemin yaygınlaştığı, kadın merkezli kışkırtıcı cinselliğin arttığı ve bu yolla erkeklerin zaaflarının işlendiği, evliliğin bir yük olarak görüldüğü ve evliliklerin azaldığı dönemdir.³⁰⁷

Yine Köse'ye göre Kuran'ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadisleri, insanın en zayıf olduğu iki tutkusunu temel alarak zaafılara karşı korunabilmeyi iffet kavramıyla ifade eder. Bunlardan birisi mal³⁰⁸ diğeri de cinsel arzulardır.³⁰⁹ Mal tutkusuna karşı *kanaat*,³¹⁰ zinaya karşı da *nikâh*³¹¹ iffeti koruyan değerlerdir. Zina toplumu kirleten bir eylem olduğu için iffetsizlik sayılmıştır. Ona göre Cahiliye Arap toplumunda bile kızların diri diri toprağa gömülmesinin sebeplerinden birisi, savaşlarda kızlarının namuslarının kirletilmesini engelleme çabasıdır.³¹²

³⁰⁶ Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, 186.

³⁰⁷ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 130.

³⁰⁸ el-Bakara 2/273; en-Nisa 4/6.

³⁰⁹ en-Nur 24/33.

³¹⁰ Buhari, "Zekat", 18; Müslim, "Zekat", 124.

³¹¹ en-Nur 24/33; İbn Mace, "İtk", 3; Tirmizi, "Fezailu'l- cihad", 20.

³¹² Köse, *a.g.e.*, 106.

İffet- iffetsizlik ilişkisi namus kavramı üzerinden bilhassa kadın üzerinden okunur. Bir rivayete göre Hz. Peygamber'in kendisinden sonra en büyük fitne olarak işaret ettiği kadının³¹³ iffetinden taviz vermesi sadece kadını etkilemez, erkek de aynı oranda bedel öder. Çünkü İslam'ın insan üzerindeki görünürlüğü Müslüman kadının iffetiyle bağlantılıdır.³¹⁴ Yıldız'ın bu düşünceleri Şenocak'ın ifadesinin ana temasını oluşturur. Buna göre “Sokakta biri bana kızımın adını sorsa onu vururum.” diyen erkeklerin³¹⁵ onurunu “ burnunu bile göstermekten hayâ eden sahabe kadınlarının izinden giden Müslüman kızlar”³¹⁶ iffetleriyle korumuşlardır.³¹⁷

Esasında en-Nur suresi 30 ve 31 ayetlerde³¹⁸ belirtildiği üzere erkek ve kadınların iffetlerini koruyup fuhşiyattan kaçınmaları emri her iki cinsi ayrı ayrı kapsarken çoğunlukla kadınları, cinsellik ve iffet ile özdeşleştirmek, günümüzde mevcut kadın aleyhtarı söylemleri ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere namusu korumak gayesi ile bile olsa kız çocuklarının diri diri gömülmesi Cahiliye Dönemi adetlerinden sayılmış ve Kur'an, bu davranışı açıkça kınamıştır. Nitekim ortaya çıkan ahlaksız durum her iki cinsin iffetsizliğinden kaynaklanmış olup sadece bir taraf için insani olmayan tedbirler almak ve sokakta kızımın adını soranları vururum diyenlere hayranlık duymak kadınların talihsizliklerini tekerrür ettirmekten başka bir amaca hizmet etmemektedir.

Bu anlayış sahiplerine göre kadının iffetini koruması ve fuhşiyattan uzak durması tesettür ile mümkündür. Tesettür, kadının iffetinin ve namusunun âdeta bir sembolüdür.³¹⁹ Tercihen siyah, vücudu tek parçada örten bir elbise olmalıdır. Vücuda yapışan, farklı renklerden oluşan, başörtüsü yakaların içerisine sokulan

³¹³“Erkeklerle kendimden sonra kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.” (Buhari, “Nikâh”, 18; Müslim, “Zikr”, 97; İbn Mace, “Fiten”, 19; İbn Hanbel, Müsned, V, 200). Kadının fitne ya da şerli olarak damgalamak, İslam'ın temel öğretileri ile bağdaşmaz. Kötü veya iyi hayırlı veya şerli, fitne fesat kaynağı insan olmak, sadece kadın cinsine ait bir özellik değildir. Bu tür rivayetler, israiliyat kaynaklı olup önceki kültürlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 44-68.

³¹⁴ Yıldız, *Mücahide Kadın*, 76.

³¹⁵ Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 44.

³¹⁶ Şenocak, *a.g.e.*, 61.

³¹⁷ Şenocak, *a.g.e.*, 124.

³¹⁸ Ayetler mealen şöyledir: “Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, iffetlerini korusunlar... Mümin kadınlara da söyle onlar da gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, iffetlerini korusunlar...”

³¹⁹ Haner vd, *Kadın ve Aile İlmihali*, 388.

örtünme şekilleri tesettür değil, teberrüctür. Bütün bu kriterlere uymayan kadınlar fitneye sebep olmaktadır.³²⁰

Ayrıca Hz. Peygamber'in eşlerine özel gelen hicap ile ilgili hükümlerin³²¹ tüm kadınları kapsadığı belirtilmek suretiyle de Müslüman kadınların daha çok ev içinde yaşamasını öngören bir dini söylem ortaya çıkmıştır ki bu düşüncenin altında yatan saik de kadının fitneye sebep olması veya fitnenin kaynağı olması temel yargısı vardır.³²²

Fitne unsuru olmanın tesettür ile ilişkilendirildiği bu analizlerde tesettürün mahiyeti açısından eksiklikler bulunmaktadır. Çünkü kadınlara yönelik örtünme emri birçok inanmış kadın açısından erkeklerin iffetlerini korumaktan ziyade tıpkı namaz ibadeti gibi Yüce Allah'ın emrettiği³²³ bir ibadeti yapma mesabesindedir. Günümüzde kimi çevrelerde, kadınların tesettürünün erkekleri de kapsayan bir dindarlık göstergesi olarak kabul edildiği bu konunun ayrı bir boyutunu oluşturur. Erkeğin kendi görünümüyle modern, eşinin ya da kızının görünümüyle dindar sayılması ataerkil arka fonla yorumlanan zihni yapıda tesettürün önemini daha da pekiştirir. Bu anlayışta, erkeğin dindar olmasına kadının dindarlığının katkısı kaçınılmazdır. Elbette ki böyle bir durumda egemen yapının kadını denetlenmesi, sınırlarını çizmesi ve kontrol altında tutması doğaldır.

Oysa Kur'an'da kâfirlere misal olarak gösterilen Hz. Nuh ve Hz. Lût'un inkârcı eşleri³²⁴ bu durumlarında ısrar etmiş ve Peygamber olan kocaları da onları Allah'ın azabından koruyamamışlardır. Aynı itibarla müminlere örnek gösterilen Firavun'un inanmış eşinin³²⁵ de bu anlamda kocasına bir katkısı olmamıştır.

Kanaatimize göre bu zihniyetten devamla modernleşme eleştirisinin kadın üzerinden yürütüldüğü günümüzde, fitne/fesat³²⁶ söyleminin öznesi olan kadının, garanti çözüm olarak evden dışarı zorunlu hâller dışında çıkmaması benimsenmiştir. Bu çevrelere göre kadın, özellikle cinsellik temelli fitnelere yol

³²⁰ Şenocak, *a.g.e*, 92, 108.

³²¹ el-Ahzab 33/32-33.

³²² Hülya Terzioğlu, "Toplumsal Cinsiyet Anlayışına Katkısı Bağlamında Dini Söylemin Etkisi", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, c. 14, sy. 2, (2016): 545, erişim 20 Aralık 2016, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kader/article/view/5000193223>.

³²³ en-Nur 24/31, 60; el-Ahzab 33/59.

³²⁴ et-Tahrîm 66/10.

³²⁵ et-Tahrîm 66/11.

³²⁶ Kur'an'da sınama, deneme, şirk, küfür, sapıklık, işkence, düşman saldırısı, şeytanın hile ve tuzağı, nifak gibi anlamlara gelen fitne 34 ayette yalın olarak 26 ayette de türevleri ile beraber geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 43-44.

açabilen bir varlıktır. Zihni potansiyeli göz önünde bulundurulmayan kadın, bedeni ve sesiyle mahrem³²⁷ alana indirgendiği için onun gözlerden uzak olması, bakışlardan korunduğu anlamına gelir ki insani hak ve ödevlerinin sekteye uğraması pahasına bile olsa bu çözüm fitneye yol açmasından iyidir.

Bu anlayışa göre kadının kendisini en güvende hissettiği yer, fitneden uzak olması sebebiyle evidir. İdeal aile tipi de kadının evin hanımı ve çocuklarının annesi olduğu durumdur. Erkek de dışarıda çalışıp evin ihtiyaçlarını görmelidir. Böylece mutlu bir aile için gerekli şartlar oluşmuş olur. Eşler, birbirine zaman ayırır, evde bir düzen ortamı oluşur. Kadın hayatın sıkıntı ve zorluklarından uzak olduğu için de kocasıyla daha iyi ilgilenir. Ailedeki bu iş bölümü, fitrata daha uygun olandır.³²⁸ Aynı zamanda bu düşüncede, kadının geçim konusunda hiçbir derdi yoktur. O öldüğü zaman kefeni bile kocasına aittir.³²⁹ Kadın dışarıda ancak kendisine ihtiyaç duyulduğu kadar var olmalıdır. Tıpkı erkeğin evin içinde kendisine ihtiyaç duyulduğu kadar var olması gerektiği gibi.³³⁰ Dolayısıyla ev, kadına, sokak ise erkeğe ait bir mekândır.

Kadının “dışarıda” olmasını, modern hayatın dayattığını söyleyen Sifil, hayatın dışarıdan ibaret olmadığını, evin içinin de en az dışarısı kadar önemli olduğunu belirterek bu alanın kadının sorumluluğuna verildiğini vurgular. Dışarıdaki hayat modernite tarafından inşa edildiği için kadın ve erkeği yan yana kurgular. Oysa kadın ile erkek hayatın iki farklı noktasını inşa ile görevlendirilmiştir. Böylece kadının inşa etmesi gereken iç alandan dışarı “itilmesi” ona ve aileye en büyük zulümdür. Adalet her şeyin olması gereken yerde olmasıdır.³³¹

Toplumsal rollerin dağılımında kadından beklenenin çocuk doğurmak, erkeğin gönlünü hoş etmek, çamaşır yıkamak, yemek yapmak vb. işler olduğu, bu bölümde eserlerini incelenen yazarların ortak görüşünü oluşturur. Buna ek olarak Yıldız, bu iş bölümünde üzerine düşen vazifenin yapılmasını kadın için cihat

³²⁷ Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal*, 299; Yıldız, *Mücahide Kadın*, 46.

³²⁸ Haner vd, *Kadın ve Aile İlmihali*, 637.

³²⁹ Beşer, *Mücahide Kadın*, 27.

³³⁰ Ebubekir Sifil, “Toplumsal Hayat ve Kadın”, erişim 13 Eylül 2016, <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/2012-yili-aralik-ayi-gazete-kose-yazilari/toplumsal-hayat-ve-kadin/>

³³¹ Sifil, *a.g.m.*

hükmünde sayar. Ona göre kadının ayet ve hadisle sabit olan eksikliğinin ³³² olumsuzluğunu ancak bu yolla giderebilir. Asıl işi çocuk doğurmak olan kadını evinden ayırmak ve onu çalışmaya teşvik edenlerin şu sorunların kaynağını oluşturduğunu belirtir.

a. Erkeğine minnetsiz, sosyal güvencesine itimat eden ve dikleşen bir kadın profili, b. Erkeğin Allah Teala tarafından belirlenen ve Kur'an kanunu olarak önümüze konan üstünlüğünü yok sayma sıkıntısı, c. Eşler arasında geçimsizliğin mikrobunu üretme. Kadına iş üretenler, ellerine diploma verip evinden çıkarırlar bu sorunların yarısını da düşünüyorlardır herhalde. ³³³

Görüldüğü üzere kendilerinin zorunlu ihtiyaçlarının görülmesini yeterli görmeyip kendini gerçekleştirme noktasında doyuma ulaşmayı hedefleyen bazı erkekler kadınların yalnızca aslı ihtiyaçlarının karşılanmasını yeterli bulmakta ve kadının ekonomik olarak güçlenmesini erkeğe karşı “diklenme” sebebi olarak görmektedir. Kadının bağlı/bağımlı olması eşlerin arasında sorun çıkmasını engellemekte ve bir tarafın mutluluğu ve huzurunun, diğer tarafın mutluluğu ve huzuru için feda edilmesinde bir bahis görülmemektedir.

Bu tartışmalar ışığında denilebilir ki kadının eğitim/ öğretim faaliyetlerine katılımı noktasında da bir mutabakat göze çarpmaktadır. Buna göre kadının, çocuklarının ilk eğiticisi olma bağlamında uzun süren bu eylemi, gereği gibi yerine getirmek için eğitim görmesi ve ahlak kurallarına vakıf olması gerekir. ³³⁴Ancak sadece kadınların olduğu lise, ilahiyat, tıp, gibi okullarda

³³² Eksiklik söyleminin dayandırıldığı rivayet şöyledir: “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz ve çokça istiğfar ediniz. Çünkü ben cehennem halkının çoğunun sizler olduğunu gördüm. ‘Orada bulunan akıllı bir kadın, Bize ne oluyor ki, çoğumuz ateşlik oluyoruz Ya Rasulullah? dedi. Hz. Peygamber: Çokça lanet ediyor ve kocalarımıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Akli başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen akli ve dini eksik başka bir varlık görmedim.’ dedi. Kadın Ya Rasulullah akıllı ve dinin noksan ne demektir? diye sordu. Hz Peygamber: Akıl noksan olması iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır. Kadınlar birçok geceler namaz kılmadan oturuyor, Ramazanda oruç tutamıyor. Bu da dinin noksan olmasıdır. buyurdu.” Rivayete dayanarak şahitlik ve miras paylaşımı konusundaki ayetler de kadının eksikliğine dayanak noktası yapılmaktadır. Şahitlik ve miras meselesi ile ilgili açıklamalar daha önceki bölümde yapılmıştır. Din eksikliği konusunda öne sürülen argümanlar kadınların hayz ve nifas hâllerinde ibadetlerden uzak kalmalarıdır. Bu konularda günümüzde değişik fikirler olmakla beraber Allah'ın kadınlar için uygun gördüğü bir uygulamanın onlar için bir eksiklik olarak nitelendirilmesi, bunu telafi etmek için çok sadaka vermeleri gerektiğinin söylenmesi, Allah'ın uygun gördüğünü kabul etmemek ve kadını ek bir yükümlülük altına sokmak demektir.(bk. Sarmış, Olumsuz Kadın Algısı, 60-78) Ayrıca adetli kadının orucu ve namazı hakkında farklı bir okuma için bk. Bayındır, *Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, 204-222.

³³³ Yıldız, *Mücahide Kadın*, 90.

³³⁴ Bayraktar Bayraklı, *Din ve Kadın* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 97; Ebu Şakka, *Tahriru'l Mer'e*, c. II, 189; Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 74. Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 305.

okumalıdır. Aksi takdirde bugün, örneğin ilahiyat fakültelerinde tefsir, hadis gibi ilimleri erkeklere anlatmaları uygun değildir.³³⁵

Bu çerçevede kadın, eşinin izin vermesi şartıyla, annelik ve eşlik görevlerini aksatmaması halinde harama sebep olmayacak bir iş ve ortamda çalışabilir.³³⁶

Modern zamanların tüketici yaratma projesi için, kadının gösterişe olan merakı, süs ve şatafata düşkünlüğü sebebiyle onu sokağa çektiğini söyleyen İbrahim Sarmış, aslında bu özellikleriyle beraber bazı kadınların insanlık tarihi boyunca çeşitli şekillerde aileye ve ülkenin ekonomisine katkı sağladıklarını da vurgular. İnanç ve ibadetlerine bağlı geleneksel ailelerde kadınlar, ülkenin her bölgesinde tarımda ve üretimde fabrikada ve mağazada, çalıştıkları evlerde kurulan tezgâhlarda, halıdan kilim ve kazağa, elbiseden süs eşyasına kadar ürettikleri malzemelerle bu katkıya devam etmektedirler. Modern zamanlarda ise eğitilmiş kadın, uzmanlık kazandığı alanlarda çalışma hayatına girmek istemekte, çocukların bakımını kendisinden daha verimsiz kişilere bırakmakta ev-iş-eş üçgeninde psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Çoğu zaman hayattaki asıl rolünü anneliğini, kimliğini, huzurunu, iç barışını ve değerlerini yitirmektedir.³³⁷

Kadınların annelik ve eşlik görevlerini aksatmadan belli şartları sağlayarak çalışabileceğini belirten Sarmış, bu itibarla devlet de bu kadınlara, yarı zamanlı işler vererek asli görevlerini aksatmadan aile bütçesine katkı sağlamalarına yardımcı olmalıdır. Böylece işsizlik sorunu olan ülkemizde, çalışan binlerce kadından boşalan işlere erkeklerin yerleştirilmesi ile işsizlik sorunu çözümlenebilecektir.³³⁸ Aile kurumunun da bu durumdan olumlu etkileneceğini söyleyen Ali Rıza Demircan da “*Erkeğin işsiz kadının ise gelir sahibi olduğu ailelerde, görev değişimleri, bunaltıcı ve kavgaları tetikleyici psikolojik sorunlara yol açmaktadır.*” diyerek kadının ekonomik olarak güçlenmesini aile kurumuna karşı bir tehdit olarak görür.³³⁹

³³⁵ Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 139,141. Bu bağlamda tefsir, kıraat, hadis gibi ilimlerde uzmanlık derecesine gelip çeşitli erkek âlimlere icazet vermiş birçok kadın örnek için bkz. Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 169-238.

³³⁶ Yıldız, *Mahrem Cevaplar*, 71.

³³⁷ Sarmış, *Olumsuz Kadın Algısı*, 360.

³³⁸ Sarmış, *a.g.e.*, 363.

³³⁹ Ali Rıza Demircan, “Fıtrat ve İslam Çizgisinde Kadın Problemlerine Bakış”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 136.

Bütün bunları göz önünde bulundurması gereken kadın illa çalışacaksa; politika, dernek ve vakıf işleri gibi erkek işlerine değil daha çok fitratına uygun olan hemşire, öğretmen gibi psikolojileri ile uyumlu meslekleri seçmelidir. Kadınların, duygusal yönleri ağır bastığından şefkat duygusun yanlış kullanabilirler. Ayrıca haksızlık yapabileceklerinden dolayı da yöneticilik yapmaları sakıncalı olabilir.³⁴⁰ Bu görüşün takipçisi olan Beşer, kadınların yönetici olmalarındaki sakıncaları şöyle dile getirir:

Tarih boyunca kadınların idareyi ele aldıkları imparatorluklar niçin hep yıkılıp gitmişlerdir? Örnek mi? Roma, Endülüs, Emeviler, Abbasiler hatta Osmanlılar... Bu durum aynı zamanda Peygamberimizin bir mucizesini de gösterir. “İdaresini kadınlara teslim eden hiçbir millet iflah olmaz” ama bunlar, erkeğin kadından mutlak/her bakımdan üstünlüğünü elbette göstermez.³⁴¹

Beşer, söz konusu eserinde hangi tarihi gerçeklere göre bu hükme vardığından bahsetmemiştir. Şayet denildiği gibi bu ülkeler, kadınların yönetimi sonucu yıkıldıysa erkeklerin yönettiği devletler ilelebet payidar mı kalmıştır? Ya da günümüzde bile, kadınların yönettiği devletlerin küresel tabanda oldukça güçlü oldukları gerçeği nasıl açıklanmalıdır?

Görüldüğü üzere kadının, sosyal hayata katılımında sürekli bir “kullanılma” durumu mevcuttur. Nedense gereksiz harcamalar, lükse ve şatafata düşkünlük dolayısıyla tüketimin ayrılmaz talepçisi hep kadın olmaktadır. Alt okumalarda kadının eksiklik söyleminin yattığına inandığımız “vitrinlerin ağına düşme” tehlikesi kadına yüklenmektedir. Acaba modernizmin beraberinde getirdiği tüketim çılgınlığı sadece kadına özgü bir durum mudur? İnsanoğlunun sorumsuzca davranışları ortak bir eleştiri üzerinden yürütülmemekte bu durumun yegâne müsebbibi adeta kadın görülmektedir. Dolayısıyla kadının çalışmasının bu duruma hizmet ettiği belirtilmektedir. Neticede de kadınlardan açılan ekonomik

³⁴⁰ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 62, 91, 153.

³⁴¹ Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal*, 32. Yazarın atıfta bulunduğu hadis rivayeti şöyledir: “İdaresini kadınlara teslim eden hiçbir millet iflah olmaz.” (Buhari, “Meğazi”, 82; Tirmizi, “Fiten”, 75; Nesâî, “Âdâbu’l Kudât”, 8.) Süleyman Ateş, bu rivayette atıf yapılanın aslında Hz. Aişe olduğunu belirtir. Ona göre, Hz. Peygamber gerçekten böyle söylemiş olsaydı- bu hadisi rivayet eden Ebu Bekre'nin güvenilir olduğunu söyleyenler vardır- Hz. Aişe'nin Cemel savaşına katılmaması, Talha ile Zübeyr'in onu başlarına geçirmemesi gerekirdi. Kur'an'a ters düşen bu rivayetin doğruluğu kuşkuludur. Ayetlerin genel anlamı böyle vahid haberiyle daraltılamaz. Eğer bu rivayet doğruysa Ebu Bekre'yi bağlar. Çünkü diğerleri bunu bilmedikleri için uygulamamıştır. Diğer sahabelerin bilmediği ve uygulamadığı bir kişi haberi nasıl dini hüküm olur? Zaten bu gerekli bir dini hüküm olsaydı Hz. Peygamber bunu ilan eder ve ahabına böyle bir şey yapmamalarını bildirirdi. Ateş, *İslam'da Kadın Hakları*, 50. Ayrıca bu hadisin senet ve metin tenkidi açısından değerlendirilmesi için bk. Kadir Gürler, “Kadının Yöneticiliği Meselesi”, *Dini Araştırmalar*, c. IV, sy. 11 (Eylül-Aralık, 2001) : 67-94.

alanlara erkeklerin yerleştirilmesi istenmekte ve ekonomik alan erkeğe, dolayısıyla rasyonel akla devredilmeye çalışılmaktadır. Bazı kadınların bazı erkeklerden daha yetenekli ve becerikli olabilecekleri göz önünde bulundurulmayarak işlerin adaletle tanzimi değil cinsiyete göre tanzimi daha uygun görülmektedir. Bu itibarla Garaudy'nin şu sorusuna hakkaniyetle cevap verilmesi gerekir: *Bir erkek sırf erkek olduğundan dolayı Hz. Peygamber'in elçiliğini ilk kabul eden Hz. Hatice veya sünnetin bize Müslümanların dini bilgilerinin yarısını kendisine borçlu olduğumuzu bildirdiği Hz. Aişe'den üstündür?*³⁴²

Her ne kadar kadının çalışmaması esas alınsa da bazı kadınların da tanımlanan rollerini aksatmamak şartıyla çalışması uygun görülmekte ve yine tanımlanmış kimliklerinin uzantısı olan hemşirelik ve öğretmenlik gibi meslekleri yapmaları beklenmektedir. Yöneticilik gibi daha rasyonel eylemler kadına uygun görülmemiştir. Tabidir ki evden dışarı çıkması kocasının iznine bağlı olup nereye gidebileceğine ve kiminle görüşebileceğine kendi bireysel aklı ile karar veremeyen kadının yöneticilik, devlet başkanlığı gibi görevleri yürütmesi beklenemez.

Kur'an'ı Kerim'de bir milleti yönetmiş olmasına rağmen Sebe Melikesi Belkis,³⁴³ bu görüş sahiplerince inanmış kadınlar için örnek olarak gösterilmemektedir. Ayrıca Kur'an'ın hiçbir yerinde kadınların yöneticilik konumunun, uygunsuz olduğunu ifade eden bir ima bile yoktur. Onun kadın olduğunu ifade eden tanımlamanın haricinde yönetici bir kadın olarak hiçbir farklılık, sınırlama, fazlalık ve kısıtlamadan da söz edilmez.³⁴⁴

Gelinen bu noktada, son zamanlarda tartışılan ve Diyanetin başını çektiği kadınların cemaatle ibadete daha çok katılmalarına dair söylemlere³⁴⁵ itirazlara da yer vermek gerekir.

³⁴² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 136.

³⁴³ en-Neml 27/22-44.

³⁴⁴ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 79.

³⁴⁵ Bu bağlamda Diyanet 2013 yılında camiler haftası temasını Cami, Kadın ve Aile olarak belirlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Görmez, "Mihrap, Kadın erkek herkesin rızıklandığı yerdir." erişim 16 Eylül 2016, <http://www.diyanet.gov.tr/tr/icerik/%E2%80%9Cmihrap-kadin-erkek-herkesin-riziklandigi-yerdir%E2%80%A6/8329>.

Hız. Peygamber döneminde kadın, beş vakit namaz dâhil Cuma, bayram ve cenaze namazlarını erkekler gibi mescitlerde kılabiliyor herhangi bir ayrıma tabi tutulmuyorlardı.³⁴⁶

Eserinde bu konuya oldukça ayrıntılı bir şekilde yer veren Şenocak, bunun gayesinin düşman nazarında Müslümanları çok göstermek olduğunu belirtir. Ona göre, sahabe zamanında evlerin kapıları mescide açıldığı için de erkekler gibi kadınlar da evlerinden çıktıklarında öncelikle mescide uğramak zorunda idiler. Bu durum kadınların mescit ortamında daha fazla bulunmalarını gerektirdi. Medine döneminde ise evlerin mescide bakan kısımları kapatıldığından kadınların cami ortamında bulunmaları sınırlandırılmıştır. Ayrıca ilerleyen yıllarda Müslümanların çoğalması sebebiyle kadınların camiye gelmelerine gerek kalmamış namazlarını evlerinde kılmışlardır.³⁴⁷ Yazara göre burada göz ardı edilen önemli bir husus vardır. Kadının camiye çıkmak için eşinden veya velisinden izin alması gerekir. Kadının camiye çıkmak için bile izne tabi olması onun daimi ibadet yerinin evi olduğunu gösterir. Bunun içindir ki veli ya da eş, cami ortamının kadın için müsait olmadığı kanaatine sahipse ona izin vermeyebilir.³⁴⁸

Evvel emirde modernizmin yıkıcı etkileriyle baş edemeyen dini söylem klasik fıkıh literatüründe bile olmayan tartışmalar icat etmiş³⁴⁹ ve inanan kadınları bir cendereye sokmaya çalışmıştır. Bu dolayısıyla kadın, sırf cinsiyetinden dolayı erkeğin beynine ve dini kemaline sahip olma şans ve umudundan yoksundur.³⁵⁰ Psikolojik tanımlaması yapılarak mescitler de dâhil evin dışından soyutlanarak korunmaya ve saklanmaya muhtaç olarak düşünülmüş toplumda potansiyel fitne konumuna indirgenmiştir. Bu zihin yapısında evin işlerinden, çocuklarının eğitiminden ve eşin mutluluğundan sorumlu görülen kadının elbette ilmi ve zihinsel faaliyetleri çok da gerekli şeyler olmayacaktır.³⁵¹

³⁴⁶ Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, 65.

³⁴⁷ Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 100-101.

³⁴⁸ Şenocak, *a.g.e.*, 105.

³⁴⁹ Gannuşi, *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*, 100.

³⁵⁰ Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, s. 193. Bu bağlamda İsmet Özel ile 1998 yılında yapılmış olan bir röportajdan örnekler verilebilir. Özel bu röportajda şöyle söyler: “Ay halinde kadın, Kur'an'ı Kerim tutamaz. Oruç tutamaz, namaz kılamaz. Onun için kadınların dini noksandır denir. Elbette buna inanıyorum.” Devamı için aynı adlı esere bakılabilir. 180-181.

³⁵¹ Durmuş, *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısacasında Kadın*, 184.

D. Tanımlanmış Kimlikler Arasında Kadın

Müslüman toplumların cinsiyet algısı uzun yıllar boyunca kadınların sosyal, siyasal ve kültürel hayatlarını derinden etkilemiştir. Oysa kadına karşı ayrımcılığın reddedildiği İslam dininde kadın ile erkek temel insan hakları yönüyle eşittir. Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamada aynı ceza ve ödül sistemine tabi olmakta sosyal ve dini hayatta ise kadın ve erkeğin birlikteliği esas alınmaktadır.³⁵² Konuyla ilgili Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir.³⁵³

Erkek ve kadın olsun, kim mümin olarak imanına yaraşır güzellikte işler yaparsa biz ona dünyada mutlu/ huzurlu bir hayat yaşatırız; ahirette ise onun güzel amellerine yaraşan mükâfatın en güzeli ile mükâfatlandırırız.³⁵⁴

Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin yardımcısıdır. Onlar iyiliğin hâkim kötülüğün mahkûm olması için uğraşırlar. Namazı hakkıyla kılar, zekâtı verir, Allah'a ve elçisine yürekten bağlılık gösterirler.³⁵⁵

Hâl böyleyken kadını savunmak ve korumak adına ona çeşitli roller ve bu rollere uygun mekânlar atfedilmiştir.

Geleneksel anlayışta ailenin kurulduğu ve bu yolla tüm Müslümanların istikrarının korunduğu en temel birim olarak görülen ve kadınla birlikte algılanan ev, en mahrem alan olarak tanımlanır. Zehra Yılmaz, bu anlamda bir mülk olarak ev ve onun uzamı olarak algılanan kadının arasında anlam olarak da geçişler yaratıldığından bahseder. Kadını tanımlayan mahremiyet, onunla özdeşleştirilen eve atfedilirken, aynı şekilde mekânı niteleyen temizlik, sıcaklık, şefkat gibi tanımlamalar da ev üzerinden kadına atfedilir. Yılmaz, ailede kadın ve erkek arasında tamamlayıcılık ve görev paylaşımı üzerinden kurulan ilişkiyi maddi ve manevi alan olmak üzere cinsiyetçi bir ayrıma tabi tutar. Manevi alanla ev özdeşleştirilirken, maddi alan da kamusal alan olarak konumlandırılır. Bu bağlamda kadın ve erkek ilişkileri bir hiyerarşi oluşturacak biçimde örgütlenir. Bu ayırım tam da toplumsal cinsiyet yüklü bir bölünmeye işaret eder. Özel alana ait ev

³⁵² Hüseyin Yılmaz, "Cinsiyet Algısının Müslüman Kadınların Cami Eğitimine Yansıması", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012): 274.

³⁵³ el-Fussilet 41/46.

³⁵⁴ en-Nahl 16/97.

³⁵⁵ et-Tevbe 9/71.

içi rollerin, büyük çoğunlukla kadınların öncelikli görevleri olarak tanımlanması da bu yüzdendir.³⁵⁶

Bu tespitlere göre kadının biyolojik, fizyolojik ve psikolojik faaliyetleri bu işlevlere hazırlık olmak üzere kocasına bağlı kadınlar ve ideal anneler yetiştirilmesine yönelik olmalıdır.

Şimdi eserleri incelenen yazarların kadın psikolojisine atfen fitrat üzerinden yaptıkları görev paylaşımında kadına düşen rolleri sınıflandırmaya geçilebilir.

1. İdeal Zevce Tasavvuru: Adanmış Eş

Kadının erkeğe, erkeğin de kadına hem psikolojik hem de fizyolojik olarak ihtiyaç duyması evliliği gerekli kılar. İnsanlar evlenmeseler bile birlikte yaşama isteği duyarlar.³⁵⁷

İslam dini ise insanın mutlu, huzurlu olması ve neslini devam ettirebilmesi için en sağlıklı yol olarak evliliği göstermiş ve teşvik etmiştir.³⁵⁸ Evliliği kocanın karısına verdiği sağlam bir teminat olarak nitelendirerek³⁵⁹ kadının kocasına, kocanın da karısına karşı bir takım haklarının bulunduğunu³⁶⁰ ifade etmekle birlikte ayrıntıya girmek yerine maruf ölçütünü getirmiştir. Maruf, ihtiyaç çerçevesinde oluşan gerektiğinde değişen ve gelişen bir ölçüttür. Kur'an, ilke olarak erkeklere kadınlara iyi davranmayı tavsiye ederken³⁶¹ ağırlıklı sorumluluğu erkeklere yüklemiştir. Geçimsizlik hâlinde ise taraflara sabır ve hoşgörüyü tavsiye ederek³⁶² topluma da hakemler vasıtasıyla, eşlerin arasını bulma³⁶³ görevini yükler. Geçinme imkânsız hâle gelmişse de karşılıklı saygıya dayalı olarak ayrılımlarını öğütler.³⁶⁴

Bu bağlamda İslam hukukçuları, kadın erkek ilişkilerini Kur'an çerçevesinde ahlak ilkelerine uygun olarak tanımlamış, düzenlemeler yapmış aile

³⁵⁶ Yılmaz, *Dişil Dindarlık*, 222.

³⁵⁷ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 198.

³⁵⁸ en-Nisa 4/3; en-Nahl 16/72; en-Nur 24/32; er-Rum 30/21. Ayrıca Hz. Peygamber'in birçok hadisi de bu konuya destek vermektedir. "*Nikâh benim sünnetimdir. Bundan yüz çevirenler benden değildir.*" Buhari, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

³⁵⁹ en-Nisa 4/21.

³⁶⁰ el-Bakara 2/228.

³⁶¹ en- Nisa 4/19.

³⁶² en-Nisa 4/19, 34.

³⁶³ en-Nisa 4/35.

³⁶⁴ et-Talak 65/1-2, 6-7.

fertlerinin görevlerini belirlemeye çalışmışlardır. Onlar, bu düzenlemeyi yaparken şüphesiz nasları kullanmakla beraber yaşadıkları toplumun örf, adet ve telakkilerini de dikkate almışlardır. Bu itibarla eşlerin görev tanımında bu noktanın göz önünde bulundurulması gerekir.³⁶⁵

Yapılan yorumlarda ilk olarak eşte (özellikle de kadında) aranacak belli başlı özellikler, daha sonra da yasal olarak evlenen karı kocanın birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri sıralanır. Biz de bu yolu takip ederek evvela incelediğimiz eserlerde eşte aranacak özelliklerin izlerini süreceğiz.

Köse, eşte aranacak özelliklerin kadınlar üzerinden belirlenmesini, evlenme talebinin erkekten kıza doğru yapılması, yani isteyenin erkek, istenenin kadın olması yönünde örfi bir gelişme olduğunu vurgular. Dolayısıyla bunlar aynı zamanda erkekte de aranacak özellikleri tanımlar.³⁶⁶

Topaloğlu, evlenilecek kadında aranan özellikleri 4 ana başlıkta toplar; kadının ruhunun güzel olması, bakire olması, doğurgan olması, çocuklarını sevmeye ve kocasının malını, şerefini, namusunu koruma vasfı taşımasıdır.³⁶⁷ Bu sınıflandırma, Hz. Peygamber'in konuyla ilgili birçok hadis rivayetine dayandırılır. Bunlardan bir tanesi şöyledir: “ *Kadınla dört şey için evlenilir. Malı, soyu-sopu, güzelliği ve dindarlığı. Sen bunlardan dindar olanı bul, mutlu olursun.* ”³⁶⁸

Hadis, kadını tercih etmede din gerekçesini birinci tercih yapsa da erkeğin kadında güzellik, mal ya da soy aramasını da ihmal etmemiştir. Yıldız'a göre bu gerekçelerden birini erkeğin eşinden beklemesi ayıplanacak bir şey değildir. Kadının güzelliğini aramak, insan için doğal bir şeydir. Öte yandan hadis tavsiye edileni bize göstermektedir. Ne var ki kadın, hemcinslerinin bedenlerini sınırsız olarak sergilendiği günümüzde, eşini cezbederek onun iffetini korumakla yükümlüdür. Eşinin dışındaki insanlara karşı yüzde yüz korunurken eşine karşı süslenmesi, güzelliğini göstermesi onun cihadının bir gereğidir.³⁶⁹

Eşlerin birbirlerine karşı olan görevlerini konu edinen eserler incelendiğinde genel olarak erkeğin yöneticilik konumunun vurgulanması ve buna

³⁶⁵ Yunus Apaydın vd. *Diyanet İlmihali*, c. II, 196.

³⁶⁶ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 72.

³⁶⁷ Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 76.

³⁶⁸ *Müslim*, “Rada”, 53.

³⁶⁹ Yıldız, *Mücahide Kadın*, 64.

bağlı ast-üst ilişkilerinin belirlenmesi hususu göze çarpmaktadır. Bu yorumlardan bir tanesi Köse'ye aittir. Köse, her ne kadar *şura* ilkesini devreye sokmuş olsa da hiyerarşiye bağlı bir yapılanma öngörür.

Evlilik akdiyle kadın ve erkek, devletin yönetiminin minyatürü olan aileyi oluşturur. Kökeninde yöneten- yönetilen hiyerarşisi bulunan devlet ve aile düzeni arasındaki benzerlik, Köse'nin konuyla ilgili ifadelerinin ana temasını oluşturur. Ona göre erkek, ailenin yönetiminden ve geçiminden sorumludur. Ayrıca baba olarak da çocuklarını hayata hazırlamakla yükümlüdür. Bu yönetilen ve yöneten arasındaki ilişkinin doğal sonucudur. Devlet yönetiminde bu ilişki beyat akdiyle kurulduğu gibi karı koca arasında ise nikâh sözleşmesiyle doğar. Ailede ilke olarak yöneticinin erkek olduğu belirlenmiş ve buna özgü kavram kelimesi ile nitelendirilmiştir. Bu yapıda kadın da itaatkârdır. Ancak bu paylaşım, şura ilkesi ile denetlenir. Onun pratiğe yansımaları istişaredir. Bu kavramlar, kurum içi ana değerleri ifade etmesi sebebiyle birisi eksik olduğunda kurumu ayakta tutma ihtimali yoktur.³⁷⁰

Köse, analizinde aileyi yöneten-yönetilen hiyerarşisine bağlamış daha önceki görüşlerle paralel olarak da kadına yönetilen payesini uygun bulmuştur. Nitekim istişare kavramını da ortaya atan Köse, netice de itaatkâr kadının, hâkim erkek karşısında şura ilkesini ne kadar hayata geçirebileceği ve buna uymayanların yaptırımının ne olacağı hususu çok net değildir.

Başka bir yorumda itaatkâr kadın imgesi ile Kur'an'daki cennet temsillerinin ayrılmaz parçası olan hurilerin tavsif edildiği özellikler arasında irtibat kurularak ideal kadın portresi oluşturulur. İlgili ayetlere göre huri; bir kadında bulunması gereken maddi-manevi bütün güzelliklere sahip kızlardır; *“eline erkek eli değmemiş, sadece kendi eşine bakan, sevgi dolu, namuslu, bakire, son derece güzel, yaşıt arkadaşlar....”*benzer şekilde Hz. Peygamber'i teselli ederken eşleri Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'ya hitaben, *“Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.”*³⁷¹ buyurulmuştur. Buna göre ideal

³⁷⁰ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 148.

³⁷¹ et-Tahrîm 66/5.

kadının altı özelliği; “Allah’a teslimiyet, iman, itaat, tövbe, ibadet ve meşakatlere göğüs germektir ki kanaatkârlık da bu kapsama girer.”³⁷²

Tarhan ise erkeğin dışarıda, kadının evde yönetici olduğunu söyleyerek kararların beraber alınabileceğini, çiftlerin aileyi nerede ve nasıl temsil edeceğinin, aradaki anlaşmaya bağlı olarak değişebileceğini öne sürer. Ona göre evin ekonomisiyle ilgili erkek, “koltuklar nereye yerleşecek, yemek ne olacak” gibi konularda son sözü eşine bırakmalıdır. Böyle bir paylaşım farklılıkları koruyarak dengeyi korur.³⁷³

Kocanın kavvamlığı ile ilgili yöneticilik konumunun tasdik edilmesinden sonra kadının görevleri “Aile Saadeti” adlı kitapta şöyle sıralanır:

1. Kocasını onu cinsi ihtiyacı için çağırdığında hiçbir engel çıkarmadan hemen yerine getirir.
2. Kocasından izinsiz evden bir şey veremez verirse sevabı kocasının olur.
3. Kocasından izin almadan nafil oruç tutamaz. Şayet tutarsa boş yere aç ve susuz kalmış olur, hiçbir sevap kazanmaz.
4. Kocasından izinsiz evinden dışarı çıkamaz.³⁷⁴

Görüldüğü üzere sosyal hayatta kadın maddi olarak bir yükümlülüğe sahip değildir.³⁷⁵ Evin geçimini sağlamak erkeğin sorumluluğu altındadır. Buna karşılık kadının evlilik sözleşmesinin ve toplum örfünün gereği olarak kadınlık görevini yapmak, çocuk doğurmak- bakımını üstlenmek ve ev içi görevlerini üstlenmek gibi bazı görevleri belirtilmiştir.³⁷⁶ Ayrıca kadının bu görevleri yapmasının dini olarak da bir karşılığının bulunduğu ifade edilmektedir.

İdeal alanda bir kişinin diğer kişi uğruna hayatını feda etmediği karı kocanın ailenin varlığını korumak için çalıştığı durumlarda ev işlerinden sadece kadınların sorumlu tutulması kadının üzerine adil olmayan bir yük bindirilmesi

³⁷² Murat Sülün, “Kadın Erkek İlişkileri Üzerine”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 198.

³⁷³ Tarhan, *Kadının Psikolojisi*, 208.

³⁷⁴ Erol, *Aile Saadeti*, 92.

³⁷⁵ Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal*, 43.

³⁷⁶ Demircan, “Fıtrat ve İslam Çizgisinde Kadın Problemlerine Bakış”, 143.

demektir. Eğer kadın bu işleri yaparak salih amel elde edebiliyorsa erkek de bu işleri paylaşarak salih amellerini arttıracakları fırsatlar ele geçirebilir.³⁷⁷

Aslında bu iş bölümü, her ne kadar bazı eserlerde bahse konu olsa da kocanın, karısının geçimini temin etmesinin, onun evin işlerini yapmasından dolayı değil cinsel tatmin sağlamasından dolayı olduğu daha çok kabul edilen görüştür. Bu anlayışta kocanın mali desteği, kadının kocasının cinsel taleplerini yerine getirmesinin bir bedeli olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak zaman zaman kocanın kadını cinsel kuvvet kullanarak zorlaması gayri ahlaki olmakla birlikte mubahtır.³⁷⁸ Bu sebeple bir kişinin eşi ile ilişkiye girmesi asla tecavüz olarak nitelenemez. Bu onun en tabii hakkıdır.³⁷⁹

Bu itibarla, Köse'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kadına karşı şiddeti kategorize eden metinlerde cinsel şiddetin³⁸⁰ tanımlanmasına yaptığı itirazı aynen alıntılıyoruz.

...Batılı bir kısım köktenci feministlerin aile içi şiddet, tecavüz ve cinsel taciz iddialarını alıp bizim toplumumuzun sorunu haline getirmek ne anlam ifade eder...batılı feministlerin “ evlilik içi tecavüz” tanımlaması kendi sorunları ile ilgili bir tanımlama olduğu gibi koca eşinden ret cevabı aldığı anda önünde birçok seçenek vardır...Cinselliğin daha serbest yaşandığı Batı dünyasındaki insanın sorunu olarak gözüken bir hususu eşi dışında bir başkasıyla cinsel ilişkinin haram olduğuna inanan Müslüman kocaya uygulamak hangi sosyolojik gerçekliğe dayanır?... Kadına kocanın cinsel ilişki talebine direnme hakkı tanınırken erkeğin cinsel ihtiyacını nasıl karşılayacağına dair çözüm önerisinde bulunmamak erkeği yok saymak ya da sadece sorunun ondan kaynaklandığı anlamına gelmez mi? Bu durum meseleye sadece bir taraftan bakıp ayrımcılık yapmak anlamına gelmez mi? Böyle bir direnç kocaya uygulanan pasif bir şiddet değil midir? Hz. Peygamber'in şehvetin etkisine giren kocanın hemen eşine dönmesini³⁸¹ talep eden hadisine dayanarak evine gelen bir kocaya eşi hazır olmadığını söylediğinde önerilen çözüm nedir? ...eşinden doğum talebinde bulunan koca bu isteğiyle ona nasıl bir kötülük yapmaktadır ve bu talebin şiddetle bağlantısının kurulmasının anlamı nedir?³⁸²

Köse'nin bu sorularının dayandığı temel saik erkeğin cima isteğinin eşi tarafından her koşulda karşılanması gerektiği iddiasıdır. Kadının nafile ibadet yaparken bile kocasından izin alması gerekmesinin altında yatan sebep de budur. Koca *ihtiyaç* hissettiğinde kadın, cinsel erişime açık olmalıdır. Bunun yanı sıra

³⁷⁷ Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 154.

³⁷⁸ Ali, *Cinsel Ahlak*, 64, 72.

³⁷⁹ Bayındır, “İslami Açından Toplumsal Cinsiyet”, 72

³⁸⁰ “Cinsel Şiddet: Kadını istemediği yerde, istemediği zamanda ve istemediği biçimde cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz), ensest, çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya zorlamak, kürtaja zorlamak, fuhuşa zorlamak, cinsel organlarına zarar vermek, fiziksel özelliklerini başka kadınlarla/erkeklerle kıyaslamak.” *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması El Kitabı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010

³⁸¹ *Müslim*, “Nikah”, 9; *Ebu Davud*, “Nikah”, 43; *Tirmizi*, “Rada”, 9.

³⁸² Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 323-324.

farklı vurgu tonlarıyla kadının da cinsel ihtiyaç ve arzularının olduğunu genelde kabul edilen bir durumdur. Çünkü kadının cinsel doyumsuzluğu toplumsal fitne sebebiyle muhtemel sorunlara yol açabilir.

Kadın ilmihallerinin ekserisinde mevcut olan “*kocanın hakkı, nafile ve farz-ı kifaye ibadetlerden daha önce gelir*” ifadelerinin altında yatan illet de kocanın cinsel hakkına erişiminin engellenme olasılığıdır. Bu yüzden kadın, kocasından izinsiz nafile oruca niyetlense bile kocası ona bu orucu bozdurabilir.³⁸³

Eşin cima isteğinin karşılanması gerektiğinin farz olmasına işaret eden Yıldız, Ramazan ayı dışındaki oruçların nafile olduğunu dolayısıyla farziyetin burada üstün geldiğini belirtir. Erkeğin cima isteğine hanımının dini bir engel göstererek, örneğin oruçlu olduğu için kendisine yaklaşmamasını söylediğinde erkeği, cima hakkından men etmiş olur. Bununla beraber Yıldız, eşlerin birbirlerinin özel hallerine, yorgunluklarına ve moral bozukluklarına dikkat etmeleri, erkeklerin kendi doyumlarına yeterli görüp eşlerini ihmal etmemeleri gerektiğini de belirtir.³⁸⁴

Genel olarak ataerkil yorumlarda cinsel birleşme, kocanın hanımını tatmin etmek suretiyle onun iffetini korumadaki ahlaki önemi ne olursa olsun erkeğin hakkı kadının ise görevidir. Nihayette pratik açıdan uygulanamaz olsa da kadının cinsel haklarıyla veya özellikle yükümlülükleriyle ilgili olarak tekrarlanan görüşler, çözümü imkânsız bir gerilime işaret eder. Yorumcular tarafından belirlenen cinsiyetçi haklar ve ödevler, eşlerin her ikisinin de cinsel haklara sahip olduğu iddiasını temellendirmeden uzaktır. Gelenek, evliliği, esasen mehrin karşılığında meşru cinsel ilişkiye erişim ve mali desteğin karşılığında sürekli cinsel hazır oluşluluk olarak kabul eder. Bu öğretisi, günümüz Müslüman söyleminin de alt yapısını oluşturduğu sürece cinsler arasındaki mütakabiliyet, bir ihtiyaç değil bir ülkü olabilir.³⁸⁵

³⁸³ Haner vd. *Kadın ve Aile İlmihali*, 212.

³⁸⁴ Yıldız, *Mahrem Cevaplar*, 133, 139.

³⁸⁵ Ali, *Cinsel Ahlak*, 74.

2. Abartılmış Bir Söylem Olarak: İdeal Annelik

Annelik, içten gelen duygularla ilgili doğal bir durumun yanı sıra kültürel örüntülerle içi doldurulan bir olgudur.³⁸⁶ Annelik, öncelikle her kadının kendi karakteri ile şekillenir, sonra da kendi annesinin nasıl bir anne olduğuyla ilgili olarak da oluşan/gelişen bir süreç gösterir. Dolayısıyla anneliğin tarihsel, sosyal, kültürel, siyasi hatta ahlaken şekillenmiş bir kavram olduğu söylenebilir.³⁸⁷

Kuran'ı Kerim'de de her ne kadar anneliğin biyolojik boyutuna değişik ayetlerde³⁸⁸ atıflar bulunsa da çocuk bakımı ve büyütülmesi ile ilgili diğer işler kadınlara özgü olarak tanımlanmaz. Kuran, çocuk doğurmanın ve emzirmenin sadece kadına özgü bir özellik olmasına istinaden bu olguları önemser, fakat anneliğin kadının yegâne görevi olduğu konusuna işaret etmez. Esasında Asma Barlas'ın deyişiyle “*Kur'an'ın insanların denkliliği tanımında taraflardan hiçbiri imtiyazlı değildir. Kur'an, erkekler ve kadınlar arasında ne ahlaki davranışları ve potansiyelleri ne de görevleri konusunda ayırım yapar.*”³⁸⁹

Geleneksel dini düşüncede ötekileştirilen, zaman zaman aşağılanan kadın, annelik rolüyle ilgili olarak toplumsal cinsiyet bağlamında yüceltilmiştir.³⁹⁰ Bu sebeple kadın, tek başına birey olmaktan ziyade anne/ana olarak görülme istenmiş ve bu yönde teşvik edilmiştir. Eksik/yarım olarak yalın hâlde bulunan kadın, tam/bütün olarak anne konumuna yükselerek (yükseltilecek) onurlandırılmış³⁹¹ fitratının gereğini yerine getirmiştir.³⁹² Bu amaçla bir kadının topluma kazandıracığı en temel değer, şefkatli ellerinde yetiştirdiği ahlaklı ve şefkatli bir çocuktur.³⁹³

³⁸⁶ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 306.

³⁸⁷ İlknur Meşe, “Bir Sorunsal Olarak Popüler Yayınlarda ‘İdeal Annelik’ Kurgusu”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, sy. 41-42, (Temmuz- Aralık 2014): 94.

³⁸⁸ el-Fatır 35/11; el-A'râf 7/189; er-Ra'd 13/8.

³⁸⁹ Barlas, “Kur'an'dan Yola Çıkan Özgürlük Okumaları”, 83.

³⁹⁰ Bayraklı, *Din ve Kadın*, 52. Kur'an'ı Kerim'de bu düzenleme anne babaya iyilik şeklinde tanımlanmıştır. “*Biz İnsana anne- babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir.*” el-Lokman 31/14; ayrıca bk. el-Bakara 2/83; en-Nisa 4/36; el-En'am 6/151; el- İsrâ 17/23-24; el-Ankebut 29/8; el-Ahkaf 36/15-16.

³⁹¹ Yıldız, *Mücadele Kadın*, s. 103.

³⁹² Ebubekir Sifil, “Şeriat İstemezük”, erişim 1 Ekim 2016, <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/seriat-istemezük-vahdet-gazetesi/>

³⁹³ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 195.

Geleneksel düşüncede kadın, vücut yapısı ve psikolojik dünyası bakımından, doğasının bir sonucu olarak; hamile olmak, doğum yapmak, çocuk emzirmek ve onu eğitmekle vazifelendirilmiştir. Topaloğlu'na göre evindeki vazifelerini bırakıp eğitim, sosyal ve siyasi hayata girişmesi onun annelik görevini eksik yapmasına sebep olmaktadır. Ev ve ailesinden uzaklaşan kadın günün önemli bir kısmını başkalarının emri altında yaşamaktadır. Narin ve ince ruhlu olarak tanımlanan kadın bu mücadelenin sonucunda yıpranarak sinirli bir yapıya sahip olmakta evine geldiğinde kocasına “kafa tutarak” çocuklarına annelik görevini hakkıyla yapmamaktadır. Hatta bazen görevinden kaçarak “serbest” bir hayat için çocuk yapmamaktadır.³⁹⁴ Annelik yapmayan bu kadınların büyük bir kısmı bilgelikten yoksun aynı zamanda birçoğunun duyguları ve ufku gelişmemiştir.³⁹⁵

Bu yazarlarımızın günümüzde baba olmaktan kaçınan erkekler konusunda herhangi bir analizleri olmamakla birlikte neredeyse, çocuk bakımının tüm sorumluluğunu da annenin üzerine yükledikleri gözden kaçırılmamalıdır.

Kadınların doğasıyla ilgili çeşitli argümanları öne sürerek kadının birincil görevinin çocuk doğurmak olduğunu ileri süren bu yaklaşımlara göre çocuğun doğumundan itibaren eğitiminden de anne sorumlu görülmektedir. Bu itibarla Şenocak, kadının hayatın merkezine evini koyarak orada vakarla oturmasını ve okuyup doktor, öğretmen vb. olabileceken asıl, anne olmayı kabul etmeleri gerektiğini belirtir. Eğitim görmek isterlerse de annelik görevini hakkıyla yapmak için eğitilmelerini vurgular.³⁹⁶

Modern zamanların kadını evinden ve annelik görevinden uzaklaştırdığını belirten Köse ise gündüzleri kreşe giden³⁹⁷ akşamları ise evde olmalarına rağmen

³⁹⁴ İslamoğlu, *Adayış Risalesi*, 124; Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 317

³⁹⁵ Mustafa İslamoğlu, “İslam Kadını Aşağılamadı Siz Anneliği Aşağıladınız.” erişim 1 Ekim 2016, http://www.mustafaislamoglu.com/islam-kadini-asagilamadi-siz-anneligi-asagiladiniz_H4908.html.

³⁹⁶ Şenocak, *İslam'ın Kızına*, 73.

³⁹⁷ Sözün burasında 2016 TÜİK tarafından yapılan aile yapısı araştırmasına değinmek gerekir. 0-5 yaş arası çocukların gündüz bakımlarının kim tarafından yapıldığının incelediği araştırmada %86 oranında bu bakımın anne tarafından üstlendiği görülmüştür. Anneden sonra %7,4 ile anneanne veya babaanne gelmektedir. Bu bakımın kreşte veya anaokulunda yapılması oranı ise %2,8 bakıcı tarafından sağlanma oranı ise %1,5 tir. Kadınların ve erkeklerin evlilik yaşlarının da incelendiği aynı araştırmada ilk evliliğini 20-24 yaşları arasında yapan kadınların oranı %34,3 iken bu oran erkeklerde %41,3 oldu. Evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6 oldu. TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması 2016”, erişim 18 Ocak 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>.

anne ve babasından yeterli ilgiyi görmeyen çocukların ileride çevresiyle zarafet ve nezakete dayalı bir ilişki içinde olmayacağını belirtir. Özellikle annenin eksikliğinin doğurduğu olumsuzluk daha fazladır. Ona göre yorgun eve gelen kadın eşiyile ve çocuğuyla vakit geçirememekte kaliteli zaman ayırımı noktasında zorlanmaktadır. Yeterli sevgiyile büyütölmeyen ve anne ile arasında güven duygusunu kuramayan çocuk ileride toplum açısından sorun oluşturacaktır.³⁹⁸

Aralarında küçük farklılıklar olmakla beraber bu tez, günümüzde de kadınla ilgili alanlarda yapılan çalışmaların ana temasını oluşturur. Bu anlayışa göre kadın hayatının merkezine evi koyacak, orada vakarlı ya da kararlı bir şekilde oturacaktır.

Erkek egemen sistemde biyolojik olarak sadece kadının çocuk doğurabilme özelliği nedeniyle onun yegâne görevinin çocuk doğurması olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Bu nedenle kadının her yaptığı eylem, bu göreve hazır olmaya yönelik olmalıdır. Böylece olduğundan daha fazla anlam yüklenen annelik işlevi, kadını ev merkezli bir yapıyla baş başa bırakmıştır. Erkeğin ekonomik katkı sağladığı, kadının da çocuklarının bakımını üstlendiği iş bölümü elbette birçok aile için uygun bir seçenek olarak görülse bile tek seçenek olarak görülüp Kur'an'ın bir emir telakki edilmesi, sorunun esasını teşkil etmektedir. Ne var ki Kur'an'ın nüzul ortamında henüz küçük yaşlardaki çocukların sütannelere verilmeleri, daha o dönemde bile bu tür seçeneklerin varlığını göstermektedir. Ayrıca çok eşliliğin olduğu bir toplumda kadınların da birden fazla evlendiği, çocuklarını da kocalarına bıraktığı gözden kaçırılıp kutsanmış bir annelik rolü yaratılmaya çalışılmaktadır.

Her ne kadar geleneksel düşüncede kadının modernite etkisiyle çocuk yapmaktan ve annelikten uzaklaştığı³⁹⁹ vurgulansa da günümüzde hem dindar hem de seküler kadınların anne olmaktan vazgeçemedikleri hatta anne olan kadınların bu duyguyu abartarak paranoya haline getirdiği de bilinmektedir.

Artık annelik görevi için kişiye özel tavsiyeler verebilecek çeşitli yapılar meydana çıkmıştır. Bu profesyonel tavsiyeler bir yandan çocuklarının hayatlarının her boyutu üzerinde büyük etkilerinin olduğunu söyleyerek ebeveynlere hiç olmadıkları kadar sorumluluk yüklerken öte yandan onların sorumluluklarının

³⁹⁸ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 200-202.

³⁹⁹ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 311.

üstesinden tek başlarına gelecek kadar yeterli olmadıklarını ima ederek onları paranoyaya sürüklemektedir. Annelik, bugün tam mesaili bir çalışma, meslek, kimlik hatta bir ideoloji haline gelmiştir. Kadınlara bu kimliğe sahip olduklarında ve onun gerektirdiği rolü iyi oynadıklarında mutlu olacakları mesajı verilmektedir.⁴⁰⁰ Kadınların anne olmasının bir meslek ya da kariyer olarak görülmesi günümüzde sıkça karşılaşılan söylemlerden biridir.

Kadınların annelik görevlerini yapmadıkları iddia edilen modern dönemde de bütün yük annenin üzerine bindirilmiştir. Popüler kültürde ve ona bağlı yayınlarda babanın görünürlüğü neredeyse yoktur. Babanın görünürlüğünün bu şekilde azaltılması onun önemini azaltmamış, aksine başka bir ataerkilliği doğurmuştur. Geleneksel ataerkil sistemde ikincil konumda olan kadın, yeni annelik modelinde çocukla beraber birincil öneme sahip kılınmış, ama bu da onu çocuğa hapsetmiştir. Bu sefer ki gönüllü bir aidiyet olmuştur. Böylece çocuğun ailenin merkezine yerleştiği ve bütün yatırımların onun üzerine yapıldığı yeni bir ataerki ortaya çıkmıştır.⁴⁰¹

Görüldüğü üzere kadının yeryüzündeki varoluşu, dini ve ya dini olmayan birçok yorumlarda genellikle onun grupla olan ilişkisi üzerinden incelenmiş, eş ve annelik üzerinden işlevsel tanımlamalar yapılmıştır. Fakat bunların yanı sıra kadının bireyselliğinin göz ardı edilmesi ve sosyal sistemin bir parçası olarak ele alınmayışı kapasitesinin eksikliği ve biyolojik unsurlarının yetersizliği olarak algılanmıştır. Kadınların potansiyellerini kısıtlayan bu tür yorumlar, özellikle inanmış kadının İslam sınırları dâhilinde kendini gerçekleştirme arzusunun önünü kapatmış ve bu engellerin sınırlarına dini bir meşruluk kazandırmıştır. En önemli sorun ise bu yorumların dinin kendisine atfedilmesidir.

Sonuç olarak, konunun esasına bakıldığında kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümü zamana ve kültüre göre bazı çeşitlilikler göstermiştir. Bazı durumlarda erkeklerin yaptıkları işleri kadınlar, kadınların yaptıkları işleri erkekler yapabilmektedirler. Bu durum, insanların menfaatleri doğrultusunda yaşadıkları sosyo-kültürel çevrenin de etkisiyle gerçekleşir. Bu yüzden bu tür rolleri dini referanslarla belirlemek ve bu rollerin cinsiyetlere göre belirlendiğini belirtmek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Her durumda her yerde

⁴⁰⁰ Meşe, "İdeal Annelik Kurgusu", 109.

⁴⁰¹ Meşe, *a.g.m.*, 109.

geçerli olmayan rol dağılımları gelecek açısından bakıldığında da ön göremediğimiz farklılıklar doğurabilir. Nihayetinde bireylerin ve onların bir araya getirdiği aile kurumunun menfaatleri her devirde değişiklik gösterebilir. Ne tüm aile ve çocuk işleri kadına ne de tüm sosyal, siyasi ve ekonomik işler erkeklere atfedilmelidir. O hâlde Wedud'ın belirttiği üzere Kur'an, onun bütüncül gayesini yansıtacak şekilde her çağda yorumlandığı takdirde mantıki ve adil yaklaşımını tüm insanlara benimsetebilecektir.⁴⁰² Böylece, özellikle kadınlarla ilgili olan yaklaşımların akliselim ile bu bütüncül okumanın sonuçlarından daha fazla yararlanmaları sağlanabilmelidir.

⁴⁰² Wedud, *Kur'an ve Kadın*, 171.

III. KADININ TOPLUMSAL SORUNSALINA KARŞI KLASİK ÇÖZÜM YOLU OLARAK “TAMAMLAYICILIK” SÖYLEMİ

Bu çalışmada incelenen eserlerde ve hâkim geleneksel söylemde, İslam’ın, toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik olarak, eşitlik söyleminden ve feminizm argümanlarından uzak durma anlamında bu kavramların yerine *tamamlayıcılık* kavramının kullanılmasının daha uygun olduğu, yaygın bir görüş olarak vurgulanmaktadır.

Tamamlayıcı nitelikteki görüş, şu boyutlar içerisinde şekillenmektedir: Allah erkeği ve kadını yaratmış ve onları vahiyle kendilerine verilen sorumlulukları üstlenmeye çağırmıştır. Bu sorumlulukların farklı olması, eşitsizlik değil yaratılıştan gelen farklılığın bir sonucu olarak görülmelidir. Dolayısıyla kadınlar ve erkekler, kendilerine Allah tarafından bağışlanan toplumsal işlevlerini yerine getirmek üzere kendilerine has ve ayrı tabiatlı olarak kabul edilmelidirler. Diğer taraftan kadın ve erkek arasında ihtiyaca dayalı bir ilişki vardır. Bu da kadın ve erkek arasında eşitlikçi bir ilişkiyi değil tamamlayıcı bir ilişki kurgulanmasını gerektirir.⁴⁰³ Nitekim eşitlikçi söylem, akılcı ve maddeci bir felsefeyi barındıran sinsi duygulardan veya psikolojik hastalıktan kaynaklanır.⁴⁰⁴

Eşitlikçi söylemin iddialarını, kadının erkeğin nesnesi ve ötekisi olarak görüldüğü tezi teşkil eder. Köse, bu yaklaşıma itirazını bu tanımlamanın İslami toplumlarla tam olarak örtüşmediği çerçevesinde temellendirir. Onun temel argümanına göre feministler, toplumda ve ailede erkek egemenliğine dayalı eşitsiz bir yapının bulunduğunu, erkeklik gücünün kadın aleyhine bir sömürü ve şiddet aracı olarak kullanıldığını, erkeğin kadını ezdiğini, değersizleştirdiğini ve eve mahkûm ettiğini, köleliğe dönüşen klasik itaat kültürünün de bunu pekiştirdiğini,

⁴⁰³ İhsan Toker, “Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), (2009): 154.

⁴⁰⁴ Beşer, *Hanımlara Özel ilmihal*, 32.

cinsiyetçi ve biyolojik ayrımcılığın öne çıktığını savunmuşlar, bu tezlerini de sürekli gündemde tutmuşlardır.⁴⁰⁵

Neredeyse her kültürde ailenin refahını sağlamakla görevli erkek, ev dışı faaliyetleriyle güç, servet ve saygınlık kazanmıştır. Bu durumda ev işleriyle meşgul olan kadın daha düşük bir statü elde etmiştir.⁴⁰⁶ Bu anlayış çerçevesinde şekillenen eşitlikçi söylem, kadını mutlak surette evden dışarı çıkartarak erkeğe benzemesinin yolunu açmıştır. Ev, yük olarak görülmüş, kadınlar evlerini sevmemeye başlamışlardır. Evde oturanlar kınanarak sanki her gün sokağa çıkmak gerekiyormuş gibi bir anlayış örüntüsü oluşturulmuştur. Çalışma hayatının büyümesi geçince bazı kadınlar mutlu olmadıklarının farkına varmış ancak bunu yeterince dile getirmemişlerdir. Böylece eşlerin görevleri birbirine karışmış ve huzur ortamı kaybolmuştur. Eşlerin görevlerinin yer değiştirmesi de eşlerin saygınlığını zedelemiştir.⁴⁰⁷

Bugün çeşitli çevrelerde de sık sık dile getirilen eşitlik ilkesinin cinsiyetsizleştirici ve tek tipleştirici bir yapıya sahip olduğu yönündeki itirazlar, farklılıkları gören ve bunun üzerinden politika geliştiren eşitliği sağlarken adaleti göz ardı etmeyen bir kavrama ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Huriye Martı'ya göre cinsiyet üzerinden düşünürken fitratı/yaratılışı dikkate alıp eşitliği aşarak, toplumsal cinsiyet adaleti⁴⁰⁸ temelli fikirler üretmek gerekir. Ancak adalet ve

⁴⁰⁵ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramalar*,132.

⁴⁰⁶ Giddens, *Sosyoloji*, 514.

⁴⁰⁷ Aynur Uraler, “Şartları Değerlendirmeksizin Kadının Çalışmaya Zorlanması”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 295.

⁴⁰⁸ Toplumsal cinsiyet adaleti Türkiye’de son dönemde tartışılmaya başlanan ve özellikle KADEM gibi sivil toplum örgütlerince de desteklenen bir kavramdır. KADEM başkanı Sare Aydın Yılmaz bu kavramı şöyle açıklamaktadır: “Toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımında günümüz yaşam koşulları da göz önünde tutarak adil ve hakkaniyetli paylaşımı ve rol dağılımını ele alan bir kavram olarak ‘cinsiyet adaleti’, aile ve kadın erkek arasındaki ilişkilerde ve toplumsal hayatın dizaynında hakkaniyetli, adaletli, ölçülü, dengeli ve insafli olmak durumunu ifade eder.” KADEM ‘in katkılarıyla 24-25 Kasım 2014 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen “Kadın ve Adalet Zirvesi” sonuç bildirgesinde belirtildiğine göre; “Kadınla erkek arasındaki ilişkide, haklar bakımından eşitliği, ancak toplumsal yükümlülüklerin ve rollerin dağıtımını bakımından adaleti dikkate alan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Farklılıkları dikkate almadan baskın grupların değerleri üzerinden sağlanan eşitlik, bazı durumlarda dezavantajlı olan grupların aleyhine sonuçlanabilmektedir. Günümüzde eşitlik üzerinden takip edilen politikalara rağmen, kadınların siyasette, karar mekanizmalarında ve ekonomik yaşam alanında erkeklerle eşit konuma sahip olamadıkları bir gerçektir. Kadınların çok yönlü mağduriyetlerini dikkate alan adaletli bir yaklaşım bu bakımdan büyük önem taşımaktadır.” Uluslararası “Kadın ve Adalet” zirvesi sonuç bildirgesi, erişim 15 Ekim 2016, <http://kadem.org.tr/uluslararasi-kadin-ve-adalet-zirvesi-sonuc-bildirisi/>

tamamlayıcılık söylemiyle “İslam kadına eşsiz haklar tanımıştır” gibi abartılı nutuklar ve “İslam cinsiyet ayrımcılığının en derin dinamiğidir” gibi indirgemeci tavrın gözden geçirilmesi mümkün olabilir.⁴⁰⁹

Bu anlayışta, eşitlik ile tamamlayıcılık dikotomisi kadın ve erkeği konumlandırmada merkezi öneme sahiptir. Kadının ve erkeğin fizyolojik ve psikolojik açıdan eşit olmadığı dolayısıyla birbirlerini tamamlayan bir çift olmaları her birinin farklı özelliklerini ve kabiliyetlerini kullanmalarında onları daha özgür kılmaktadır.

Bu düşünceler ışığında geliştirilen çözüm önerisi verili doğal yapının dikkate alınıp temel bir argüman olarak sunulmasıdır. Bir şeyin ne için yaratılmışsa ancak o işlev üzere olmakla özünü yaratıcı kılar, potansiyellerinin sınırlarına ulaşabilmesi için imkân bulur. Bu bakış açısıyla kadının biyolojik yapısından kaynaklanan en önemli işlevsel farklılığı, çocuk doğurmak ve ona yaşam ve gelişim desteği vermektir. Çocuğun hayatı ve sağlıklı gelişimi için çok yönlü temel ihtiyaçlarının nitelikleriyle kadın doğasının fiziki ve duygusal

Bu bağlamda adalet kavramı öne çıkartılarak eşitlik söyleminin eleştirilmesinde üç etken vardır. İlk olarak toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının farklılıkları göz ardı ettiği iddia edilir. İkincisi, toplumsal cinsiyet kavramı kadınların ve erkeklerin farklı doğalarını görmezden geldiği vurgusu yapılır. Üçüncüsü toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının kadınları maskülenleştirdiği savunulur. Bu söylemin farklılıkları yok saydığı iddiasına karşılık eşitlik söyleminin soyut bir kavram olmadığını belirten Esra Gedik, aksine bu söylem eşitsizliği üreten farklılıkların tartışmaya dâhil edilmesini sağladığını belirtir. Bir başka deyişle kadınların farklılıklarına olan vurgu eşitlik kavramı ile de anlatılabilir çünkü eşitlik kavramı eşitliğin hayata geçirilmesine engel olan farklı deneyimlere de vurgu yapar. Gedik, ikinci etken olarak kadın ve erkek doğalarının yok sayıldığı iddiasına karşılık ise adalet kavramıyla beraber kadınların en başından itiraz ettikleri toplumsal rolleri verili kabul edip onlara uygun adaletli düzenleme yapmak nasıl mümkün olabilir? sorusunu yöneltir. Ayrıca ona göre toplumsal cinsiyet adaleti kavramını söylemsel olarak savunanlar, kadını ve erkeği cinsiyet farklılıklarına indirgemekte, hem toplumsal hayatta hem de ailede kadının ve erkeğin mevcut iş bölümünü desteklemektedirler. Üçüncü ve son olarak toplumsal cinsiyet adaleti anlayışının savunucuları, toplumsal eşitlik anlayışını savunanları kadının erkekleşmesi sürecine katkı sağladıkları yönünde eleştirmektedirler. Eşitliğe bu çerçeveden bakmak eşitliği aynılık kavramı ile bir tutmak demektir. Oysa kadınlar eril vatanış ve insan algısına itiraz etmektedirler. Bu algının yaygın olması nedeni ile kadının cinsiyeti onun toplumsal statüsünü ve konumunu hala erkeğinkinden daha fazla belirler ve şekillendirir. Kadının erkeklerle eşit değil eşdeğer olduğunu savunmak var olan toplumsal cinsiyet rollerini kabul etmek demektir. Esra Gedik, “Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, c. II, sy. 4, (2015): 220-223.

⁴⁰⁹ Huriye Martı, “Toplumsal Cinsiyet Tablosunda Perspektifin Eşitlikten Adalet Kayışı- Dini Referanslar Eşliğinde Bir Okuma Denemesi-”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, (2015): 139.

özellikleri arasındaki paralellik, onun toplumsal rol öncelikleri için anlamlı bir göstergedir.⁴¹⁰

Ne var ki tamamlayıcılık söylemiyle kadınların kendi yaratılışlarına uygun davranmaları istenmekte, bu bağlamda en önemli unsur kadının anneliği olmaktadır. Dolayısıyla aile yüceltilerek kutsal bir kurum olarak kabul edilmektedir. Erkeğin evin geçimini sağlama kadının ise ev içi işleri üstlenmesi yönünde yapılan iş bölümü tamamlayıcılık, dolayısıyla toplumsal cinsiyet adaleti söylemi ile meşrulaştırılmakta ve itirazların önü fitri yapı gösterilerek kapatılmaktadır. Tarih boyunca yapılan birçok itiraz, kabul edilmelidir ki fitrat kavramının tartışmaya açılmasını gerektirmektedir. Kadınların itiraz ettikleri meselelerin ne kadarının doğal yapıları ile uyum gösterdikleri takdir edilmelidir ki en çok kendilerinin söz söyleyebileceği bir alan olmalıdır.

Kanaatimizce ailede de karı koca ilişkilerini bu tamamlayıcılık söylemi üzerinden belirlemek esasında yanlış olmamakla birlikte eksik bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. İki yarım olarak belirlenen kadın ve erkek, evlilik yolunda bir bütün olarak sayılarak tek başına birey olarak var olmamaları hastalıklı bir yapı algısı vermektedir. Oysaki tek başına bir bütün olan kadın ve erkeğin kurduğu aile yapısı sağlam temeller üzerine bina edilmiş olmakta ve birbirlerine bağlı fakat bağımsız bir yapı öngörmektedir.

Mevcut zihinsel yapıda kadına biçilen tamamlayıcılık rolü haddi zatında adil bir dağılım olmayıp farklı yaşam biçimlerine imkân tanımamaktadır. Bu duruma itiraz eden bireyler ise var olan dini yorumların etkisiyle de fitrata/doğal olana karşı çıkmakla suçlanmakta ve verili durumun kıyamete kadar devam ettirilmesi için meşruiyet çabası içine girilmektedir.

⁴¹⁰ Necla Koytak, Müzakere, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde, ed. Faruk Bayraktar, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 334.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumsal cinsiyet rollerinin önceden belirlendiği ve kadınların da kendilerini içinde buldukları egemen sistemlerde, ortaya çıkan problemlere, çözüm aranmasından ziyade kimin tarafından dile getirildiği kısmı ile daha çok ilgilenilmiştir.

Rasyonel/özne olarak belirlenenin irrasyonel/nesne olarak belirlenen adına konuşması ve ona uygun bulunduğu çözüm yolları üretmesi, sorunların devamını getiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da bu süreç kadın üzerinden araştırılmıştır.

Birçok farklı kültürlerde toplumsal cinsiyet bağlamında kadına biçilen roller değişik kültürler ve dinlerin etkisiyle oluşmuştur. Dinin meşrulaştırıcı gücü, egemen sistemlerin etkilerine açık olmuş bu bağlamda kadın rollerinin sınırlarının çizilmesinde de aynı etkiyi uzun yıllar sürdürmüştür. Bu durumdan İslam kültürü ve dolayısıyla Müslüman kadınlar da etkilenmiş, özellikle modernitenin görünür hâle getirdiği bir sorunlar zinciri meydana çıkmıştır.

İlk olarak Kur'an'ın nazil olduğu dil yapısından kaynaklanan bazı yorumlar bu sorunlara kaynak teşkil etmiştir. Kur'an'ın neredeyse tamamında erkek egemen bir dil kullanılması, kadınların dışlanması ve hatta muhatap alınmaya değer görülmemesi algısını oluşturmuştur. Bu bağlamda nüzul döneminde ilk hitap çevresindeki sosyokültürel yapı dikkate alınmadan yapılan okumalar bu algının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Vahyin geneline hâkim olan bu söylem, Arap dilinin erkek egemen yapısından ve kültürel algılayışından ileri gelmektedir. Bu sebeple doğal bir süreç olarak Kur'an'ın bazı pasajları, var olan kültürel gelenekleri yansıtmış ataerkil bir topluma onun anladığı dilden konuşmuştur. Atalarının geleneğini sürdürmekle övünen bir toplumun, canlı sorularına canlı cevaplar vermiştir.

Bu itibarla Kur'an, insan olma bağlamında kadın ile erkek arasında bir fark gözetmemiş fakat işlevsel farklılıkları da görmezden gelmemiştir. Aynı zamanda bu farklılıkları inanç ve ahlak alanıyla ilgili hükümler gibi mutlaklaştırmamış

tarihi ve tecrübi uygulamalara dolayısıyla örfe dayalı bir hüküm çerçevesinde değerlendirmiştir.

Görünen o ki erkek egemen gelenekten beslenerek günümüz söylemlerinin birçoğunu etkileyen kadın aleyhtarı söylem, Kur'an'dan daha çok hadis rivayetlerinden beslenmiştir. Rivayetlerin sahlılığı konusundaki tartışmalar bir yana mevcut metinlerdeki lafzi anlamları, zihinsel yapısındaki kadının yarım ve eksik olduğu kurgusuyla birleştiren egemen söylem, ortaya günümüzü de etkileyen kadın aleyhtarı bir dini literatür çıkarmıştır. Ne var ki dinini asli kaynaklardan öğrenen günümüz inanmış kadınları için bu literatür, yeterli görünmemekte ve artık kadınlar kendileri hakkında söz sahibi olmak istemektedirler. Bu niyetle yola çıkan kadınlara, feminist veya oryantalist çevrelerce *kullanıldığı* iddiasıyla tepki göstermek, kadının her daim kullanılmaya açık bir varlık olarak resmedilen kültürle uyum içinde bir davranış sergilemekten başka bir şey değildir.

Bu çalışmanın da bel kemiğini işte bu söylem oluşturmaktadır. Günümüzde değişen sosyokültürel çevrenin de etkisiyle kadınlar doğrudan vahiyle muhatap olduğunun bilincine varmış ve onu yorumlama ehliyetine de sahip olma gücüne erişmiştir. Ne var ki karşısında güçlü bir savunma psikolojisiyle örülmüş ataerkil alt yapıdan beslenen erkek egemen cinsiyetçilik engeli çıkmaktadır.

Geleneksellik ve modernlik eleştirisi günümüzde kadın üzerinden yürütölmektedir. Ataerkil gelenekten beslenen birçok malumat yığınyla karşılaşan inanmış kadınlar modernitenin dayatmaları karşısında da çaresiz duruma düşmektedirler. Dinini asli kaynaklardan öğrenip modernite karşısında dinine sarılan ve geleneği sorgulayan kadınlar ise oryantalist ve feminist damgası yiyerek susturulmaya çalışılmaktadırlar.

Bu anlayış sahipleri tarafından konu genelde fitrat kavramı üzerinden tartışılmaktadır. Kadınların fitratlarının nazik, narin, hassas; erkeklerin ise güçlü, mantıklı, koruyucu bir yapıda yaratıldığı ve dolayısıyla görev dağılımının bu plan üzerinden olması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla farklı yaşam tecrübelerine yer bırakılmamakta evrensel bir kadın prototipi ön görölmektedir. Esasında ise ataerkil zihin yapısındaki kadın erkek farklılığı ilahi plan üzerinden

meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucunda ise kadının, ontolojik statüsünün bile erkeğe eşdeğer görülmediği bir dini yorumlar manzumesi ortaya çıkmaktadır.

Bu itibarla, kadına yönelik eksiklik vurgusu yapılmakta ve rasyonel akıl gerektiren birçok davranıştan yoksun bırakılarak kendine özel bir mahremiyet kurgusu planlanmaktadır. İzin almadan evden dışarı bile çıkamayan kadının, annelik pozisyonu ile evde yalıtılmasına yönelik gerekçeler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda önemli gerekçelerden biri de fitne söylemidir. İffet ve iffetsizlik kavramlarının neredeyse kadınla özdeşleştirildiği bir durumda mahremiyetin en büyük gerekçelerinden biri; elbette kadının fitne sebebi olma anlayışıdır. Bu anlayış kadının sosyal ve siyasi alanda yer bulamamasının en büyük müsebbibidir.

Sosyal ve siyasi alanda yer bulamayan kadına, ideal anne ve mükemmel bir eş olarak işlevsel tanımlamalar yapılmıştır. Kadının bireyselliğinin göz ardı edilmesi, aynı zamanda çocuk doğurma gibi potansiyelinde var olan üretme gücünü kullanmak istemesi kapasitesinin eksikliği ve biyolojik unsurlarının yetersizliği öne sürülerek engellenmeye çalışılmıştır. En önemli sorun ise bu yorumların, dinin kendisine atfedilmesidir.

Toplumdaki cinsiyet rollerinin dini referanslar ile belirlenmesi doğru bir yorum değildir. Her durumda her yerde geçerli olmayan rol dağılımları bazen kadın ve erkeğin arasındaki iş bölümünde farklılıklar meydana getirmektedir. Bazı durumlarda genelde kadınların yaptıkları işleri erkekler yapmaktadır. Bu durumun tersi de geçerlidir. Nihayetinde bireylerin ve oluşturdukları daha büyük toplulukların menfaatleri her devirde değişiklik göstermektedir. O hâlde dini nasların da bütüncül gayeleri göz önünde bulundurulup mantıki ve adil yaklaşımlar ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Son zamanlarda, bu çabaların sonucunda ortaya atılan tamamlayıcılık ve toplumsal cinsiyet adaleti söylemi kadınların kendi yaratılışlarına uygun yaşamaları gerektiğini söylemekte ve kadının anneliğine vurgu yapmaktadır. Bu söylem, kadının ve erkeğin birbirini tamamlayan bir çift olmalarından hareketle her birinin potansiyellerini kabiliyetlerine uygun biçimde kullanmaları gerektiğine atıf yapar.

Fakat esas itibariyle sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla geliştirilen bu söylem kadının toplumsal rollerini fitrat üzerinden belirleyen söylemden pek farklı değildir. Kadın erkek ilişkilerini tamamlayıcılık olarak belirlemek yanlış olmasa bile eksik bir söylem olarak karşımıza çıkar. Nitekim tamamlayıcılık anlayışı, var olan toplumsal cinsiyet rollerini normalleştirerek aslında kadın ve erkek arasında bir hiyerarşinin olmadığı ilkesinden yola çıkar. Dolayısıyla mevcut olan durum adalet söylemi ile meşrulaştırılmaya çalışılır. Ayrıca kadın ve erkeğin iki eksik parça olup ancak bir araya geldiklerinde tam olabilecekleri anlayışı hastalıklı bir yapı öngörmektedir. Oysaki tek başına bir bütün olan insanların kurdukları aileler sağlam temeller üzerine bina edilmiş olmakta ve birbirlerine bağlı fakat bağımsız bir yapı meydana getirmektedirler.

Halifelik makamına layık görülmüş insanın bir ayağını oluşturan kadın cinsinin, kendi başına asla bir şey olamayan algısını, üzerinden atıp tam bir birey olma çabasına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışma elbette tüm kadınlar adına söz söyleme amacıyla değildir. Tıpkı bir erkeğin de tüm kadınlar adına söz söyleyemeyeceği gibi. Çalışmamız bu alanda söylenmiş sözlerden sadece biri mesabesinde. İnsanlara düşen ise dinleyip hakkaniyetle bir fikir sahibi olmalarıdır. Nitekim Müslüman düsturunda inanmış insanlar sözü dinler ve en güzeline uyarlar.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Cemal. *Kadının Yarattılışı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.
- Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an'ı Kerim'de Kadın", *İslami Araştırmalar* c. 10, S. 4 (1997): 249-258.
- Aktaş, Cihan. *Bacıdan Bayana İslamcı Kadınların Kamusal Hayat Tecrübesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Aksoy, Murat. *Başörtüsü- Türban Batılılaşma- Modernleşme, Laiklik ve Örtünme*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Akyüz, Niyazi, İhsan Çapçiođlu. "Din ve Toplum İlişkileri". *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapçiođlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Ali, Kecia. *Cinsel Ahlak ve İslam*. çev. Adnan Bülent Baloğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Ali, Zahra. *İslami Feminizmler*. der. Zahra Ali. çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Amman, Mehmet Tayfun. "Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Apaydın, Yunus vd. *Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali*. c. 2. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Ardoğan, Recep. *Temellerden Topluma –Kelam İlminde Sosyal Açılımlar-*. İstanbul: Noya Medya, 2016.
- Arslaner, Emine Karahocaođil. *Kibele'nin Anayurdu Anadolu*. İstanbul: İnşa Yayınları, 2012.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Ateş, Süleyman. *İslam'da Kadın Hakları*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1996.
- "İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar". *İslami Araştırmalar*, c.5, sy. 4,(Ekim 1991).
- Aynur, Hatice Şahin. "İslami Feminizm ve Feminist Kur'an Okumaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2013), c. 13. sy. 3.
- Barbarosoğlu, Fatma. "Osmanlı Kadın Modernleşmesi: 'Yeni Hayat'ın 'Yeni Kadın'ları", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, sy. 41-42, (Temmuz- Aralık 2014).
- Barlas, Asma. "Kur'an'dan Yola Çıkan Özgürlük Okumaları". *İslami Feminizmler*. der. Zahra Ali. çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2014.
- Bayındır, Abdulaziz. "İslami Açından Toplumsal Cinsiyet", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. ed. Faruk Bayraktar. 57-84. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012..
- *Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2010.

- Bayraklı, Bayraktar. *Din ve Kadın*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Benli, Fatma. Müzakere, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. ed. Faruk Bayraktar. 351-354. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Beşer, Faruk. *Hanımlara Özel İlmihal*. İstanbul: Paradoks Yayınları, 2015.
- “İslâm Fıkıh Kültüründe Kadın Algısının Analizi”. *Türkiye, V. Dini yayınlar Kongresi-Kadın Konulu Dini yayınlar-Tebliğler-Makaleler*. 105-118. 02-04 Aralık 2011.
- Bican, Hayriye. “Beşeri ideolojilerin Günümüz Kadını Üzerindeki Etkileri”. Erişim 26 Ağustos 2016. <http://www.gençbirikim.net/beseri-ideolojilerin-gunumuz-kadini-uzerindeki-etkileri/>
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed. (ö.870), *Camii's- Sahih*. (I-VIII). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Carullah, Musa. *Hatun*. çev. Mehmet Görmez. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Çaha, Ömer, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihi” erişim 4 Ağustos 2016. <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi>.
- Demircan, Adnan. *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2008.
- Demircan, Ali Rıza, “Fıtrat ve İslam Çizgisinde Kadın Problemlerine Bakış”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. 131-164. ed. Faruk Bayraktar, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Dilipak, Abdurrahman. *Bir Başka Açından Kadın*. İstanbul: Risale, 1990.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kadına Karşı Yönelik Şiddetle Mücadelede Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması El Kitabı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Dökmen, Zehra Y. *Toplumsal Cinsiyet ve Psikoloji*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2004.
- Durmuş, Ayten. *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kısacasında Kadın*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Düzgün, Şaban Ali, “Kur’an’ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız”, *Kelam El Kitabı* içinde. ed. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- *Allah, Tabiat ve Tarih*. Ankara: Lotus Yayınları, 2012.
- Ecevit, Yıldız. “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.
- el- Gannuşi, Raşid. *Kur’an ve Yaşam Arasında Kadın*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2011.
- el- İsfehanî, Rağıp. *Müfredât*. çev. Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012),
- Ercan, Cemile Akyıldız. *Cinsiyetin Toplumsal Rol ’deki Yeri*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2014.
- Erol, M. Saki. *Aile Saadeti*. İstanbul: Semerkand, 2011.

- Fidan, Fatma Zehra. *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın*. İstanbul: Opsiyon Yayınları, 2015.
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.
- *Yüzyıllımızda Yalnız Yolculuğum*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015.
- Gazâli, Ebu Hamid. *İhyâ'u Ulûm'id-Din*. çev. Sıtkı Güllü. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2012.
- Gedik, Esra . “Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı”. 209-228. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, c. II. sy. 4. (2015)
- Giddens, Antony. *Sosyoloji*. çev. İsmail Yılmaz. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2011.
- Göçeri, Nebahat, “Allah vergisi mi, Kulların Müktesebi mi?” *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. 299-308. ed. Faruk Bayraktar, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Görmez, Mehmet “Mihrap Kadın erkek herkesin rızıklandığı yerdir.”. erişim 16 Eylül 2016. <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/%E2%80%9Cmihrap-kadin-erkek-herkesin-riziklandigi-yerdir%E2%80%A6/8329>.
- Güç, Ayşe. “Feminist Söylemin İslamcı Kadın Yazarlar Üzerindeki Etkisi”. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Güler, İlhami. *Sabit Din Dinamik Şeriat*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- *Kur'an'ın Ahlak Metafiziği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Gürhan, Nazife. “Kadın Bakış Açısıyla Kur'an'ı Yeniden Okuma Denemesi-Amina Wedud-Kuran ve Kadın-”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sy. VI, Kasım 2011. Erişim 18 Haziran 2016. -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633.
- “Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem”, Uluslararası Sempozyum (26-28 Kasım 2010), Samsun.
- “Toplumsal Cinsiyet ve Din,” *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. sy. 4. (Kasım 2010). Erişim 2 Ağustos 2016. -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633.
- Gürler, Kadir, “Kadının Yöneticiliği Meselesi”, *Dini Araştırmalar*, 67-94. c. IV, sy. 11 (Eylül-Aralık, 2001)
- Haner, Rasim, Yüksel Çayiroğlu, Aykut Avcı. *Kadın ve Aile İlmihali*. İstanbul: Işık Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. “Kadın”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 24: 82-86.
- Hekman, J. Susan. *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*. çev. Bekir Balkız, Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Honer, Stanley, Hunt Thomas, Okholm Dennis. *Felsefeye Çağrı*. çev. Hasan Ünder. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2003.
- İbn Mâce. Ebu Abdullah Muhammed. *Sünen*. (I-II). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el- Müsned*. (I-IV). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992

İslamoğlu, Mustafa. *Adayış Risalesi*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

————— “İslam Kadını Aşağılamadı Siz Anneliği Aşağıladınız.” Erişim 1 Ekim 2016.
”http://www.mustafaislamoglu.com/islam-kadini-asagilamadi-siz-anneligi-asagiladiniz_H4908.html.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Aile İçi Şiddet Araştırması”. Erişim 2 Eylül 2016.
http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/ana_rapor_mizan_1.pdf.

Kandemir, Yaşar , “Hadislerde Kadın Aşağılanıyor mu?”. Erişim 7 Eylül 2016.
<http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d176s024m1>.

Karahocagil Arslaner, Emine. *Kibele'nin Anayurdu Anadolu-Anadolu Uygarlıklarında, Kur'an'da ve Günümüzde 'Kadın'*. İstanbul: İnşa Yayınları, 2012.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meali*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Keskin, Yusuf Ziya. “Poligamiyi Dörtle Sınırlayan Ayet ve Hadislerin Tahlili”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy. 6, (Şanlıurfa 2000): 5-26.

Kırbaçoğlu, Hayri. “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”. *İslami Araştırmalar*. c. 5, sy. 4, (Ekim 1991): 259-270.

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010.

Koytak, Necla. Müzakere, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. 330-340. ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Yayınları, 2015.

Köysüren, Aliye Çınar. *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Sentez Yayınları, 2013.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

Martı, Huriye. “Toplumsal Cinsiyet Tablosunda Perspektifin Eşitlikten Adalet Kayışı- Dini Referanslar Eşliğinde Bir Okuma Denemesi-”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, (2015) : 139-148.

Meşe, İlknur. “Bir Sorunsal Olarak Popüler Yayınlarda ‘İdeal Annelik’ Kurgusu”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, sy. 41-42, (Temmuz- Aralık 2014): 94-111

Mutlutürk, Münire. “Kelam Kaynaklarında Kadın”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Müslim, Ebu'l- Hüseyin İbnu'l Haccac. *Camii's- Sahih*. (I- III). İstanbul: Çağrı Yayınlar, 1992.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *Sünen*. (I-VIII). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Okumuş, Namık Kemal. *Eğitim Bizi Eğitebiliyor mu?*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.

————— *Eşref'ten Esfel'e İnsanın Serüveni*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.

Okuyan, Mehmet . “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23. Samsun, 2007.

- Önkal, Ahmet. “Akabe Biatları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 211.
- Öztürk, Emine. *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- *Kur'an'ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Râzî, Fahrüddin. *Tefsîr-i Kebîr-Mefâtihi'l Gayb*. çev. S Yıldırım- L. Cebeci- S. Kılıç- S. Doğru. Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.
- Sancar, Serpil. *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Sarmış, İbrahim. *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Sautet, Marc. *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine*. çev. Selcan Serdaroğlu. İstanbul: Telos Yayınları, 1998.
- Sevim, Ayşe. *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Sifil, Ebubekir. *İhyâ ve İnşâ*. İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2014.
- *Hikemiyât.*, İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015.
- “Fitrat Yasası”, Erişim 26 Ağustos 2016. <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/fitrat-yasasi/>
- “Modern Zaman ve Öncesinde Kadın”. Erişim 25 Ağustos. <http://www.musellem.net/modern-zaman-ve-oncesinde-kadin-ebubekir-sifil/>
- “Kadın Fitnessi”. Erişim 28 Ağustos 2016. <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/kadin-fitnessi/>
- “Kadın üzerinden Din Sorgulaması Yapmak”. Erişim 28 Ağustos 2016. <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/kadin-uzerinden-din-sorgulaması-yapmak/>
- “Toplumsal Hayat ve Kadın”. Erişim 13 Eylül 2016. <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/2012-yili-aralik-ayi-gazete-kose-yazilari/toplumsal-hayat-ve-kadin/>
- “Şeriat İstemezük”. Erişim 1 Ekim 2016. <https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/seriat-istemezük-vahdet-gazetesi/>
- Sülün, Murat. “Kadın Erkek İlişkileri Üzerine”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. 193-206. ed. Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Şakka, Abdulhalim Ebu. *Tahriru'l Mer'e*. çev. Şaban Haklı. İstanbul: Denge Yayınları, 1996, (I-IV).
- Şenocak, İhsan. *İslam'ın Kızına*. İstanbul: Hüküm Basın Yayın Dağıtım Pazarlama, ts.

- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2015.
- Terzioğlu, Hülya. “Toplumsal Cinsiyet Anlayışına Katkısı Bağlamında Dini Söylemin Etkisi”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, c. 14, sy. 2, (2016): 541-558. Erişim 20 Aralık 2016, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kader/article/view/5000193223>.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *Sünenu't- Tirmizî*. (I-V). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Toker, İhsan. “Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri.” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), (2009): 142-165.
- “Dinler Ataerkil Yapılar mıdır?”, *Eskiyeni Dergisi*, sy. 42, (2009) : 15-21.
- Topaloğlu, Bekir. *İslam'da Kadın*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitâbiyât, 2006.
- Türkiye İstatistik Kurumu. “Kadın İstatistikleri”. Erişim 2 Eylül 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21519>.
- “Aile Yapısı Araştırması”. 2016. Erişim 18 Ocak 2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>.
- Ünlü, Ahmet Mahmut. *Kadın Risalesi*. İstanbul: Tuana Basın Yayın, 2015.
- Uraler, Aynur. “Şartları değerlendirmeksizin Kadının Çalışmaya Zorlanması”. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet içinde*. 291-298. ed. Faruk Bayraktar, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Vatandaş, Celalettin. “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sy. 35. (2007): 29-56.
- Yapıcı, Asım. *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Yar, Erkan. *Ruh ve Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*. İstanbul: Feyiz Yayınları, 2011.
- Yıldız, Nurettin. *Mücahide Kadın*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015.
- *Kadın Erkek İlişkileri Üzerine Mahrem Cevaplar*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Zehra. *Dişil Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2015.
- Yılmaz, Hüseyin, “Cinsiyet Algısının Müslüman Kadınların Cami Eğitimine Yansıması”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet içinde*. 273-289. ed. Faruk Bayraktar, İstanbul: Ensar Neşriyat 2012.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisine Giriş*. çev. Battal İnandı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1987.
- Wedud, Amina . *Kur'an ve Kadın*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.

ÖZ GEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Ayşe KALYONCUO	
Doğum Yeri, Yılı	Trabzon/1980	
Medeni Durumu	Evli	
Bildiği Yabancı Diller		
Öğrenim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lisans	2010-2014	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014-2017	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Çalıştığı Kurumlar		Başlama-Ayrılma Yılı
Adalet Bakanlığı		2010-2014
Milli Eğitim Bakanlığı		2014
İletişim	ayse.kalyoncu29@gmail.com	